

(Plats)labb

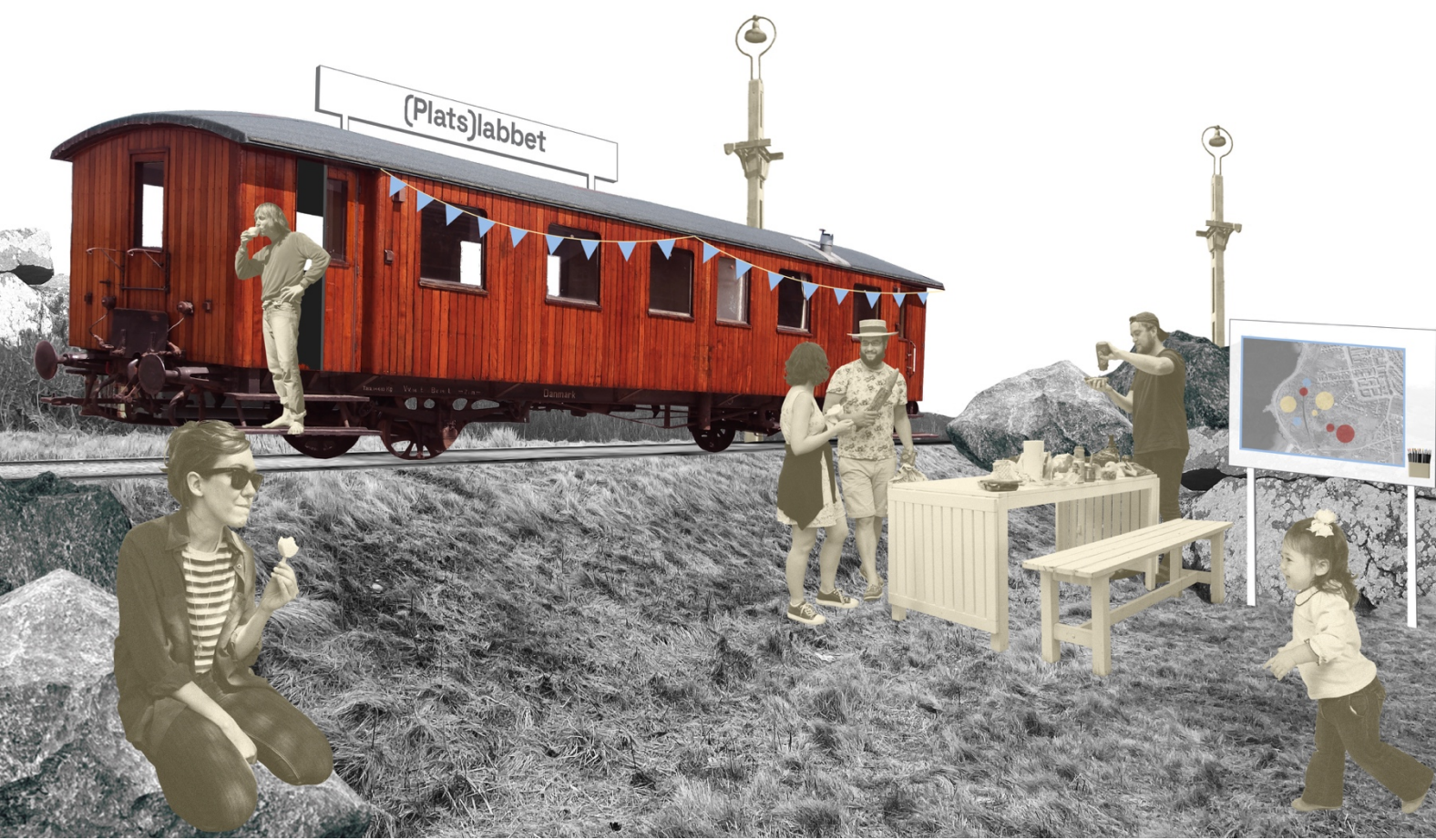
Ett processförslag med fokus på dialoginriktade, medskapande och prototyporienterade strategier

(Site)lab

A process proposal with a focus on dialogue-oriented, co-creative and prototype-oriented strategies

Moa Johansson

Självständigt arbete • 30 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Landskapsarkitektprogrammet
Alnarp 2025

(Plats)labb

Ett processförslag med fokus på dialoginriktade,
medskapande och prototyporienterade strategier

(Site)lab

A process proposal with a focus on dialogue-oriented, co-creative and prototype-oriented strategies

Moa Johansson

Handledare: Helena Mellqvist, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Examinator: Anna Petersson, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Bitr. examinator: Lisa Norfall, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 30 hp
Nivå och fördjupning: A2E
Kurstitel: Independent Project in Landscape Architecture
Kurskod: EX0846
Program: Landskapsarkitektprogrammet
Kursansvarig inst.: Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Utgivningsort: Alnarp
Utgivningsår: 2025
Omslagsbild: Moa Johansson
Upphovsrätt: Illustrationerna i arbetet är författarens egna om inget annat anges. Alla bilder som inte är författarens används med upphovspersonens tillstånd.

Nyckelord: Medborgardialog, medskapande, medborgardeltagande, prototyp, processförslag, Varberg

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i JA, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i NEJ, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Fulltexten kommer dock i samband med att dokumentet laddas upp arkiveras digitalt.

Om ni är fler än en person som skrivit arbetet så gäller krysset för alla författare, ni behöver alltså vara överens. Läs om SLU:s publiceringsavtal här: <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

- ☒ JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.
- ☐ NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

Jag vill rikta ett stort tack till Helena Mellqvist för all vägledning och inspiration längs vägen - mina bästa skrivpass var efter våra möten! Även tack till Varbergs kommun för ert engagemang i mitt arbete.

Tack!

Abstract

As global challenges intensify and the future becomes increasingly uncertain, conventional urban planning has proven insufficient. Traditional methods, which define an end goal before planning the steps to achieve it, struggle in an unpredictable world. As a result, interest in more exploratory, experimental, and co-creative planning strategies is growing among Swedish municipalities. These strategies emphasize a dynamic process where local conditions and community engagement play a central role.

This thesis illustrates the potential of dialogue-based, co-creative, and prototype-oriented strategies to inspire municipalities to integrate them into urban planning. Through literature studies and site analysis, the potential is identified and translated into a development process proposal called *(Plats)lab*, exemplified by a case study of the project *Gamla spåret* in Varberg, Sweden. The thesis also explores how such processes can contribute to development goals, from local to global levels.

The results highlight both opportunities and challenges, with the social dimension playing a key role. The potential lies in the ability to activate places, strengthen their attractiveness, increase flexibility, increase security, counteract loss of values, lower barriers to participation and that planners and users collaborate. Challenges include negative associations with alternative methods and risks of insufficient social inclusion, among others.

The thesis concludes that these processes can be highly valuable, but their success depends on thoughtful implementation. Therefore, this thesis can be seen as a tool for implementation which bridges the gap between theory and practice by providing a structured approach to integrating co-creative, prototype-driven strategies into urban planning.

Sammanfattning

I takt med att globala utmaningar intensifieras och framtiden blir alltmer osäker har konventionell stadsplanering visat sig vara otillräcklig. Traditionella metoder, som ofta går ut på att tidigt definiera ett slutmål för att sedan backa och fundera över hur det ska nås, har svårt att hantera en oförutsägbär värld. Som ett resultat växer intresset bland svenska kommuner för mer utforskande, experimentella och samskapande planeringsstrategier. Dessa strategier betonar en dynamisk process där lokala förutsättningar och medborgarnas engagemang spelar en central roll.

Denna uppsats belyser potentialen i dialogbaserade, samskapande och prototypinriktade strategier för att inspirera kommuner att integrera dem i stadsplaneringen. Genom litteraturstudier och platsanalys identifieras och översätts potentialen till en processmodell som kallas *(Plats)lab*, som sedan exemplifieras genom en fallstudie av projektet *Gamla spåret* i Varbergs kommun. Uppsatsen utforskar också hur processer likt *(Plats)lab* kan bidra till utvecklingsmål på såväl lokal som global nivå.

Resultaten visar på både möjligheter och utmaningar, där den sociala dimensionen spelar en nyckelroll. Potentialen ligger i förmågan att aktivera platser, stärka deras attraktivitet, öka flexibiliteten, öka tryggheten, motverka värdoförlust, sänka trösklar för deltagande och att planerare och användare samarbetar. Utmaningarna omfattar bland annat negativa associationer till alternativa metoder och risker för otillräcklig social inkludering.

Ur uppsatsen dras slutsatsen att dessa processer kan vara mycket värdefulla, men att framgången är beroende av en genomtänkt och medveten implementering. Därför kan denna uppsats ses som ett verktyg vid implementering som överbryggat klyftan mellan teori och praktik, genom att erbjuda ett strukturerat angreppssätt för att integrera samskapande, prototypdrivna strategier i stadsplaneringen.

Innehållsförteckning

Abstract och sammanfattning	5
Innehållsförteckning.....	6
Figurförteckning.....	9
Inledning	12
Introduktion.....	12
Mål och syfte	13
Frågeställningar	13
Avgränsningar	13
Metod.....	14
Litteraturstudier.....	14
Platsanalys.....	15
The Travelling Transect.....	15
The Travelling Transect tillämpad i Gamla spåret	16
Inledande samtal	17
Designprocess.....	18
Projekt Gamla spåret	19
Staden Varberg	19
Historisk översikt	20
Projektbeskrivning	24
Projektområde	26
Resultat av Travelling Transect.....	27
Kontrast.....	27
Dramatik.....	28
Mänsklig närvaro och frånvaro.....	29
Nyfikenhet.....	30
Teoretisk bakgrund.....	33
Dialog, medskapande och lokal initiativkraft.....	33
Medborgarialog	33
Medskapande.....	34
Lokal initiativkraft.....	35
Spårområdet som testyta.....	36
Att prototypa.....	36
Det temporära.....	38

Möjligheter och risker med processen.....	39
Möjligheter	39
Aktivering och platsskapande.....	39
Platsanknytning	39
Ekonomiska fördelar	41
Ökad flexibilitet och anpassningsförmåga.....	41
Demokratisk stadsutveckling	42
Risker	44
Negativ förknippning	44
Bristande social inkludering	45
Missnöjdhet vid förändring av det temporära	46
Fokus på ekonomisk vinning och varumärke.....	46
Tidskrävande process.....	47
Ej sikte mot det permanenta	48
Referensprojekt	48
ParkLIV.....	48
Aktivt deltagande.....	49
Verktygslådan	49
Pilotkommunerna.....	50
Resultat	51
Varför referens?	51
Omställningslabbet.....	52
Så funkar det.....	52
Resultat	52
Varför referens?	53
Natur Park Södgelände	53
Resultat	53
Varför referens?	53
Slutsatser och tillämpningar	54
Processförslag: (Plats)labb.....	58
(Plats)labb	59
(Rallar)labb	61
Bidragande till utvecklingsmål	81
Kommunala mål.....	81
Mål i projekt Gamla spåret.....	81

Mål i Varberg	82
Nationella mål	84
Globala mål	85
Diskussion	86
Vilka möjligheter och risker finns med strategier som fokuserar på dialog, medskapande och prototyper?	86
Möjligheter	86
Riskerna	87
Risk - men också en möjlighet.....	87
Vad är egentligen "tillräckligt"?	89
Hur kan planeringsstrategier som fokuserar på dialog, medskapande och prototyper yttra sig i ett konkret processförslag?	90
Att uppnå medborgardeltaktighet	90
Förslagets genomförbarhet.....	91
Hypotetisk approach	92
Vilka utvecklingsmål kan en sådan utvecklingsprocess bidra till att nå?	92
Metoddiskussion	93
Litteraturstudier	93
Platsanalys	94
Inledande samtal.....	95
Avslutande reflektion	96
Referenser	97

Figurförteckning

Figur 1. Lantmäteriet (2025a). Varberg. SWEREF 99 TM. Flygfoto [Kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se> [2025-03-16]. Har redigerats i efterhand.

Figur 2. Lantmäteriet (2025b). Varberg. SWEREF 99 TM. Flygfoto [Kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se> [2025-03-16]. Har redigerats i efterhand.

Figur 3. Fotograf okänd (1921). *Personal från Kustsanatoriet i Apelviken år 1921*. [Fotografi]. Tillgänglig: Hallands kulturhistoriska museum. <https://digitaltmuseum.se/0210114614763/i-kamratkretsen-midsommardagen-1921-tio-unga-kvinnor-ur-personalen-vid> (CC CC0 1.0) [2025-03-18]

Figur 4. Fotograf okänd (1917). *Badande män på Varbergs kallbadhus år 1917*. [Fotografi]. Tillgänglig: Hallands kulturhistoriska museum. <https://digitaltmuseum.se/021016955473/sommarovningarna-i-varberg-1917-runo-hoppar-ovriga-lata-sig> (CC CC0 1.0) [2025-03-18]

Figur 5. Ranch, M. (1890–1899). *Stenbrott söder om Varbergs fästning år 1890–1899*. [Fotografi]. Tillgänglig: Hallands kulturhistoriska museum. <https://digitaltmuseum.se/0210114420303/stenbrottet-soder-om-varbergs-fastning-linor-korsar-luften-over-stenbrottet> (CC CC0 1.0) [2025-03-18]

Figur 6. Fotograf okänd (1910). *Järnvägsanläggare, så kallade rallare, år 1910*. [Fotografi]. Tillgänglig: Hallands kulturhistoriska museum. <https://digitaltmuseum.se/021018565257/troligen-vid-byggandet-av-varberg-atrans-jarnvag-mannen-inne-i-loket-till> (CC CC0 1.0) [2025-03-18]

Figur 7. Ranch, M. (1907). *Hästhagaberget år 1907*. [Fotografi]. Tillgänglig: Hallands kulturhistoriska museum. <https://digitaltmuseum.se/021019662322/vykort-rod-text-strandparti-vid-varberg-utsikt-fran-hasthagabergen-over> (CC CC0 1.0) [2025-03-18]

Figur 8. Lantmäteriet (1898). *Generalstabskartan Varberg*. [Kartografiskt material]. 1: 100 000. <https://historiskakartor.lantmateriet.se/hk/viewer/internal/J243-18-2/52414b5f4a3234332d31382d32/rak2/RAK/Varberg,%2018-2/Generalstabskartan> [2025-03-18]

Figur 9. Ranch, M. (1921). *Genomskärning år 1921*. [Fotografi]. Tillgänglig: Hallands kulturhistoriska museum. <https://digitaltmuseum.se/021019670164/ett-angande-godstagg-passerar-gamla-sjukhuset-till-vanster-pa-den-nyanlagda> (CC CC0 1.0) [2025-03-16]

Figur 10. Lantmäteriet (1936). *Generalstabskartan Varberg*. [Kartografiskt material]. 1: 100 000. <https://historiskakartor.lantmateriet.se/hk/viewer/internal/J243-18-3/52414b5f4a3234332d31382d33/rak2/RAK/Varberg,%2018-3/Generalstabskartan> [2025-03-16]

Figur 11. Johansson, R. (2024). *Järnvägsdragningarna år 1920 (vänster) och år 1936 (höger)*. [Fotografi]. Tillgänglig: Varbergs kommun. <https://varberg.se/varbergvaxer/varbergstunneln/ny-station-i-centrum/jarnvagens-historia> [2025-03-16].

Figur 12. Lantmäteriet (2022). *Varberg*. SWEREF 99 TM. Flygfoto [Kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se> [2025-03-16]

Figur 13. Varbergs kommun (2025). *Berättarkarta* [Kartografiskt material] <https://gamla-sparet.varberg.se/> [2025-03-16]. Har redigerats i efterhand.

Figur 14. Lantmäteriet (2025a). *Varberg*. SWEREF 99 TM. Flygfoto [Kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se> [2025-03-16]. Har redigerats i efterhand.

Figur 15. Mellqvist, H. (2017). *Top-down and bottom-up* [Illustration]. *The connoisseur method – A study on long-term participation in landscape planning*. Diss. Sveriges lantbruksuniversitet. <https://res.slu.se/id/publ/104111>

Figur 16. Living Cities and Communities & SLU (2020). *Parklivsmodellen* [Illustration]. *Parkliv - Sju enkla verktyg för ökad användning och tillgänglighet i urbana grönområden* [guide]. https://cdn.prod.website-files.com/65705a80f05ea0288c699c27/662f5f3efaed3ef8397f7905_Parkliv%20Guide%20FINAL%20WEB.pdf

Figur 17. Varbergs kommun (2025) & Lantmäteriet (2025b). *Delområden för projekt Gamla spåret*. Bakgrundskarta hämtad från Varbergs kommun (2025): *Berättarkarta* [Kartografiskt material] <https://gamla-sparet.varberg.se/> [2025-03-16]. Kartutsnitt hämtad från Lantmäteriet (2025b): *Varberg*. SWEREF 99 TM. Flygfoto [Kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se> [2025-03-16]. Har redigerats i efterhand.

Figur 18. Lantmäteriet (2025b) & Kaiser et al (2022). *Vattnets väg och översvämningsrisker i Hästhagaberget*. Kartunderlag hämtad från Lantmäteriet (2025b): *Varberg*. SWEREF 99 TM. Flygfoto [Kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se> [2025-03-16]. Data framtagen av Kaiser et al. (2022), används med tillstånd. Har redigerats i efterhand.

Figur 19. Sociala förutsättningar i Hästhagaberget. Information hämtad genom platsanalys (Lantmäteriet 2025a). Har redigerats i efterhand.

Figur 20. Lantmäteriet (2025b), PE Teknik och Arkitektur (2022), Varbergs kommun (2025b) och Varbergs kommun (2024e). *Kulturmiljövärden, naturvärden och platsspecifika värden*. Kartunderlag hämtad från Lantmäteriet (2025b): *Varberg*. SWEREF 99 TM. Flygfoto [Kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se> [2025-03-16]. Data för stenhuggerimiljö, stålbro, banvallar är hämtad från PE Teknik och Arkitektur (2022): *Kulturmiljöutredning Varbergs spårrområde*. https://varberg.se/download/18.2b514d9b18a92e6fafc4a225/1648452410922/Slutversion%20Kulturmilj%C3%B6utredning%20Varberg%20sp%C3%A5romr%C3%A5de%202022_Mindre%20filstorlek.pdf. Data för stenmurar är hämtad från Varbergs kommun (2025b): *Stenmurar kartläggning* [GIS-underlag]. Data för *klippshed och mosaik klippshed* och *ljunghed* är hämtad från (Varbergs kommun 2024e). Har redigerats i efterhand.

Figur 21. Lantmäteriet (2025b). *Varberg*. SWEREF 99 TM. Flygfoto [Kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se> [2025-03-16]. Har redigerats i efterhand.

Figur 22. Lantmäteriet (2025b). *Varberg*. SWEREF 99 TM. Flygfoto [Kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se> [2025-03-16]. Har redigerats i efterhand.

Figur 23. Lantmäteriet (2025b). *Varberg*. SWEREF 99 TM. Flygfoto [Kartografiskt material]

<https://minkarta.lantmateriet.se> [2025-03-16]. Har redigerats i efterhand.

Figur 24. Gohblit, N., Johansson, V. & Elfving, R. (2023). *Simulering av största vattendjup vid skyfall år 2023 i Apelviken. Översvämningsutredning Apelviken*. Ramboll.

<https://varberg.se/download/18.211efca318db728f47dc3ceb/1708509265919/PM%20%C3%96versv%C3%A4mningsutredning%20Apelviken.pdf>

Figur 25. Lantmäteriet (2025a). Varberg. SWEREF 99 TM. Flygfoto [Kartografiskt material]

<https://minkarta.lantmateriet.se> [2025-03-16]. Har redigerats i efterhand.

Figur 26. Lantmäteriet (2025b). Varberg. SWEREF 99 TM. Flygfoto [Kartografiskt material]

<https://minkarta.lantmateriet.se> [2025-03-16]. Har redigerats i efterhand.

Figur 27. Lantmäteriet (2025b). Varberg. SWEREF 99 TM. Flygfoto [Kartografiskt material]

<https://minkarta.lantmateriet.se> [2025-03-16]. Har redigerats i efterhand.

Inledning

Introduktion

I dagens läge, med brådskande globala utmaningar samt en tidsålder karaktäriserad av osäkerhet och förändring, har konventionell fysisk planering visat sig vara bristande (Dahl & Helsing 2023). Traditionell planering börjar vanligen med att ett slutresultat definieras för att sedan fortsätta med att fundera över vilka steg som krävs för att nå dit (Oswalt et al. 2013). När framtiden inte längre går att förutspå med hjälp av statistiska data, något som fungerade bättre under 1900-talet, fungerar inte denna metod optimalt (Dahl & Helsing 2023). Ett annat hot relaterat till konventionella planeringsstrategier är dess generiska egenskaper, som bland annat riskerar att resultera i förlust av värdefulla platskvaliteter (Braae et al. 2013). De formella krav som finns i den nutida fysiska planeringen gällande medborgarinflytande har också beskrivits som otillräckliga, i förhållande till att medborgarinflytande kan kopplas till flera nationella mål (Boverket 2022c).

Nya planeringsstrategier krävs för att skapa hållbara platser som människor vill vistas på och som går väl i linje med nutida mål. Till följd av detta har på senare år arbetssätt av mer utforskande, experimenterande och medskapande karaktär, som utgår från det platsspecifika, fått ett alltmer ökat intresse i svenska kommuner (Dahl & Helsing 2023). I sådana processer riktas, i kontrast till traditionell planering, fokus på att skapa en dynamisk process, utan att på förhand definiera ett exakt slutresultat (Oswalt et al. 2013). Samtidigt möts sådana metoder, trots dess ökade popularitet, av ett visst motstånd som försvårar den nödvändiga omställningen (Dahl & Helsing 2023; Hou 2020), vilket bland annat grundar sig i uppfattningar om att de är dyra (Guwallius 2023) och tidskrävande (Johansson & Khakee 2009) att genomföra.

En kommun som visat intresse för att använda okonventionella planeringsstrategier, likt de ovan beskrivna, är Varbergs kommun (2024d). Just nu driver kommunen det omfattande projektet *Gamla spåret*, som kommer av att det befintliga järnvägsspåret i centrum ska dras om och flyttas ner i en underjordisk tunnel. När området där nuvarande järnväg går blir tillgängligt för nya funktioner planerar kommunen att utveckla det utefter fyra olika strategier, varav en handlar om att implementera dialoginriktade, medskapande och prototyporienterade metoder och därmed går mycket väl i linje med den nya planeringskultur som håller på att växa fram i Sverige. Strategin lyder:

“Låta området omvandlas över tid, genom dialog, medskapande och lokal initiativkraft. Låta spårområdet fungera som testyta i väntan på ett permanent utförande, låta människor ta plats här genom att uppmuntra och initiera aktiviteter. Att låta tiden peka ut rätt markanvändning bidrar till social

hållbarhet för Varberg. Att utveckla spårområdet över tid bidrar också till ekonomisk hållbarhet då kortsiktiga lösningar kan undvikas.”

(Varbergs kommun 2024e, s. 8)

Ännu är strategin vagt formulerad, det är exempelvis inte bestämt exakt vilka insatser som bör göras, i vilken ordning dessa bör ske, vem som kan tänkas vara inblandad, hur resultatet av insatserna följs upp och så vidare (Varbergs kommun 2024d). I detta har en möjlighet identifierats för att ta fram ett konkret processförslag som vänder sig till kommuner som är intresserade av att arbeta dialoginriktat, medskapande och prototyporienterat, där Varbergs kommuns projekt *Gamla spåret* fungerar som ledstjärna. Genom att utgå från ett kommunalt projekt, som siktar mot att använda dialog, medskapande och prototypbaserade strategier, för att utforma processförslaget – samt använda projektet för att hypotetiskt illustrera förslaget – kan förslaget inspirera andra kommuner med liknande ambitioner. I detta finns potential för att bidra positivt i omställningen till en mer nutida och hållbar planeringskultur.

Mål och syfte

Det övergripande målet med arbetet är att förmedla potentialen i dialoginriktade, medskapande och prototyporienterade strategier. Arbetet belyser också hur denna potential kan ta form i ett konkret processförslag, samt vilka utvecklingsmål den kan bidra till. Genom detta syftar arbetet till att motivera kommuner till att implementera sådana strategier i sin fysiska planering. Användandet av Varbergs kommuns projekt *Gamla spåret* som fallstudie syftar dels till att fungera som stöd i utformningen av processförslaget, dels till att illustrera processförslaget och ge det en fysisk förankring.

Frågeställningar

- Vilka möjligheter och risker finns med planeringsstrategier som fokuserar på dialog, medskapande och prototyper?
- Hur kan planeringsstrategier som fokuserar på dialog, medskapande och prototyper yttra sig i ett konkret processförslag?
- Vilka utvecklingsmål kan en sådan utvecklingsprocess bidra till att nå?

Avgränsningar

Arbetet har avgränsats genom att processförslaget endast hypotetiskt testas för ett specifikt projekt, även om den har utvecklats i syfte att kunna implementeras även i andra projekt av liknande karaktär. En annan avgränsning är att processförslaget presenteras översiktligt för hela projektområdet för *Gamla spåret*, men i detalj endast för ett delområde. Ytterligare en avgränsning är att det

huvudsakliga fokuset riktats mot sociala frågor, med följden att andra områden inte berörs lika ingående. Förutsättningar för trafik och husbebyggelse är ett exempel på ett sådant område som ej berörs ingående, men som är en betydande del av fysisk planering.

Metod

I uppbyggnaden av uppsatsens metod har flera olika angreppssätt tagits, dessa är litteraturstudier, platsanalys samt samtal. Valet att utforska samma problem utifrån dessa tre typer av metoder grundar sig i trianguleringsmetoden, som är ett evidensbaserat arbetssätt som rekommenderas i arbeten som behandlar landskapsdesign (Jansson et al. 2019). Trianguleringsmetoden bygger på idén att när flera olika metoder används för att undersöka ett och samma problem, kan den djupare förståelsen och därmed också validiteten av studien öka (Carter et al. 2014). Under följande rubriker beskrivs de tre metodernas utformning mer ingående.

Litteraturstudier

Litteraturstudien kan delas upp i följande fyra grupper:

- **Dokument relaterade till projektet *Gamla spåret***, för att få en förståelse för projektets bakgrund och mål.
- **Dokument relaterade till kommunala, nationella och globala utvecklingsmål**, för att bilda en uppfattning av vilka utvecklingsmål som berörs av resultatet.
- **Litteratur på ämnet dialoginriktade, medskapande och prototyporienterade strategier**, för att få en bild av vad forskningen säger om sådana strategier och hur de fungerar.
- **Litteratur om referensprojekt** med liknande fysiska sammanhang som projektområdet för *Gamla spåret* och/eller med stark dialog, medskapande eller prototyporienterad karaktär, för att få en bild av hur utvecklingsprocesser i liknande projekt kan se ut och vilka resultat som kommit av dessa.

Värt att nämna gällande litteraturstudien av den förstnämnda gruppen är att Varbergs kommun för tillfället är i ett pågående arbete med att ta fram en ny översiktsplan då stora delar av den nuvarande översiktsplanen, som antogs år 2010, har bedömts som inaktuell till följd av bland annat en förändrad befolkningssammansättning, omfattande infrastrukturprojekt, miljöförändringar och lagförändringar (Varbergs kommun 2024c). Av denna anledning har gällande översiktsplan inte studerats närmare, då det finns en risk att informationen är inaktuell och därmed potentiellt felaktig. I stället har nyare dokument, som likt

översiktsplanen ska fungera som vägledande i kommunens fysiska planering, studerats.

Platsanalys

The Travelling Transect

Som utgångspunkt för analysen av projektområdet för *Gamla spåret* valdes metoden *Travelling Transect*, en metod som tagits fram av tre professorer inom landskapsarkitektur vid namn Lisa Diedrich, Ginni Lee och Ellen Braae. Metoden kan beskrivas som ett alternativ till konceptet *tabula rasa*, som inom planerings- och stadsbyggnadsområdet handlar om att skapa platser från ett “blankt blad”, med ingen eller liten hänsyn tagen till den ursprungliga platsens specifika kvaliteter, historia och förutsättningar. Detta förhållningssätt har kritiserats för att kunna leda till förlust av värdefulla långsiktiga och kortvariga kvaliteter, slöseri av resurser samt ett skapande av repetitiva och generiska platser, vilket var utgångspunkten som inspirerade Diedrich, Lee och Braae till att utforska alternativa tillvägagångssätt där dynamiska, relationella och atmosfäriska platskvaliteter prioriteras. Resultatet blev metoden *The Travelling Transect* (Braae et al. 2013).

Metoden går i praktiken ut på att ett landskap analyseras genom att färdas utmed en sträcka, en *transect* (transekt). Hur sträckan utformas beror på tidigare kunskap kring platsen och punkter som väcker intresse länkas samman. I takt med att den fältarbetande färdas utmed den valda sträckan vidgas intrycket av platsen och sträckan kan komma att revideras för att möta de behov, frågor och den nyfikenhet som uppmärksammas längs vägen. Det finns ingen mall för vilka analysverktyg som är mest lämpliga att använda under utförandet, så länge de har kapacitet att fånga dynamiska, relationella och atmosfäriska platskvaliteter. Diedrich, Lee och Braae (2013) föreslår bland annat skiss, fotografi, film, modell, textanteckning samt materialinsamling som möjliga verktyg.

Anledningen till att denna analysmetod valdes i detta arbete beror dels på att metoden utformats med syfte att vara tillräckligt precis för att fungera som vägledande i design- och planeringsinriktat fältarbete, samtidigt som den ger utrymme för fantasi och utforskning (Diedrich & Paju 2023). Ytterligare en bidragande faktor är att det är en metod som lyfter vikten av att vid platsanalys utforska en plats kroppsligt, vilket stöds av Oles (2014). Då målet med uppsatsen är att ta fram ett förslag för en konkret utvecklingsprocess som är anpassningsbar och öppen för att utvecklas i takt med tiden och platsens användare, är en sådan analysmetod lämplig. Det förhållningssätt metoden bygger på relaterar också väl till den strategi uppsatsen fokuserar på, med tanke på dess starka medvetenhet kring tidsaspekten och hållbar omvandling. Även metodens fokus på både långvariga och kortvariga kvaliteter gör den väl lämpad för uppsatsens uppgift, då båda är av vikt i en långsiktig planeringsprocess. Slutligen är metoden passande med tanke på

formen av projektområdet för *Gamla spåret*, vilket naturligt kan liknas vid en transekt.

The Travelling Transect tillämpad i Gamla spåret

Inför fältarbetet undersöktes området först på distans, genom kommunala kartbilder samt karttjänsterna *Google Maps* och *Min karta* på Lantmäteriet. Då projektet *Gamla spåret* har en naturlig sträckning i form av en linje användes denna som utgångspunkt för resvägen, eller transekten. Att den faktiska sträckan i fråga är ett aktivt järnvägsspår, vilket gör den direkt otillgänglig då det enligt järnvägssäkerhetslagen (SFS 2022:367) ej är tillåtet att beträda ett aktivt spårområde, innebär att transekten behövde modifieras redan i förväg. Den planerade transekten löpte i stället så nära den befintliga järnvägen som möjligt och punkter där järnvägen går att korsa, såsom broar och viadukter, markerades som viktiga målpunkter då de förväntades vara platser med god sikt över spårområdet. I övrigt var förhållningssättet till den planerade transekten mycket flexibel, med tanke på att faktorer som eventuellt skulle påverka dess utformning (exempelvis privat mark, barriärer och svårtillgänglig terräng) inte alltid var identifierbara enbart genom att studera kartmaterial.

Analysen genomfördes till fots den 12 november år 2024. Transekten modifierades under resans gång, på grund av oförutsägbara hinder samt av nyfikenhet som väcktes längs sträckan. Analysverktygen som användes var fotografi, skiss och materialinsamling. Den slutliga transektens utformning dokumenterades med hjälp av GPS-appen *GPS Tracks*.

Efter valet av delområde för exemplifieringen gjordes ytterligare en platsanalys av *Hästhagaberget*. Denna analys utfördes den 10 februari år 2025 och samma metod som för den första, likt föregående analys med en planerad *transect* som sedan modifierades och dokumenterades med hjälp av GPS-appen *GPS Tracks*.

Det huvudsakliga syftet var att få en fördjupad förståelse för områdets värden och förutsättningar, framför allt i delområdets östra del som inte besöktes under föregående platsanalys. I figur 1 och figur 2 (se sida 17) visas planerade respektive slutliga transekter, samt viktiga punkter, för båda platsanalyserna.

Inledande samtal

Den 14 oktober 2024 träffade jag landskapsarkitekt Karin Sjödin och stadsträdgårdsmästare Cecilia Frederiksen, båda anställda på Varbergs kommun, för att samtala kring och få en djupare inblick i de stadsutvecklingsprojekt som pågår i kommunen. Under mötet förmedlade jag mina starkaste intresseområden samt tidiga tankar för denna uppsats och Sjödin och Frederiksen presenterade kommunens olika projekt, därefter fanns möjlighet till frågor och samtal. På detta sätt liknade mötets uppbyggnad mer ett samtal än en intervju och en del av frågorna som ställdes var planerade i förväg, medan andra väcktes under mötets gång.

Designprocess

Designprocessen för processförslaget kan sammanfattas i fyra steg och beskriver den tankebana som ledde fram till det slutliga förslaget.

Sammanställ potential

Det första steget var att samla den potential av det dialoginriktade, medskapande och prototyporienterade som synliggjordes av den teoretiska bakgrunden samt platsanalys och studie av projekt *Gamla spåret*, då detta var målbilden för processförslaget.

Sammanställ förutsättningar

Steg två var att samla de förutsättningar (exempelvis sociala, miljömässiga och juridiska förutsättningar) som finns, då detta är aspekter som behöver tas hänsyn till i processförslaget.

Hur nås potentialen?

Nästa steg var att formulera vad som behöver göras för att den potential som identifierats ska kunna förverkligas, inom ramarna för förutsättningarna.

Skissa på processförslag

Till sist genomfördes ett skissarbete för det faktiska processförslaget, där det utforskades hur resultatet från föregående punkt kan kategoriseras i olika steg och i vilken ordning dessa kan ske.

Projekt Gamla spåret

Grundidén bakom denna uppsats kommer av en nyfikenhet till potentialen av prototyporienterade, medskapande och dialoginriktade utvecklingsprocesser samt en vilja att belysa denna för att motivera kommuner att tillämpa sådana processer. Varbergs kommun kan genom projektet *Gamla spåret* identifieras som en kommun som delar denna nyfikenhet (Varbergs kommun 2024e). I syfte att behålla relevans till uppsatsens främsta målgrupp, kommuner, ses *Gamla spåret* som en lämplig referens att "hålla i handen" genom utvecklingen av uppsatsens processförslag. Av denna anledning inleds den utredande delen av detta arbete med en presentation av projektet och dess bakgrund. Först ges en kort introduktion av Varberg som stad, följt av en sammanfattande historisk översikt i syfte att skapa förståelse för bakgrunden till projektet och den historia som präglat projektområdet. Därefter följer en projektbeskrivning innan kapitlet avslutas med en presentation av resultaten från platsanalysen *Travelling Transect*.

Staden Varberg

Varberg är en medelstor stad i Hallands län med drygt 68 000 invånare. Kommunen har haft en befolkningsökning sedan många år tillbaka och en jämn sådan framför allt sedan 2000-talet (SCB 2023). Befolkningen förväntas fortsätta öka de kommande åren, strax innan år 2040 uppskattas befolkningmängden nå omkring 80 000 (Varbergs kommun 2022c).

Kommunens fysiska placering i Sverige är attraktiv i form av möjligheter till utveckling och tillväxt, som delvis kommer av närheten till både Göteborgsregionen och Öresundsregionen (Varbergs kommun 2022c). Den fysiska placeringen ger också staden en kustremsa på cirka nio mil (Varbergs kommun 2024f), som genom flera sätt bidrar till dess karaktär. Bad- och surfkultur, stränder och en ständig närhet till havet är vad många förknippar Varberg med, likaså torghandeln, fästningen och den levande stadskärnan (Varbergs kommun 2020).

Historisk översikt

1800-talet: Kurorten Varberg

Staden Varberg blir under denna tid känd som kurort och är ett mål för resenärer, både i medicinskt och rekreativt syfte (Fahrman 2021).

Figur 4: Badande män på Varbergs kallbadhus år 1917. Fotograf okänd (Hallands kulturhistoriska museum 1917).

Figur 3: Personal från Kustsanatoriet i Apelviken år 1921. Fotograf okänd (Hallands kulturhistoriska museum 1921).

1880: Viskadalsbanan byggs

Stadens första järnväg gick till Borås, med bakgrunden att underlätta transporter av bland annat trävaror, skogsprodukter och textilprodukter. Att leda järnvägen till hamnstaden Varberg var strategiskt i detta syfte (Carlsson u.å a).

Figur 6: Järnvägsanläggare, så kallade rallare, år 1910. Fotograf okänd (Hallands kulturhistoriska museum 1910).

1850-talet: Stenhuggeriepoken

Någonstans runt år 1850 börjar stenindustrin växa fram på allvar i Varberg. Näringen, som till stor del grundades på den unika bergarten charnockit (också kallad Varbergsgranit), var mycket betydelsefull för stadens industriella utveckling (källa).

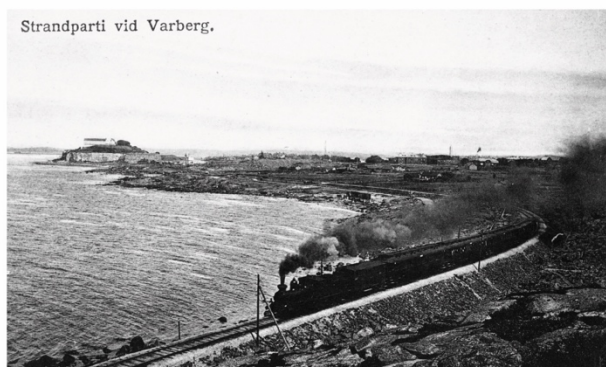

Figur 5: Stenbrott söder om Varbergs fästning år 1890-1899. Fotograf Matilda Ranch (Hallands kulturhistoriska museum).¹⁰

1880-talet: Västkustbanan Göteborg-Malmö byggs

1885: Delsträckan Varberg-Halmstad av Västkustbanan klar

Järnvägen gick mycket nära kustlinjen och fästningen, samt i en bergskärning i Hästhagaberget (Carlsson u.å a).

Figur 7: Hästhagaberget år 1907. Fotograf Mathilda Ranch (Hallands kulturhistoriska museum 1907).

(Järnvägens intåg bidrog till att Varberg som turistmål kunde stärkas, vilket i sin tur skapade argument för att rusta upp stadsmiljön (Fahrman 2021). Järnvägen bidrog även till att både import till och export från Varbergs hamn ökade (Carlsson u.å a).)

Figur 8: Generalstabskartan Varberg (Lantmäteriet 1898)

1920: Ny sträckning av Västkustbanan klar

Järnvägen leddes i en rakare form och gick nu genom en bergskärning mellan centrala staden och området Platsarna. Många invånare i Varberg protesterade mot omläggningen, då beslutet ansågs vara dyrt och omotiverat (Carlsson u.å a).

Figur 9: Genomskärning år 1921. Fotograf Mathilda Ranch (Hallands kulturhistoriska museum 1921).

Figur 10: Generalstabskartan Varberg (Lantmäteriet 1936).

1936: Nuvarande sträckning av Väst kustbanan klar

Detta skedde i samband med att järnvägen elektrifierades. Järnvägen fick nu en mjukare kurva som sträcker sig längre bort från kustlinjen, genom en ny skärning i Hästhagaberget.

Figur 11: Järnvägsdragningarna år 1920 (vänster) och år 1936 (höger). Fotograf Ronald Johansson (Varbergs kommun 2024).

Figur 12: Topografisk karta (Lantmäteriet 2022).

2013: Regeringen tar beslut för dubbelspår i Varberg och Varbergstunneln (Varbergs kommun 2024g)

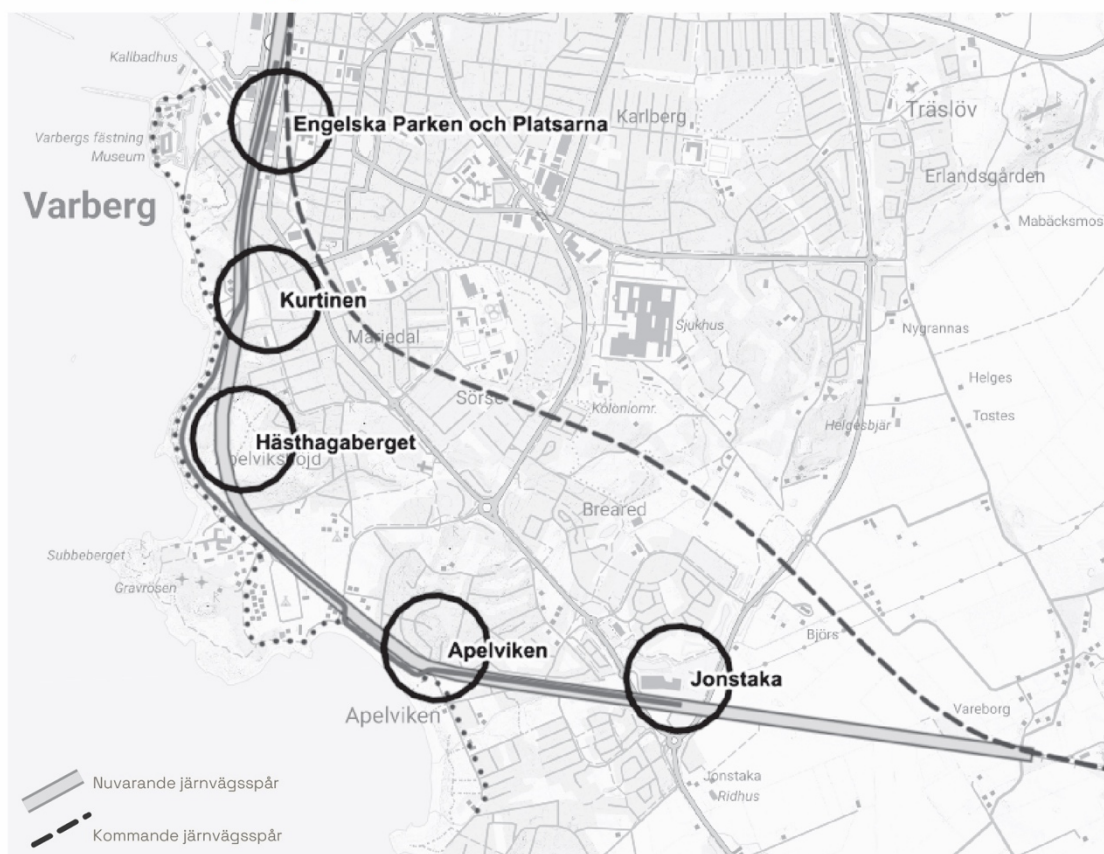
Tunneln motiveras med att nuvarande järnväg, som går nära kustlinjen, innebär en ökad olycksrisk vid dess korsningar, att förbipasserande tåg är ett störningsmoment samt att spåret idag är en platskrävande barriär mellan stad och hav (Trafikverket 2017b).

1980-talet: Väst kustbanan börjar byggas ut

För att möta ett ökat behov och möjliggöra ökad turtäthet, förkortad restid samt ett mer tillförlitligt transportsystem har Väst kustbanan successivt utvecklats från enkelspår till dubbelspår. Målet är att hela sträckan ska bli dubbelspår (Hammarlund 2022).

2019: Byggstart för Varbergstunneln

Förutom tunneln ingår ett nytt stationshus, ny godsbanegård, en järnvägsbro i områdets söder samt en vägbro över järnvägen i områdets norr (Varbergs kommun 2024e).

Figur 13: Nuvarande respektive kommande järnvägsspår (Varbergs kommun 2025).

2025: Planerad invigning av Varbergstunneln

Projektet planeras vara slutfört i juli månad år 2025 och då planeras också rivningsarbete av nuvarande järnväg påbörjas (Trafikverket 2022).

Projektbeskrivning

När enkelspåret försvinner frigörs cirka sju kilometer sträcka mellan Varberg centrum och Hamra med före detta spårområde, som framåt kan nyttjas till nya funktioner. Projektområdet har delats upp i fem delområden: *Engelska parken och Platsarna, Kurtinen, Hästhagaberget, Apelviken* samt *Jonstaka och Hamra*, som beskrivs närmare senare i avsnittet, och just nu planeras vad som ska hända i respektive område. Varbergs kommun ser en unik möjlighet att skapa nya värden för staden och har i projektet formulerat fyra övergripande mål för utvecklingen av området, som lyder:

- *"Skapa nya kopplingar mellan stad och hav. Förbättra förutsättningarna för hållbart resande och utveckla ett snabbt rörelsestråk för cyklister och fotgängare."*
- *"Koppla samman landskapet kring spårsträckan genom att förstärka de befintliga värdena i parker och rekreationsområden samt ta tillvara på spårområdets säregna kulturmiljö."*
- *"Stödja utvecklingen av Varberg som en unik konst- och kulturdestination."*
- *"Skapa möjlighet för verksamheter att utvecklas och för tillkomst av ny bebyggelse med respekt till platsens speciella karaktär."*

(Varbergs kommun 2024e, s. 8)

Utöver dessa mål har vikten av trygghet i utvecklingen av projektområdet kommunicerats muntligt i samtal med landskapsarkitekt Karin Sjödin¹ och stadsträdgårdsmästare Cecilia Frederiksen² på Varbergs kommun. Att det nya området ska vara tryggt, både i form av låg olycksrisk i den fysiska miljön samt genom att motverka både den faktiska risken och den upplevda risken för brottslighet i området, är alltså ytterligare ett mål i projektet.

För att nå målen har kommunen också identifierat fyra strategier/förhållningssätt som anses vara viktiga för att målen ska nås. Dessa är följande:

- *"Utveckla sträckan med hänsyn tagen till områdets historia. Återta platsen och återbruka material där möjlighet ges. Genom att tågtrafiken förläggs i tunnel frigörs spårområdet och blir en tillgång för att binda samman, komplettera och utveckla platser. Att återanvända resurser stöder ekonomisk hållbarhet för kommunen."*
- *"Ta tillvara, förstärka och skapa ekosystemtjänster, det vill säga de produkter och tjänster vi får av naturen. För att kommunen ska utvecklas med hänsyn till"*

¹ Karin Sjödin, landskapsarkitekt på Varbergs kommun. Möte den 14 oktober 2024.

² Cecilia Frederiksen, stadsträdgårdsmästare på Varbergs kommun. Möte den 14 oktober 2024.

ekologisk hållbarhet behöver vi stärka, spara eller skapa nya ekosystemtjänster utmed spårsträckan.”

- *”Låta området omvandlas över tid, genom dialog, medskapande och lokal initiativkraft. Låta spårområdet fungera som testyta i väntan på ett permanent utförande, låta människor ta plats här genom att uppmuntra och initiera aktiviteter. Att låta tiden peka ut rätt markanvändning bidrar till social hållbarhet för Varberg. Att utveckla spårområdet över tid bidrar också till ekonomisk hållbarhet då kortsiktiga lösningar kan undvikas.”*
- *”Låta konst, aktiviteter och kulturhistoriska värden bidra till en ny destination för Varberg. Spårområdet har med sina unika förutsättningar möjlighet att stärka destination Varberg som en attraktiv stad för boende, besökare och näringsliv”*

(Varbergs kommun 2024e, s. 8)

Det som hittills färdigställts i projektet är att utredningar för varje delområde och förslag för spårområdet tagits fram, som är grundade på resultat av utredningarna samt insamlade synpunkter. Förslagen sammanställdes i dokumentet *Idéstudien*, som godkändes av fullmäktige den 16 januari 2024 (Varbergs kommun 2024e). Just nu pågår arbetet med att ta fram förstudier för de olika delområdena, när detta är färdigställt väntar investeringsbeslut, detaljplanering samt projektering och planering innan byggnationen av området startar (Varbergs kommun 2024d).

Projektområde

Engelska parken och Platsarna

Beläget mitt i centrala Varberg och har sin start i en mindre finpark (Engelska parken) för att sedan delvis gå genom ett schakt med beväxna slänter. Omgivningen är stadslik och delområdet angränsar till både bostadsbebyggelse (exempelvis bostadsområdet Platsarna) samt kommersiell bebyggelse, stadsgator samt ett flertal parker (Varbergs kommun 2024e).

Det minsta av alla delområdena. Här går järnvägen genom naturparken Käreleparken och mycket nära badplatsen Djupa dräkt, två populära målpunkter i Varberg som nyttjas särskilt frekvent under sommaren. Järnvägen går också direkt förbi en stor öppen gräsyta (Kurtinen) som används bland annat till spontanidrott (Varbergs kommun 2024e).

Här går järnvägen genom rekreations- och naturområdet Hästhagaberget, som karaktäriseras av starka topografiska skillnader, hedlandskap samt havsvyer. I delområdet går järnvägen delvis genom en bergskärning om cirka 500 meter (Varbergs kommun 2024e).

Ett delområde av stor variation. Järnvägen går här först genom ett före detta sanatorieområde, vidare förbi öppna åkrar, campingområden och senare förbi den välbesökta stranden Apelviken och omkringliggande fritidshus (Varbergs kommun 2024e).

Här leds järnvägen på en bank genom handels- och verksamhetsområdet Jonstaka för att sedan skära genom ett aktivt jordbrukslandskap. I Hamra, områdets sydligaste punkt, ansluter det nuvarande enkelspåret till dubbelspår (Varbergs kommun 2024e).

Jonstaka och Hamra

- Delområde
- Nuvarande järnvägsspår
- Kommande järnvägsspår
- Kommande järnvägstunnel

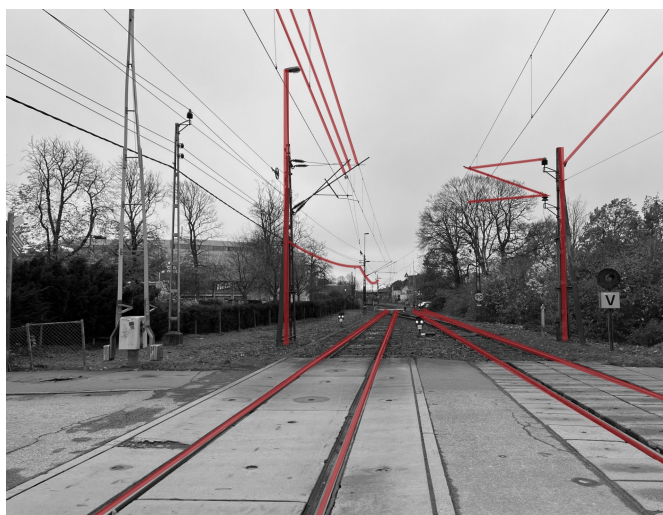
Figur 14: Projektområde för Gamla spåret (Lantmäteriet 2025a).

Resultat av Travelling Transect

Här presenteras de resultat som kom av platsanalyserna som utfördes för hela projektområdet för *Gamla spåret* och specifikt för delområdet *Hästhagaberget* (se områden för analys i figur 1 och figur 2 på sida 17). Resultaten presenteras utefter karaktäriserande teman som upplevdes vara tongivande under resan.

Kontrast

Stora delar av projektområdet karaktäriseras av kontrast av olika slag. Det skarpa, raka formspråket med tydliga gränser som kommer av järnvägen står många gånger i kontrast till ett mjukare formspråk med mer relativa gränser som kommer av omgivande träd och övrig vegetation. Denna kontrast återfinns i alla delområden men upplevs som mest påtaglig i övergången från delområdet *Engelska parken och Platsarna* och *Kurtinen* samt *Hästhagaberget* (innan spåret går genom en ravin i berget och därmed blir betydligt mindre visuellt framträdande). Järnvägens kontaktledningar skapar en stark kontrast även i luftrummet. Dess skarpa linor delar upp det stora luftrummet i mindre sektioner och genom detta har de en viss rumsbildande karaktär, samt förmåga att reducera skalan. Faktum är att det är i luftrummet järnvägen blir som mest framträdande, med sina ledningar, bommar, vertikala stolpar med mera, medan själva tågspåren i marknivå upplevs smälta in mer i omgivningen. I delområdet *Apelviken* skapar järnvägen också en form av kontrast genom sin storskaliga och industriella struktur som bryter av från småskaliga stugområden.

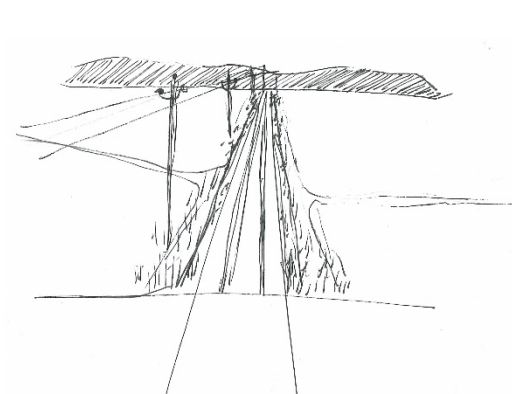

Det skarpa, raka möter det mjuka, organiska i delområde *Engelska parken och Platsarna*.

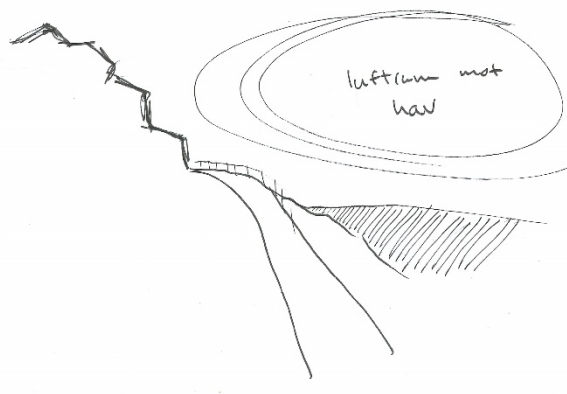

Dramatik

Dramatik är en tydlig karaktär i projektområdet, formad både av den varierande landskapsbilden och specifika inslag i delområdena. Den övergripande transekten börjar i områdets norr (se figur 1) i ett stadslandskap där den urbana närvaron är stark – ljud från biltrafik och byggnation, människor i rörelse och hårdgjorda ytor präglar miljön. Vid *Kurtinen* blir landskapet grönare och mjukare, med centrum fortfarande närvarande men havet mer framträdande. Den mest dramatiska förändringen sker vid *Hästhagaberget*, där höjdskillnader, kuperad terräng, branta bergsväggar och öppet hav skapar en storslagen upplevelse. Bergets östra del erbjuder en skarp kontrast mellan tät, lummig vegetation och öppna hedar, förstärkt av mäktiga havsvyer och en påtaglig tystnad. Söder om berget blir landskapet lugnare och flackare, med långa siktlinjer där hav och bebyggelse är i balans. I projektområdets sista del, *Jonstaka och Hamra*, återgår landskapet till ett mer intensivt stadslandskap, då transekten passerar genom ett service- och handelsområde med breda vägar och storskaliga byggnader. En mycket abrupt förändring sker när denna karaktär plötsligt ersätts av öppna åkrar och en märkbar frånvaro av både människor och trafik.

Öppet åkerlandskap i delområde *Jonstaka och Hamra*.

Möte mellan berg, strandpromenad och hav i delområde *Hästhagaberget*.

Mänsklig närvaro och frånvaro

Under transektvandringen var känslan av mänsklig närvaro och frånvaro central och påverkade upplevelsen av området. *Engelska parken och Platsarna* präglades av konstant mänsklig aktivitet, sannolikt tack vare gallerian och närheten till bostäder, torg och stadscentrum. Även där människor inte syntes fanns spår av liv – fotspår, kvarglömda föremål, graffiti och parkerade cyklar – vilket skapade en känsla av trygghet. Denna känsla stöds av forskning, som visar på att mänsklig närvaro ökar trygghetskänslan genom ömsesidig uppmärksamhet och social interaktion (Gehl 2011; Jacobs 1992).

Aktiva gator i delområde
Engelska parken och Platsarna.

Tecken på mänsklig närvaro i delområde
Hästhagaaberget.

Tecken på mänsklig närvaro i delområde
Kurtinen.

Den mänskliga närvaron var tydligast i *Apelviken, Engelska parken och Platsarna* samt *Jonstaka och Hamra*, men uttryckte sig olika. I *Apelviken* finns ett populärt promenadstråk längs tågspåret, där möten med fotgängare och cyklister var många. I *Jonstaka och Hamra* dominerade biltrafiken, vilket skapade en mer distanserad närvarokänsla. *Engelska parken och Platsarna* utgjorde en blandning av dessa, där både fotgängare och bilister bidrog till upplevelsen av liv och rörelse.

Mänsklig närvaro var dock inte alltid positiv. I övergångsområden mellan *Engelska parken* och *Platsarna* samt mellan *Hästhagaberget* och *Apelviken* (se figur 1) skapade spår av aktivitet, som övergivna burkar och filter i tät vegetation, en känsla av otrygghet. Platsernas avskildhet och begränsade insyn förstärkte detta intryck. Samtidigt upptäcktes andra informella platsbildningar i svårtillgängliga miljöer, där tecken på mänsklig aktivitet i stället upplevdes trygghetsskapande. En möjlig anledning till detta kan vara en god överblick av omgivningen samt närhet till befolkade stråk som strandpromenaden.

En skyddad plats som väckte en känsla av otrygghet i övergångsområdet mellan *Hästhagaberget* och *Apelviken*.

Informell platsbildning i delområde *Hästhagaberget* som upplevdes trygg.

Nyfikenhet

På flera platser längs transekten noterades omständigheter som triggade nyfikenhet. Nyfikenheten som väcktes, i kombination med fysiska hinder och barriärer samt tågspårets sträckning, var ledande i utformningen av transekterna. Lätt upptrampade, diffusa stigar, som bland annat de som ledde fram till de informella platsbildningarna som beskrevs under föregående rubrik, är exempel på sådana omständigheter. Andra inslag som skapade intresse och nyfikenhet var oväntade vyer och sekundära stråk. I området *Hästhagaberget* fanns platser där plötsliga luckor i vegetation eller bergsväggarna möjliggjorde nya vyer och siktlinjer, framför allt mot havet. De sekundära stråk som bland annat går genom skogsdungen i övergången från *Platsarna* till *Kurtinen*, på den äldre banvallen, genom en bergsravin samt på stigar i berget, som avvek från strandpromenaden uppfattades möjliggöra en mer variationsrik upplevelse för de som vistas där. Stråken hade exempelvis en

variation i mängden människor, ljudnivå, tempo, markunderlag, väderskydd, mängd vegetation och rumslighet.

Lucka i bergsvägg i delområde
Hästhagaberget.

Sekundärt stråk i delområde
Hästhagaberget.

Vem har gått här?
Varför? Vad finns där?

Lättupptrampad stig som väckte
nyfikenhet i delområde *Kurtinen*.

En annan aspekt av nyfikenhet som uppenbarades under analysen var den nyfikenhet som verkar finnas till det faktiska spårområdet. På *Hästhagaberget* upptäcktes flera hålrum i stängslet som avgränsar berget från den ravin som

tågspåret går i genom berget, vilket tyder på att människor tagit sig in på det förbjudna området. Om det är ravinens dramatiska arkitektur, tågspåret eller det faktum att området egentligen är förbjudet att beträda som lockat till utforskning är naturligtvis svårt att klargöra enbart av denna observation, men den tyder på att det finns ett intresse till området i fråga. Nyfikenheten yttras också genom fynd som tyder på mänsklig aktivitet där, som exempelvis kvarlämnade burkar och andra föremål samt graffitimålningar inom spårområdet.

Tecken på nyfikenhet till spårområdet i delområde *Hästhagaberget*.

Teoretisk bakgrund

Som utgångspunkt för den teoretiska bakgrunden används Varbergs kommuns strategi:

”Låta området omvandlas över tid, genom dialog, medskapande och lokal initiativkraft. Låta spårområdet fungera som testyta i väntan på ett permanent utförande, låta människor ta plats här genom att uppmuntra och initiera aktiviteter. Att låta tiden peka ut rätt markanvändning bidrar till social hållbarhet för Varberg. Att utveckla spårområdet över tid bidrar också till ekonomisk hållbarhet då kortsiktiga lösningar kan undvikas.” (Varbergs kommun 2024e, s. 8).

I detta kapitel bryts strategin ner i två områden - *Dialog, medskapande och lokal initiativkraft* samt *Spårområdet som testyta* - i syfte att introducera dessa samt inleda utforskandet kring potentialen av en strategi som fokuserar på just dessa områden. Här inleds också utforskandet av hur sådana strategier kan yttra sig i utvecklingsprojekt för att vara framgångsrika (vilket undersöks vidare i kapitlet *Möjligheter och risker med processen*).

Dialog, medskapande och lokal initiativkraft

I strategin beskrivs ambitionen att utveckla projektområdet i dialog med invånarna, genom samskapande och ett starkt medborgarengagemang i processen (Varbergs kommun 2024d). Följande avsnitt undersöker därför hur dessa teman kan te sig i praktiken.

Medborgarialog

Begreppet *medborgardialog* syftar på metoder som används för att ge invånare, som inte är beslutsfattande representanter, möjlighet att påverka kommunala eller regionala beslut (SKR 2024b). Att använda medborgardialog, i form av samråd, i stadsutvecklingen är ett lagstadgat krav för den kommunala fysiska planeringen (SFS 2010:900). Boverket (2022c) skriver att en medborgardialog som sträcker sig längre än de formella kraven, som exempelvis påbörjas tidigare samt inkluderar fler grupper av människor än endast de fysiskt närmast berörda, är att föredra. Detta motiveras genom att beskriva hur sex nationella mål i Sverige kan kopplas till medborgarinflytande, som beskrivs närmare i kapitlet *Bidragande till utvecklingsmål* på sida 84.

En medborgardialog kan ske på många olika sätt. Den kan exempelvis ske på en fysisk plats eller digitalt, rikta sig till en bredd av medborgare eller endast en riktad grupp, pågå under olika lång tid samt vara både av en mer informativ eller deltagande karaktär (Bobbio 2019). Exempel på dialogkoncept som används inom fysisk planering är exempelvis *Cafédialog* (platsen för dialog utformas likt ett café, med bordsgrupper som möjliggör diskussioner i mindre grupper) (Löhr et al. 2020), idé- eller framtidsverkstäder (delning av idéer och visioner kring framtida utveckling),

intervjuer, enkäter (Lindholm 2012), *Walk and talks* (samtal som sker under promenad), collage-design, utflykter i fält (Mellqvist 2017), workshops och *Public square meeting* (en form av öppet hus där professionella kan möta och samtala med allmänheten) (Soneryd & Lindh 2018) samt möten på stan och fokusgrupper (Region Skåne 2024). Hur dialogen utformas bör bero på vad dess syfte är, då hur den är utformad skapar förutsättningarna för vad den kan bidra med (Bobbio 2019). I kapitlet *Möjligheter och risker med processen* utforskas vilka dialogmetoder som kan vara mer och mindre fördelaktiga utifrån sammanhang.

Medborgardialog i projekt Gamla spåret

I projektet *Gamla Spåret* har Varbergs kommun redan genomfört flera medborgardialoger. År 2021 hölls två digitala informations- och dialogmöten, ett för delområdet *Apelviken* och ett för delområdet *Engelska Parken och Platsarna* samt *Kurtinen*. Under 2022 hölls ett fysiskt informations- och dialogmöte i lokal på *Rosenfredsskolan* angående delområdet *Hästhagaberget*, som riktade sig till de som bor i närområdet eller är allmänt intresserade. Varbergs kommun skriver också att det fördes en dialog gällande delområdet *Jonstaka och Hamra* under sommaren 2022, där exploatörer, markägare och fastighetsägare deltog (Varbergs kommun 2024h).

Utöver dessa mer traditionella former av medborgardialog har ytterligare metoder använts. Under hösten 2021 genomfördes en "gåtur" i små grupper med elever i årskurs två från *Mariedalsskolan* med syfte att samla in synpunkter och få en bild av barns känslor och intryck kring delområdet *Kurtinen* (Cision News 2021). Liknande arbetssätt användes i delområdet *Hästhagaberget*, där barn från den närliggande förskolan *Travarens förskola* deltog i en promenad i delområdet och fick chansen att reflektera tillsammans och dela tankar om platsen (Varbergs kommun 2024e).

Medskapande

Medskapande (co-design) inom området stadsplanering kan beskrivas som designprocesser med stor öppenhet för samarbete mellan användare, intressenter och designers. Begreppet handlar inte bara om att användare och intressenter bidrar med information till designerns arbete, vilket traditionellt sett varit medborgardialogens främsta syfte, utan att användare och intressenter får en än mer aktiv roll och samverkar med designern i designprocessen. Medskapande som metod kan se ut på många olika sätt. Det kan exempelvis handla om workshops av olika slag, gemensamt byggande samt gemensamt planerande och genomförande av aktiviteter och evenemang på en plats (Munthe-Kaas 2015). Ett annat exempel för att arbeta medskapande är genom att "prototypa" (Kant et al. 2023), vilket berörs närmare senare i kapitlet (se sida 36).

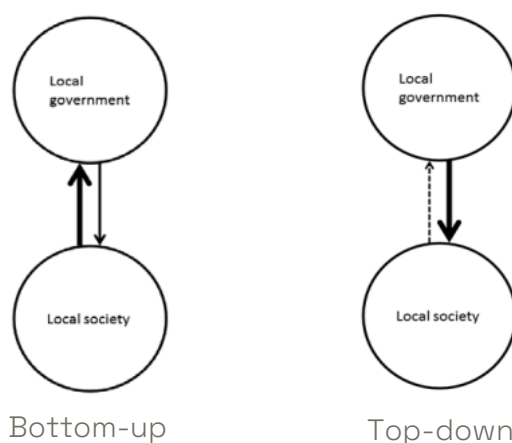
Gränsen mellan medborgardialog och medskapande är något diffus då även format som sträcker sig längre än en dialog och möjliggör en mer aktiv roll för icke-designers i designprocessen, som exempelvis workshops (Soneryd & Lindh 2018) och collage-design (Mellqvist 2017), kan kallas medborgardialog. För uppsatsen syfte anses det inte vara väsentligt att tydligt särskilja begreppen, dock kan det faktum att både dialog och medskapande nämns som metoder i den valda strategin för *Gamla spåret* ses som att ett allmänt deltagande både av mer informativ, förberedande karaktär samt av mer aktiv, samarbetande karaktär eftersträvas i projektet, vilket därmed används som utgångspunkt i uppsatsen.

Lokal initiativkraft

Finlöf (2023) beskriver att initiativ till förändring av fysiska miljöer kan komma från en mängd olika håll, men att de oavsett brukar triggas antingen av att en plats står inför utveckling, eller för att ett behov har uppdagats och behöver förankras i en plats. En vilja att fånga upp lokala initiativ i stadsplaneringen bygger ofta på idén att brukarna av en plats bär på djupare insikter om dess lokala förhållanden än planerare och beslutsfattare (Boverket 2022c). Begrepp som relaterar till denna idé är *top-down* respektive *bottom-up*, som i sammanhanget beskriver två typer av förhållningssätt inom urban planering (Pissourios 2014).

Top-down och bottom-up

Top-down beskriver ett förhållningssätt som är mer traditionellt, där beslutsfattandet är centraliserat och de som är professionellt verksamma (exempelvis planerare och myndigheter) därmed ges mycket stor makt i hur staden utformas. Förhållningssättet *bottom-up* kan ses som motpolen till *top-down*. Här betonas ett större engagemang från medborgarna där de ges fler möjligheter att aktivt delta i stadens utveckling i syfte att lokala förhållanden, behov och viljor inte ska försummas i processen (Pissourios 2014). Det handlar också om var processen tar sin början, det vill säga vilka som initierar förändring. Mellqvist (2017) beskriver detta genom en enkel modell som visar att förhållningssättet *top-down* innebär att de flesta initiativ kommer från lokala myndigheter, även om viss dialog med lokalsamhället kan finnas, medan *bottom-up* i stället innebär att majoriteten av initiativen kommer från lokalsamhället.

Figur 15: Illustrationer av förhållningssätten *bottom-up* och *top-down* (Mellqvist 2017).

De aspekter som ses som styrkor i det ena förhållningssättet, ses vanligtvis som svagheter i det andra. Fördelarna som brukar lyftas med *top-down* handlar om att det kan bidra till effektivitet i planeringen samt underlätta när det kommer till att säkerställa att planeringen sker med hänsyn till helheten, medan nackdelarna handlar om att lokala initiativ och behov riskerar att undgås. *Bottom-up* ses däremot ofta som ett förhållningssätt som riskerar att bidra till fragmentering i stadsutvecklingen och som är mindre lämpat för stora utvecklingsprojekt, medan styrkorna handlar om sociala potential som främjande av platsidentitet, en känsla för ägande samt ett omhändertagande av lokala behov (Gattupalli 2023).

Spårområdet som testyta

I strategin beskrivs att området ska “...*fungera som testyta i väntan på ett permanent utförande*” (Varbergs kommun 2024e, s. 8), det framgår också en vilja att låta platsen aktiveras genom att uppmuntra och initiera användning på platsen under utvecklingen av den och att detta ska styra riktningen för platsens framtid (Varbergs kommun 2024e). Detta beskriver ett sorts prototyporienterat och experimentellt förhållningssätt till fysisk planering, vilket utforskas i detta avsnitt.

Att prototypa

Prototyp definieras som “*originalmodell som utgör mall vid serie-tillverkning*” (Svenska Akademien 2015) och kopplas ofta till produktutveckling inom industri. När begreppet används inom stadsplanering har det oftast en bredare innebörd som kan vara både fysisk och mer strukturell. Prototypen kan exempelvis vara något fysiskt som en installation eller en plats, men också en typ av modell för utveckling av platsidentitet, experimenterande kring användning och prövning av platsers funktioner. I detta sammanhang är landskapet den ‘produkt’ som ska testas och utvecklas för att bli så bra som möjligt, och prototypen blir ett medel för detta (Kant et al. 2023). Prototyper har inom arkitektur- och stadsbyggnadssammanhang även liknats vid laboratorier, då de syftar till att generera återkoppling och i sin tur möjliggöra utvärdering och nödvändiga justeringar. På detta vis befinner de sig i ett dynamiskt gränsland mellan att representera och att skapa - de bygger vidare på designprinciper som har prövats genom ritningar och modeller, men som ännu inte har implementerats praktiskt (Dahl 2023).

Ökat intresse

De mer prototyporienterade och experimentella förhållningssätten inom fysisk planering har kommit att bli mer och mer populära sedan andra hälften av 1900-talet, då planeringen tidigare varit mycket starkt präglad av fasta

framtidsplaner baserade på statistiska data. Anledningen till det ökade intresset, bland annat bland svenska kommuner, tros ha att göra med en växande förståelse för behovet av platsspecifik planering samt förändrade förutsättningar som berör ekologisk, social och ekonomisk hållbarhet (Dahl & Helsing 2023). Nya förutsättningar kräver nämligen metoder som är mer flexibla och adaptiva till samhällets behov, vilket gör mer experimentella metoder lämpliga och därmed alltmer förekommande (Turku et al. 2023). Ytterligare en aspekt är att samhället har genomgått stora förändringar, där samhället idag blivit mindre fokuserat på industri och mer kunskapsbaserat, vilket har lett till en ökning av centralt belägna och underanvända post-industriella platser. Att total ombyggnad av sådana platser inte alltid varit möjlig, på grund av begränsade ekonomiska resurser, kan därmed också vara en anledning till att mindre permanenta och mer kostnadseffektiva metoder blivit alltmer intressanta (Frisk et al. 2016).

Koncept relaterade till prototyporienterad planering

Det växande intresset för prototyporienterad och experimentell fysisk planering har lett till utvecklingen av flera närliggande koncept, såsom *taktisk urbanism*, *DIY urbanism*, *guerrilla urbanism* och *pop-up urbanism*. Vissa ser dessa som likvärdiga (Talen 2015), medan andra betonar skillnaderna (Hou 2020; Lydon & Garcia 2015). Enligt Talen (2015) kan de betraktas som en rörelse och en reaktion på den traditionellt *top-down*-styrda planeringen. De kännetecknas av invånarstyrda initiativ med låg budget, temporär karaktär och inslag av aktivism – exempelvis *pocket parks*, möblerade gaturum och konstprojekt. Grundtanken är att småskaliga fysiska ingrepp och deras skapandeprocess kan ha en betydande påverkan på invånarnas liv.

Lydon och Garcia (2015) gör en distinktion mellan *DIY urbanism* och *taktisk urbanism*. *DIY urbanism* drivs främst av invånare med syftet att snabbt förändra sin närmiljö genom att omforma offentliga utrymmen. *Taktisk urbanism*, däremot, inkluderar även professionella aktörer som kommuner och företag och betonar testning av idéer samt insamling av data för framtida stadsutveckling. Därigenom blir kopplingen till ett prototyporienterat förhållningssätt tydlig. Hou (2020) beskriver *guerrilla urbanism* som en mer upprorisk variant av *taktisk urbanism*, där insatser sker oberoende av institutionella aktörer och syftar till att förändra sociala och politiska förhållanden. Han menar att *taktisk urbanism* är ett bredare begrepp som omfattar både sanktionerade och osanktionerade initiativ och, i likhet med Lydon och Garcia (2015), understryker att professionella aktörer inte nödvändigtvis är exkluderade.

Prototyporienterad fysisk planering, vilken exemplifieras ovan, bygger på temporalitet (Dahl & Helsing 2023). Av denna anledning syftar följande avsnitt

till att rikta fokus till och beskriva det temporära som område inom fysisk planering.

Det temporära

Temporära landskap kan definieras på olika sätt. Enligt Bishop och Williams (2012) är intentionen avgörande – om ett landskap skapas för att vara aktivt under en begränsad tid, är det temporärt, oavsett storlek, varaktighet eller användning. Mayo (2009) breddar perspektivet och menar att temporära landskap kan uppstå intuitivt genom planering men också genom spontana omständigheter. De kan vara engångsföreteelser eller återkommande, men om frekvensen blir för hög eller varaktigheten för lång, tenderar den temporära karaktären att avta. Detta gör begreppet svårdefinierat, eftersom gränsen mellan temporärt och permanent är flytande. För att exemplifiera detta nämner Mayo (2009) att arkitektur ofta är planerad för att finnas i årtionden eller till och med århundraden, vilket visserligen är en begränsad tidsram men som är tillräckligt lång för att uppfattas som permanent (Mayo 2009). Denna aspekt går emot Bishop och Williams (2012) definition vad det gäller huruvida tid påverkar definitionen av en temporär plats. Utöver tidsaspekten menar Frisk et al. (2016) att temporära landskap i stadsplanering även innebär mindre restriktiva processer, som uppmuntrar kreativitet och risktagande.

Utifrån ovan källor definierar temporära landskap i denna uppsats som:

Landskap som skapas med intentionen att vara aktiva under en begränsad period, högst ett par år. De kan uppstå genom planering eller spontant och har en mindre restriktiv karaktär än permanenta landskap.

Typologi av temporär användning

Temporär användning kan kategoriseras i olika områden utifrån avsikten med den samt dess funktion. Frisk et al. (2016), alla verksamma inom urban design, beskriver tre huvudkategorier där funktionen med den temporära användningen är i fokus. Översatt till svenska kallas dessa kategorier *Aktiveringsverktyg*, *Testverktyg* och *Evenemangsverktyg*. Med *Aktiveringsverktyg* syftar författarna till en temporär användning vars huvudsakliga funktion är att aktivera, eller "kick-starta", en plats. Det kan exempelvis handla om att stimulera tidig användning, identitetsskapande och liv på en plats som är under omvandling. *Testverktyg*, precis som namnet antyder, syftar till temporär användning vars främsta funktion är att möjliggöra experimenterande och testning av idéer, för att vägleda efterföljande utveckling. Som exempel beskriver författarna en ombyggnation av en gata som startade i ett icke-permanent experiment, vars resultat senare blev vägledande i mer permanenta beslut för gatans utformning. *Evenemangsverktyg* handlar om temporär användning med eventkaraktär, det vill säga att det är händelser som sker vid endast enstaka tillfällen. Den avsedda funktionen med sådan temporär användning kan variera

stort, Frisk et al. (2016) framhäver framför allt stimulering av samskapande processer och att bjuda in till ny användning av en plats.

Möjligheter och risker med processen

I följande kapitel utforskas möjligheter och risker som kan komma av utvecklingsprocesser karakteriserade av prototyparbete, dialog och medskapande, i syfte att bidra till värdefulla slutsatser som kan implementeras i uppsatsens processförslag.

Möjligheter

Aktivering och platsskapande

En stor möjlighet med temporära landskap är dess förmåga att aktivera en plats och genom detta bidra till ökad tillgänglighet, attraktivitet, omhändertagande och trygghet på platsen (Frisk et al. 2016; Nilsson & Stigle 2024). Platsaktivering kan definieras som: *“...att skapa andra förutsättningar för platsen, genom att bland annat anordna olika sociala aktiviteter för att skapa möten och ge platsen en ny identitet.”* (Stockholm stad 2024) eller: *“...processen att väcka en plats till liv igen.”* (Village Well 2021). Det kan beskrivas som det önskvärda resultatet av en platsskapande process, eller *placemaking* som det ofta benämns även på svenska, som är en socialt fokuserad platsutvecklingsmetod där skapandet av den fysiska platsen kombineras med att skapa starka relationer mellan plats och användare (Boverket 2022b). Ett exempel på en sådan process skedde i projektet *Platssamverkan Sergels torg* i Stockholm, där det huvudsakliga målet var att genom platsaktivering förbättra *Sergels torgs* identitet samt minska brottsligheten och öka tryggheten där. Genom att aktivera platsen med temporära, säsongsbetonade inslag, som exempelvis möbler, mobila växt- och trädarrangemang och möjligheter till lek och spel, gjordes flera framgångar mot måluppfyllelse (Nilsson Varhelyi & Stigle 2024). Genom temporära landskap kan också överflödiga eller underanvända utrymmen i staden, som exempelvis tidigare industriområden eller så kallade *brownfields*, aktiveras och få ett positivare och mer resurseffektivt sammanhang (Frisk et al. 2016).

Platsanknytning

Temporära platser och gemensamt skapande kan förstärka människors anknytning till platsen (Boverket 2022b; Dinar Aguspriyanti 2022), något som kan generera flera fördelar. Det har exempelvis visat sig att människor som har en starkare anknytning till en plats också är mer benägna att engagera sig socialt och politiskt i den, samt värna och ta hand om dess fysiska miljöer (Anton & Lawrence 2016). Även trygghetskänslan på platsen kan öka genom en förstärkt platsanknytning (Boverket 2022b). I en studie kring platsanknytning av temporära platser beskrivs att

anknytningen sker genom att den temporära platsens fysiska utformning kan bidra till att användares behov uppfylls, vilket kan skapa en känsla av tillhörighet till platsen, samt genom att de sociala interaktioner som sker där kan generera en form av emotionell platsanknytning (Dinar Aguspriyanti 2022).

I studien framgår dock även att temporaliteten i sig påverkar hur människor knyter an till platsen, närmare bestämt att människor tenderar att utveckla en starkare anknytning ju längre tid de ges chans att nyttja platsen. Resultaten tyder också på att om den temporära platsen är av en mer programmerad karaktär (exempelvis i form av fasta öppettider eller repetitiva event), vilket författarna valt att kalla *Dominant space temporality*, tenderar den att generera starkare platsanknytning, i jämförelse med en plats där användandet är friare och mer styrt av användarens behov och preferenser, vilket kallas *Dominant user temporality* av författarna (Dinar Aguspriyanti 2022).

Platsanknytning kan också kopplas till förhållningssättet *bottom-up*, som beskrevs tidigare i den teoretiska bakgrunden, tack vare dess potential att stimulera platsidentitet, känslomässigt ägandeskap samt platsomhändertagande. På grund av att förhållningssättet också innebär risker (i form av att bidra till en spretig stadsplanering och ett bristande helhetsperspektiv) (Gattupalli 2023) resonerar flera källor (Depani 2022; Gattupalli 2023; Pissourios 2014; Vogel 2017) dock att den fysiska planeringen inte enbart bör fokusera på *bottom-up*-lösningar, utan att en kombination mellan *top-down* och *bottom-up* är fördelaktig. Pissourios (2014) menar exempelvis att planering karaktäriserad av *top-down* lämpar sig väl inom regional och strategisk planering, medan *bottom-up* lämpar sig bättre i sammanhang som direkt berör lokala förhållanden och en mindre skala. Resonemanget handlar om att *bottom-up*-processer blir ineffektiva och för tidskrävande om lokalsamhället är för stort, samt att relationer och intressekonflikter mellan olika större områden och helhetsperspektivet riskerar att förbises. Om *bottom-up* implementeras i ett senare skede och på en mindre skala har dessa aspekter redan hanterats och riskerar inte att tappas bort på samma sätt, skriver han (Pissourios 2014).

Gattupalli (2023) skriver att dagens urbana situation är för komplex för att dess behov ska tillgodoses endast genom traditionell *top-down*-planering och ger exempel på hur den kan influeras av *bottom-up*. Ett exempel som nämns är *NYC Plaza Program* (Gattupalli 2023), som skapades av New Yorks transportavdelning och bygger på att i samarbete med lokala medborgare omvandla gator till sociala rum (så kallade *plazas*). Samarbetet går ut på att lokala grupper nominerar platser för omvandling som sedan väljs och designas av transportavdelningen, i överläggning med allmänheten (Depani 2022). Även i den nya platsens senare skeden sker ett samarbete, i form av att lokala organisationer ges möjlighet att aktivera platsen på olika sätt genom temporära tillstånd samt blir en del av platsen förvaltning (NYC DOT u.å.).

Vogel (2017) håller med ovanstående källor om att en kombination av de två förhållningssätten kan vara fördelaktigt och föreslår *DINE-modellen* (*Dynamic-IN-between-Emergent*) som arbetssätt. Den innebär att den konventionella planeringen behåller sin struktur men blir mer flexibel och adaptiv (*Dynamic*), att temporära insatser underlättar maktfördelning (*IN-between*) samt att informella, behovsstyrda initiativ välkomnas (*Emergent*). Syftet är att bidra till att uppnå synergier som är svåra att uppnå i konventionell planering, samt till att fördela makten i samhället samtidigt som man tar itu med social stratifiering och segregation.

Ekonomiska fördelar

Genom att prototypande kan bidra till ökad aktivitet och användande av en plats kan den också bli mer eftertraktad för andra utvecklare, något som kan generera ekonomiska fördelar även om detta inte nödvändigtvis var metodens huvudsakliga syfte (Dahl & Helsing 2023). Att implementera temporära inslag kan även skapa möjligheter till platsutveckling även vid ett tillstånd av ekonomisk stagnation, på grund av att det temporära, i förhållande till det mer permanenta, i regel är mindre kostsamt att utveckla (Frisk et al. 2016). Flera källor (Frisk et al. 2016; Turku et al. 2023) menar dock att det finns en viss risk med ett för starkt ekonomiskt fokus i arbetet med temporär utformning, vilket beskrivs under rubriken *Fokus på ekonomisk vinning och varumärke* (se sida 46).

Ökad flexibilitet och anpassningsförmåga

Genom att inkludera temporära insatser i staden kan stadens offentliga ytors flexibilitet och förmåga att anpassa sig öka (Koyama 2017). Vad som gör temporära insatser flexibla grundar sig i flera faktorer. En faktor är den resurseffektivitet som ofta finns i temporär utformning i form av exempelvis modulära, lättviktiga, återanvändbara och ofta kostnadseffektiva material, vilket underlättar vid potentiell demontering och omgestaltung. Det handlar också om det begränsade tidsspannet som finns i det temporära som gör det möjligt att experimentera med innovativa koncept utan de begränsningar som ibland är förknippade med långsiktiga åtaganden (Fox 2015).

Temporär utformning har en förmåga att reagera och agera snabbare på dess omgivning och därmed bidra till att belysa det civila samhällets krav och behov (Koyama 2017; Riegler & Bylund 2020), vilket är att föredra i ett modernt samhälle som mer än någonsin är i ständig förändring (Yeganeh 2007). Berg (2023) exemplifierar detta genom att jämföra den temporära prototypen med den konventionella planen och menar att planen ofta är ett försök att förutspå framtiden, medan prototypen är ett erkännande om att detta inte är möjligt och att vi därför behöver pröva oss fram. Detta, menar Berg (2023), gör prototypen till en mer lämpad metod i ett föränderligt och osäkert samhälle, vilket även stöds av Hays (2021).

Förutom förmågan att snabbare kunna anpassa sig till yttre förändringar bidrar anpassningsförmågan och flexibiliteten även till att ett agerande grundat på resultat snabbare blir möjligt (Riegler & Bylund 2020). Dovey (2016) belyser ytterligare en aspekt av flexibiliteten, nämligen att på grund av denna kan temporär urbanism leda till en större benägenhet att bredda spelrummet för kreativitet och innovation. Resonemanget handlar om att det i platsutveckling av temporär karaktär vågas tas en experimentell ansats i högre grad än i mer permanenta insatser, då experimentella inslag kan implementeras “...utan risk för permanent misslyckande” (Dovey 2016, s. 241). Processen är alltså mer tillåtande för misslyckanden då även dessa ses som mindre permanenta och oåterkalleliga, menar Dovey (2016).

I artikeln *Temporary Urbanisms as Policy Alternatives to Enhance Health and Well-Being in the Post-Pandemic City*, som är skriven från ett hälsoperspektiv på ämnet temporär urbanism, beskrivs hur den temporära urbanismens flexibla natur och förmåga att enklare öppna upp för medborgarledda insatser kan generera hälsofördelar. Andres et al. (2021) menar att en stad som är hälsosam också är en stad som är flexibel, det vill säga att den är rustad för att kunna omvandlas och anpassa sig smidigt när sammanhang förändras, och att det är där stadsplanering av temporär karaktär blir högst relevant. Bland annat nämns att temporär urbanism kan generera effekter som ökning av sociala interaktioner, integration och inkludering, som i sin tur kan bidra till ett ökat välbefinnande och förbättrad hälsa (Andres et al. 2021).

Demokratisk stadsutveckling

Att involvera invånare i stadsutveckling stärker demokratin genom att öka förtroendet mellan medborgare och planerare, ge fler en röst och legitimera beslutsprocessen. Eftersom invånare ofta har djupare insikter om sin närmiljö än beslutsfattare, kan en välfungerande dialog förbättra utvecklingen av en plats. Resultatet beror dock på hur kommuner hanterar den kunskap som samlas in (Boverket 2022c; Mellqvist 2017).

För att skapa en mer inkluderande dialog rekommenderar Boverket (2021a) att kommuner möter invånarna i deras vardagsmiljö och säkerställer att möten är tillgängliga, vilket även stöds av Cars (2015). Små diskussionsgrupper vid dialog beskrivs kunna motverka passivt deltagande (Boverket 2021a). Tahvilzadeh (2015) och Living Cities & SLU (2022) betonar dessutom vikten av återkoppling om hur invånarnas synpunkter påverkat besluten, då det kan öka förtroendet och engagemanget. Tahvilzadeh (2015) menar också att dialogen bör bygga på konkreta och relevanta frågor, samt ha ett *bottom-up*-perspektiv där invånarna får en

starkare roll. En deliberativ problemlösning³, där även egenintressen får utrymme, beskrivs också kunna vara en positiv drivkraft (Tahvilzadeh 2015).

Dialogens format påverkar dess deliberativa potential. Digitala plattformar (Bobbio 2019) och mer informativa dialogformer som enkäter (Rowe & Frewer 2005) når många snabbt, möjliggör deltagande för de som inte kan närvara fysiskt och är resurseffektiva, men har sämre effekt på deliberation och tvåvägskommunikation än fysiska möten. Workshops och fokusgrupper ger bättre möjligheter till djupare diskussioner (Bobbio 2019; Rowe & Frewer 2005). Är detta syftet kan dialogformer som workshops och fokusgrupper, där möjligheten till kvalitativ diskussion och interaktion generellt är större, vara mer lämpliga (Rowe & Frewer 2005).

Parker et al. (2019) skriver om demokratisk potential utifrån ett annat perspektiv än det som hittills presenterats under rubriken, nämligen temporär användnings demokratiska potential. De menar att det kan minska barriärer mellan planerare och invånare, genom att skapa forum för gemensamt beslutsfattande och locka fler att delta. Att fokuset i temporär användning ofta ligger på nutida värden snarare än framtida planer bidrar också (Parker et al. 2019). Gällande temporär användning i form av prototyper skriver Kant et al. (2024 s. 3): *“...alla som interagerar, aktiverar, besöker eller bygger prototypen bidrar till resultatet”*, vilket också antyder dess demokratiska påverkan. Även att se idéer och förslag i skala 1:1, vilket är möjligt genom att arbeta med prototyper, kan gynna ett mer allmänt deltagande i samtal kring stadsutvecklingen. Det blir något annat än att diskutera kring ritbordet, som tenderar att skapa en viss barriär mellan professionella och övriga grupper (Dahl & Helsing 2023).

Parker et al. (2019) presenterar också olika kriterier som gör en temporär användning demokratisk, vilka kan användas som underlag för initiativtagare av temporär användning. Det handlar dels om att platsen i fråga ska ges möjlighet att vara ett rum för mindre organiserade grupper och allmänheten, som generellt har en tystare röst i stadsutvecklingsprocessen, att uttrycka sig tillsammans med professionella. Att möjliggöra att en stor del av kommunikationen och beslutsfattandet kan ske på platsen, samt fungera på ett sätt att öppna upp för preferensbildning kring vidareutveckling, nämns också som positivt. Vidare handlar det även om att regelverk och bestämmelser relaterade till den tillfälliga användningen inte bör vara alltför krävande för de mindre organiserade grupperna, men att det ska finnas tydliga regler som möjliggör att kunna besluta kring en temporär användnings framtid samt ifrågasätta beslutsfattare (Parker et al. 2019). ”

³ Gemensamma beslut nås genom diskussion där olika åsikter och intressen lyfts och resoneras kring i grupp (Tahvilzadeh 2015, s. 29).

Risker

Negativ förknippning

Flera källor (Andres et al. 2021; Dahl & Helsing 2023; Guwallius 2023; Hou 2020; Oswalt et al. 2004) belyser att prototyporienterad planering ofta förknippas negativt i traditionella planeringssammanhang. Temporära landskap har inte en given roll i konventionella planeringsprocesser (Andres et al. 2021; Oswalt et al. 2004), trots att beslutsfattare och stadsplanerare engagerat sig i frågan i över tre decennier. I stället har andra grupper, däribland konstnärer och arkitekter, varit mer drivande för det temporära (Andres et al. 2021). Det traditionella synsättet, som präglats av beslutsfattare och stadsplanerare, är att en plats som blir tillgänglig förväntas omplaneras, byggas om och sedan börjas användas omgående och värdet av den temporära användningen förbises många gånger på grund av att den ofta förknippas med kris, avsaknad av vision och oordning (Oswalt et al. 2004). Det har även visat sig att temporär användning och experimentella metoder ibland förknippas med informalitet och upproriskhet (Andres et al. 2021; Hou 2020), däribland konceptet *guerrilla urbanism* vars begreppsdefinition i sig lätt förstärker denna förknippning (Hou 2020).

Ytterligare en negativ förknippning som nämns i litteraturen är att prototyporienterade processer är dyrare än de konventionella (Guwallius 2023), vilket inte nödvändigtvis behöver vara korrekt (Guwallius 2023; Randrup et al. 2024).

Dahl och Helsing (2023) menar att idag blir en mer icke-traditionell, experimentell och utforskande planeringskultur, i kontrast till mer linjära planeringsprocesser med ett uppifrånperspektiv, alltmer förekommande. Dock belyser flera källor att trots dess ökade popularitet och acceptans finns fortfarande negativa uppfattningar om det temporära kvar och försvårar sådana processer (Dahl & Helsing 2023; Hou 2020). Hou (2020) menar att den ökade acceptansen för invånardrivna processer, karaktäriserade av informalitet och temporalitet, i sig resulterat i negativa förknippningar, som grundar sig i att acceptansen inom formell planering bidragit till en ökad allmän oro gällande avpolitisering och kooptering. Dahl och Helsing (2023) skriver gällande hur prototyper förknippas att de ofta ses som föregångare till den formella förändringen och därmed inte tillmäts den vikt i projekt som de bör ha, med tanke på potentialen som finns i det temporära. Även att experimentella metoder tar tid och att dess resultat är osäkra, beskrivs vara andra vanliga uppfattningar som utmanar genomförandet av sådana metoder. Detta uttrycks även av Johansson och Khakee (2009), gällande medborgardeltagande, som menar att det finns en generell uppfattning hos planerare att delaktigheten gör processen mer tidskrävande och att den därmed inte alltid ses som praktisk genomförbar, även om dess potential exempelvis i form av demokratiska aspekter erkänns.

Likt Oswalt et al. (2004) nämner även Dahl och Helsing (2023) att det finns en uppfattning om att prototyporienterad planering är oordnad och svår att överskåda, en uppfattning som enligt dem delvis kan vara verklig. Detta ger dock inte skäl att idealisera konventionell planering, resonerar de, då sådan planering också har risker i form av att bli mycket komplexa och svårstyrda, vilket inte sällan kan innebära att beslutsfattandet stannar upp (Dahl & Helsing 2023).

Bristande social inkludering

Riegler och Bylund (2020) betonar vikten av samskapande i temporär stadsutveckling för att undvika negativa sociala effekter som exkludering och orättvisa. Temporära insatser syftar ofta till ökad rättvisa och inkludering, men utan en öppen och transparent process kan vissa grupper gynnas mer än andra. Därför bör temporära projekt vara inkluderande och inte drivas av enskilda intressen (Riegler & Bylund 2020).

En annan aspekt av inkludering som bör uppmärksammas är risken för att medborgardelaktighet endast sker perifert och inte nyttjas till fullo, vilket kan resultera i att värden försummas. Ahola et al. (2021) visar på att medborgardelaktighet framför allt implementeras i planeringsprocessens tidiga skede, vilket antas vara en del av problemet. Genom att inkludera allmänheten genom processens alla skeden och se till att det finns möjlighet att påverka både planeringen, implementeringen och förvaltningen kan oönskade effekter motverkas. Flera källor understryker dessutom vikten av att delaktighet leder till faktisk påverkan (Anton & Lawrence 2016; Boverket 2022a; Soneryd & Lindh 2018;), då det annars riskerar att uppfattas som "fejkad demokrati" och därmed underminera förtroendet för processen (Soneryd & Lindh 2018). Att förmedla tydliga ramar och förutsättningar tidigt kan också minska risken för missförstånd och ouppfyllda förhoppningar, menar Cars (2015). Anton och Lawrence (2016) styrker vikten av att möjliggöra faktisk påverkan och ha en tydlig kommunikation ytterligare genom att peka på att de som ser att deras engagemang har påverkat slutresultatet också är mer benägna att fortsätta delta i framtiden.

Också relaterat till medborgardeltagande skriver Soneryd och Lindh (2018) om att maktstrukturer kopplade till kön, etnicitet eller samhällsklass måste hanteras för att inte riskera att dialogen leder till ökad exkludering. Hur medborgardialoger designas är också viktigt för att undvika social exkludering, skriver Rowe och Frewer (2005). Öppna mötesformer, som exempelvis "öppet hus", kan skapa en illusion av inkludering men att dess resultat är osäkra och till och med kan generera motsatta effekter. Både Cars (2015) och Tahvilzadeh (2015) beskriver dessutom att närvaron vid dialoger med öppen inbjudan generellt har en tydlig majoritet av en specifik grupp bestående av medelålders eller äldre män (Cars 2015; Tahvilzadeh 2015) som är resursstarka (Tahvilzadeh 2015), av svenskt ursprung och med akademisk utbildning (Cars 2015). Tahvilzadeh (2015) menar att detta kan innebära att försök till ökat

deltagande och inkludering i stadsutvecklingsprocesser i själva verket genererar icke-representativa resultat. För att undvika denna risk föreslås att spontant, fritt deltagande kombineras med uppsökande av deltagare baserat på specifika målgrupper (Tahvilzadeh 2015).

Missnöjdhet vid förändring av det temporära

Tidigare, under rubriken *Platsanknytning*, beskrevs hur temporär utformning av en plats kan bidra till att människor knyter an till platsen (Boverket 2022b; Dinar Aguspriyanti 2022). En stark anknytning till platsen är generellt en positiv egenskap, vilket antyds genom den redogörelse för dess fördelar som också presenterades under ovan nämnda rubrik, men kommer också med en risk. I resultaten av en studie av Anton och Lawrence (2016), som undersöker sambandet mellan platsanknytning och reaktion på förändring, framgår att de som har en stark anknytning till en plats oftare ser på förändring av platsen som något negativt, jämfört med de som har en svag anknytning. För de med stark platsanknytning kan förändring tolkas som ett hot mot platsen och dess användare och genom detta resultera i försök att hindra den (Anton & Lawrence 2016).

I boken *Prototypa! Bygga platser tillsammans* skriver Finlöf (2023) om hur en prototypprocess kan se ut och vikten av att avveckla den temporära användningen på rätt sätt, både i fallet av fullständig avveckling eller om vissa element av den får leva kvar. Att möjliggöra för människor att samlas och samtala om känslor kring avvecklingen, arrangera en gemensam avveckling eller en form av manifestation är bra exempel, enligt Finlöf (2023). Möjligt är att den risk Anton och Lawrence (2016) beskriver gällande förändring av temporära platser kan motverkas genom att anamma en stark medvetenhet vid förändring eller avveckling, lik den Finlöf (2023) beskriver.

Fokus på ekonomisk vinning och varumärke

Frisk et al. (2016) antyder att det ökade politiska intresset för temporär användning är fördelaktigt på många sätt, men att det parallellt kan bidra till ett ökat fokus på ekonomisk potential som i sin tur leder till att sociala och urbana möjligheter (vilka möjligen är de områden där temporär användning kan bidra som mest) förbises (Frisk et al. 2016). Turku et al. (2023) problematiserar ett ekonomiskt fokus relaterad till temporär användning ytterligare, genom att beskriva att den kan bidra till en mer vinstorienterad stadsutveckling och i sin tur leda till intressekonflikter mellan planeraren och användaren.

Turku et al. (2023) skriver att temporär användning ibland endast implementeras i syfte att fylla upp ledigt utrymme, ofta när utvecklingskapitalet är lågt, i väntan på att mer permanent utveckling ska bli möjlig. Även om detta i sig kan vara en positiv effekt då platsen kan nyttjas och utvecklas trots låg ekonomi, vilket nämndes tidigare på sida 41 under rubriken *Ekonomiska fördelar* (Frisk et al. 2016), kan det

också leda till att förväntningar inte möts på grund av att den temporära användningen ses utifrån olika perspektiv. I det ena perspektivet, som i detta fall är planerarens, ses den temporära användningen enbart som ett instrument i den urbana utvecklingen, medan i det andra perspektivet, ofta användarens eller aktivistens, ses den temporära användningen som en i sig värdefull och frigörande process. Det är i dessa skilda perspektiv olika förväntningar på den temporära användningen kan skapas, vilket i sin tur skapar en viss negativ spänning mellan perspektiven och därigenom även människorna. För att minska risken för sådana förhållanden föreslår Turku et al. (2023) en hybridiserad utvecklingsprocess där gränserna mellan så kallad *bottom-up*-styrning och *top-down*-styrning blir mindre tydliga. Resonemanget är att den formella styrningen bör vara mer öppen för processer som startar från användarna, samt för alternativ till den kontinuitet och förutsägbarhet som ofta präglar konventionell planering (Turku et al. 2023).

En annan risk som relaterar till rubriken presenteras av Dahl och Helsing (2023) och Parker et al. (2019). Som tidigare beskrivet kan prototyper och andra former av temporär användning aktivera en plats och bidra till att platsidentitet utvecklas, exempelvis genom att möjliggöra för samskapande och medborgardelaktighet (Frisk et al. 2016; Nilsson Varhelyi & Stigle 2024). Dock finns en risk att dessa egenskaper av prototyparbete inte blir mycket mer än en form av varumärke eller symbol för delaktighet, något som låter bra och kan agera som argument för handlingar som görs, men som genom brister i processen inte nödvändigtvis har en djupare betydelse än så, skriver Dahl och Helsing (2023). Parker et al. (2019) tar ett bredare perspektiv än Dahl och Helsing (2023) när de undersöker temporär användning, men beskriver samma typ av risk av att den främst blir ett verktyg för urbant varumärkesbyggande. För att motverka denna risk, och skapa goda möjligheter för att projektet ska kunna generera mer djupgående effekter, menar Dahl och Helsing (2023) att arbetet bör ges både tillräckligt med tid och ekonomi. Även tidig introduktion av sådana metoder i en utvecklingsprocess är viktigt i detta avseende, då det stärker möjligheterna för faktisk påverkan (Dahl & Helsing 2023).

Tidskrävande process

Att prototyporienterade och medskapande processer är tidskrävande har hittills berörts flera gånger (Dahl & Helsing 2023; Johansson & Khakee 2009; Mellqvist 2017; Randrup et al. 2024). Både Dahl och Helsing (2023) samt Johansson och Khakee (2009) tar upp den tidskrävande faktorn av sådana processer som en allmän negativ uppfattning som försvårar genomförande, samtidigt som flera källor (Dahl & Helsing 2023; Mellqvist 2017; Randrup et al. 2024) menar att tillräckligt med tid är en förutsättning för att nå betydande framgångar. Exempelvis skriver Mellqvist (2017), utifrån ett fokus på medborgardialog, att tillit mellan professionella och medborgare är en förutsättning för goda resultat som i sig tar tid och kraft att utveckla, vilket också antyds av Randrup et al. (2024), när de utifrån analys av projektet *ParkLIV* (som presenteras som referensprojekt på sida 48) beskriver att det är det faktiska

skapandet av nya, fungerande relationer och samarbeten som tar tid. Samtidigt menar Randrup et al. (2024) att en utvecklingsprocess som karaktäriseras av temporära insatser och stort allmänt deltagande kan generera snabba resultat, i form av bland annat platsaktivering och sin tur en högre användning av platsen i fråga, och att detta därmed kan motivera den mer tidskrävande delen av processen.

Ej sikte mot det permanenta

I texten av Frisk et al. (2016) nämns att det finns en risk med att temporär användning fått en allt större popularitet i politiska sammanhang, som handlar om att ett för stort fokus på det temporära kan leda till att planeringen till slut inte har något sikte alls mot det mer permanenta. Denna typ av synsätt ifrågasätts dock av flera källor, däribland av Dahl och Diedrich (2016). I artikeln *Île de Nantes 2000–2010: a method for the meantime?* skriver de om det franska stadsutvecklingsprojektet *Île de Nantes*, vars process skiljer sig mycket från konventionell översiktsplanering genom att inte fokusera på ett slutscenario och permanenta lösningar. Strategin, som utvecklades av Alexandre Chemetoff och kom att kallas *Plan-guide*, är i stället av en mer evolutionär karaktär där den faktiska förvandlingen är det huvudsakliga fokuset. Även om *Plan-guide* har kritiserats, bland annat på grund av dess avsaknad av ett definierat ramverk som ledde till att myndigheter drog slutsatsen att det inte fanns någon strategi samt att processen haft för lite insyn, tyder dess resultat på många framgångar (Dahl & Diedrich 2016). Sammanställningen som gjordes under rubriken *Ökad flexibilitet och anpassningsförmåga* (se sida 41) kan också ses som motargument för ett alltför stort fokus på det permanenta inom urban planering.

Referensprojekt

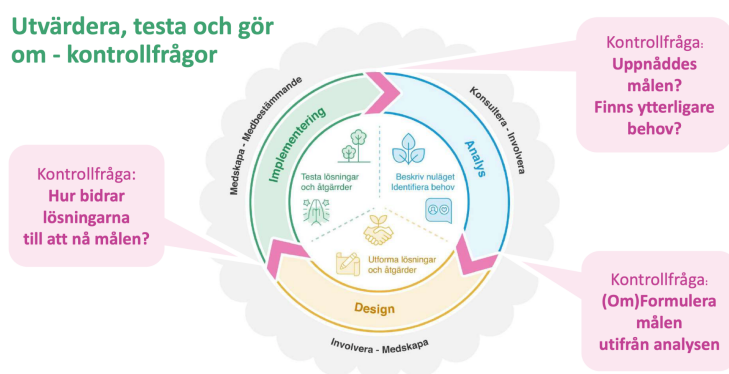
Under denna rubrik presenteras tre referensprojekt som har likheter antingen till *Gamla spårets* fysiska sammanhang, strategi- och processutformning eller mål och som därmed nyttjas som inspirationskällor i framtagandet av uppsatsens processförslag.

ParkLIV

ParkLIV är ett samarbetsprojekt mellan Sveriges Lantbruksuniversitet och Living Cities and Communities, med stöd av Vinnova. Projektet resulterade i en processmodell, *Parklivsmodellen*, vars syfte är att underlätta för kommuner att utveckla och anpassa grönområden för att generera ökad användning, genom metoder som har stöd av forskning. Bakgrunden till projektet är att många parker idag är underanvända och att forskning (se litteraturöversikt av Fors et al. (2021)) visar på att det finns sätt att förändra detta. Med grundtanken att det ska vara okomplicerat att följa modellen och att arbetet ska kunna ske inom de ramar och resurser som finns i en kommun utvecklades en cyklisk process i tre faser (*Analys*, *Design* och *Implementering*) som kan repeteras så många gånger som nödvändigt.

Processmodellen har sedan testats i projekt i tre olika kommuner, Tyresö, Östra Göinge och Malmö (Living Cities and Communities & SLU 2022).

Innan de tre faserna hanteras ska en målsättning formuleras och sedan kan faserna följas i valfri ordning, beroende på vad som är relevant från fall till fall. Mellan varje fas finns kontrollfrågor som ska besvaras för att säkerställa att målen inte förloras under processens gång (Living Cities and Communities & SLU 2022).

Figur 16: Parklivsmodellen. Den yttersta ringen beskriver typen av deltagande som kan användas för varje fas i processen, mittersta ringen visar de olika faserna och den innersta ringen förklarar vad fasen innebär (Living Cities and Communities & SLU 2022).

Aktivt deltagande

En grundpelare i processen är aktivt deltagande av användare och potentiella användare, vilket eftersträvas i alla processens faser. För att möjliggöra detta uppmuntras deltagande i olika former, då olika användare kan tänka sig delta på olika sätt. En del kan exempelvis tänka sig att vara långsiktigt delaktiga i skötseln av platsen, medan andra gärna vill dela synpunkter innan utformningen startar eller delta vid enstaka tillfällen. Olika former av deltagande exemplifieras i processmodellens verktygslåda, vilken beskrivs nedan (Living Cities and Communities & SLU 2022).

Verktygslådan

Verktygslådan består av sju beprövade och forskningsbaserade verktyg som kan användas i *Parklivsmodellens* olika faser för att belysa och involvera användare och potentiella användare.

1. **Analys av platsens kvaliteter:** Verktyg som används i analysfasen och berör målgruppsfokuserad analys av platsens tillgänglighet, faciliteter, natur och skötsel.
2. **Intervjuer:** Kan användas i analysfasen för att få en bild av upplevelserna av platsen, platsens användning samt dess utmaningar.

3. **Parktur:** En gåtur på platsen i fråga där användare kan berätta fritt, svara på frågor och diskutera i grupp kring platsens roll, karaktär samt potentiella framtid och genom detta bidra till en ökad förståelse för platsen. Parkturen kan användas som verktyg i alla faser, exempelvis som ett analysverktyg, i gestaltning eller för att vidareutveckla redan implementerade insatser.
4. **Parktur med barn:** Verktyg som fungerar på liknande sätt som föregående, men anpassat för målgruppen barn genom att ett större fokus riktas på att observera barnens användning och låta dem använda och beskriva platsen fritt.
5. **Designverktyg:** Kan användas under designfasen och fungerar likt en verkstad, där användare involveras praktiskt genom att de bjuds in för att komma med idéer och lösa utmaningar tillsammans.
6. **Evenemang:** Verktyget evenemang kan användas i implementeringsfasen i syfte att väcka liv i en plats, öka engagemanget för den och bidra till social samvaro och ska gärna komma av lokala initiativ. Evenemanget kan te sig på olika sätt, exempelvis i form av marknader, fysisk aktivitet eller knytkalas.
7. **Tillfälliga lösningar:** Kan användas i implementeringsfasen för att testa idéer för platsens utveckling och få synpunkter på dessa, genom att låta människor använda de tillfälliga lösningarna.

Verktygen är tänkta att användas utifrån de behov och mål som projektet i fråga har, det är alltså inte nödvändigt att använda alla verktyg i varje projekt (Living Cities and Communities & SLU 2022).

Pilotkommunerna

Tyresö

I Tyresö kommun användes *Parklivsmodellen* i syfte att stärka barns användning av närliggande naturmiljöer och projektområdet var ett skogsparti som upplevdes som en barriär mellan två angränsande bostadsområden. Målet var att minska upplevelsen av barriären genom att stärka rekreativa och ekologiska värden, samt göra platsen mer attraktiv för barn och pedagoger (då skolor och fritidsverksamhet finns i närheten av platsen). Genom att använda flera verktyg från *Parklivsmodellen*, som intervjuer, tillfälliga lösningar och parktur med barn, kunde kommunen nå snabba resultat som användarna fått påverka, exempelvis i form av ökad orienterbarhet samt förbättrade rekreativa och ekologiska förhållanden (Living Cities and Communities & SLU 2022).

Östra Göinge

Östra Göinge nyttjade *Parklivsmodellen* med bakgrunden att en central park i byn Sibbhult ansågs vara mycket underanvänd. Målet var att stärka användningen av parken, med ett särskilt fokus på etnisk mångfald. Modellen

implementerades genom bland annat intervjuer och parkturer med olika målgrupper samt en designverkstad. Resultatet innebar ett ökat medborgardeltagande och en handlingsplan för hur parken kan förbättras och tillgängliggöras för olika grupper (Living Cities and Communities & SLU 2022).

Malmö

I Malmö hade det identifierats att människor med autism som bor på LSS-boenden hade få möjligheter till utevistelse, till följd av att närliggande grönområden var otillgängliga. Målet med att använda *Parklivsmodellen* var därmed att möta denna målgrupps behov och förbättra dess möjligheter till utevistelse. I processen genomfördes bland annat parkturer med målgruppen eller anhöriga till målgruppen och online-diskussioner i designfasen, vilket ledde till insikter om vad som behövde anpassas för att nå projektmålet. Resultatet innebar att det gjordes förbättrande och resurseffektiva förändringar i ett grönområde samt att nya samarbeten bildades (Living Cities and Communities & SLU 2022).

Resultat

Efter att ha testat *Parklivsmodellen* i tre olika kommuner (Tyresö, Östra Göinge och Malmö), i projekt av olika utformning, har den utvärderats av Randrup et al. (2024) och slutsatser har dragits utifrån de resultat som genererades. Resultaten tyder på att *Parklivsmodellen* är ett effektivt medel för att nå marginaliserade grupper samt för att realisera syftet med antidiskrimineringslagar och universell design. De visar också att modellen inte kräver en ökning av ekonomiska resurser för att vara framgångsrik, utan att ett starkt politiskt stöd och engagemang är mer betydande. Det beskrivs däremot att detta gör *Parklivsmodellen* tidskrävande i viss mån, då det tar tid att utveckla givande relationer mellan de inblandade, som krävs för lyckade resultat. Randrup et al. (2024) menar dock att denna del av processen bör tillåtas ta tid, då de positiva effekterna överväger tidsaspekten. Andra slutsatser som kunde dras var att det visade sig positivt att låta användare delta upprepade gånger men under en kort tid, i stället för det motsatta, samt att event av mindre och tidsmässigt kort karaktär lockade användare och gjorde dem fortsatt intresserade av platsens framtida utveckling. Att verktygen är enkla att använda samt anpassningsbara visade sig dessutom vara en mycket betydande faktor till huruvida de kunde implementeras i befintliga, kommunala system (Randrup et al. 2024).

Varför referens?

ParkLIV används som referens då processmodellen är framtagen ur förhållningssättet att det går att jobba med medborgardeltagande, temporär förändring och experimentella metoder inom kommunens befintliga ramar och resurser, vilket är intressant då det talar emot en del av de negativa förknippningar som ibland tillskrivs processer karaktäriserade av (se avsnitt *Negativ förknippning* på

sida 44). Då uppsatsens processförslag riktar sig till kommuner som har en ambition om att använda dessa typer av strategier, likt Varbergs kommun, är *ParkLIV* relevant som inspirationskälla. Särskilt intressant är verktyget Evenemang, då dess syfte stämmer överens med resonemanget Frisk et al. (2016) för gällande att introducera ny användning av en plats. Även verktyget *Parktur* går väl i linje med det Parker et al. (2019) nämner gällande att det är fördelaktigt att arbete sker direkt på den fysiska platsen.

Omställningslabbet

Omställningslabbet öppnade år 2023 och är en fysisk plats i Frihamnen, Göteborg, som är en del av den platsutvecklingen av stadsdelen som pågått sedan år 2012. Platsen kan beskrivas som en prototyp, då den fungerar som en testmiljö för hur medborgare och andra aktörer kan mötas, dela idéer och aktivt delta i omställningsprocesser. Det övergripande målet med platsen är att skapa större möjlighet för allmänheten att påverka utvecklingen och aktivera området under byggnationen (Göteborgs stad u.å.).

Så funkar det

Göteborgs stad utvecklar *Omställningslabbet* i samarbete med många partners, exempelvis Kollaborativ Ekonomi Sverige, Chalmers tekniska högskola, Göteborgs universitet, forskningsinstitutet Urban Futures på Göteborgs universitet, och HDK-Valand (Göteborgs stad u.å.) och utformningen har designats och byggts gemensamt av bland annat studenter, arkitekter och konstnärer i huvudsakligen återbrukade material, för att belysa fokuset på omställning och cirkulär utveckling (Helsing 2023). Allmänt intresserade välkomnas att besöka *Omställningslabbet* för att lyfta idéer gällande Frihamnen, men platsen nyttjas också som mötesplats i andra syften (Göteborgs stad u.å.). På platsen finns exempelvis både möjlighet till inomhusvistelse genom ett *makerspace*⁴ samt utevistelse genom bland annat ett utekök och scen (Göteborg & co u.å.).

Resultat

Sedan öppningen har det genom *Omställningslabbet* anordnats bland annat utställningar, prototypverkstäder (Göteborgs stad u.å.), workshops (exempelvis leksaksworkshop), panelsamtal, odlingsverksamhet och föreläsningar.

Omställningslabbet har också varit en del av festivaler i området och ett koncept som kallas *Byggtisdagar*, där deltagare får chans att prova på att snickra exempelvis enklare möbler och annat, har introducerats. Flera prototyper i närområdet har dessutom utvecklats genom verksamhet på *Omställningslabbet*, bland annat prototypen *Flytevi*, som är en form av marin kolonilott, och en skateyta (Omställningslabbets Instagram 2024).

⁴ En plats dit människor kan komma för att skapa och utveckla saker tillsammans (Cambridge Dictionary u.å.).

I maj år 2024 meddelade Göteborgs stad att *Omställningslabbet* ska vidareutvecklas enligt ett förslag framtaget av LINK Arkitektur, New Order Arkitektur, Växtverket och Göteborgs Konstruktörsbyrå, med adderade grönytor, väderskydd och odlingsmöjligheter. Fortsatt kommer fokus vara på medborgardeltagande och hållbar omställning (Göteborgs stad 2024). Att prototypen fortsätter utvecklas och tillges resurser kan ses som ett uttryck för att den bidragit till goda resultat och att Göteborgs stad ser en fortsatt potential.

Varför referens?

Omställningslabbet används som referens på grund av processens starka fokus på medborgardeltagande och prototyparbete, vilket går väl i linje med uppsatsens syfte. Att *Omställningslabbet* möjliggör att en stor del av arbetet gällande omställningen av Frihamnen kan ske på plats, vilket motiveras som positivt av Parker, Vogel och Diedrich (2019) (se avsnitt *Demokratisk stadsutveckling* på sida 42), gör också projektet särskilt intressant.

Natur Park Südgelände

Natur Park Südgelände är en naturpark i Berlin, Tyskland, beläget på ett före detta bangårdsområde. När tågtrafiken upphörde år 1952 började en unik naturmiljö utvecklas som nästintill var fri från mänsklig påverkan. År 1999 utpekades hela området som ett naturskyddsområde med delar av det som reservat, och året efter invigdes parken i samband med världsutställningen *Expo 2000*. Här finns bland annat järnvägsspår, ett ånglok, vattenkranar, ljuspelare, ett vattentorn samt en mycket gammal vändskiva bevarat (Grün Berlin Logo u.å.a).

Resultat

Idag är *Natur Park Südgelände* en välbesökt park som förenar vild natur, järnvägshistoria och konst. Förutom kvarlevor från järnvägssystemet finns bland annat en graffittivägg som kan nyttjas lagligt samt konstverk i stål av konstnärsgruppen ODIOUS (Grün Berlin Logo u.å.b). Det sker också regelbundet olika former av event i parken, exempelvis arrangerades marknaden *Advent Lichter Genuss* i december år 2024, med bland annat ljusinstallationer skapade i samarbete med parkens besökare (Visit Berlin 2024). År 2022 tillgavs parken priset *International Carlo Scarpa Prize* av det internationella forskningscentret *Fondazione Benetton Studi Ricerche*, ett pris som ges till platser som på ett framstående sätt förenar natur, historia och design, samt stärker dess värden (Grün Berlin Logo u.å.a).

Varför referens?

Natur Park Südgelände används som referens för hur kulturmiljöer kan bevaras och omvandlas på ett sätt som går emot konceptet *tabula rasa*, vilket som tidigare nämnt kritiserats av Braae et al. (2013). Projektet visar också exempel på värdena och

potentialen av postindustriella platser, vilket relaterar till projekt *Gamla spåret* då projektområdet är just en sådan plats.

Slutsatser och tillämpningar

För att ge en förståelse för hur utformningen av processförslaget bygger på de resultat som kommit av litteraturstudien samt platsanalyserna, presenteras i detta kapitel en sammanfattning av de slutsatser som dragits utifrån resultaten. Till varje slutsats presenteras också en tillhörande beskrivning av dess tillämpning i förslaget.

Platsanalysen

Slutsatser	Tillämpningar
Mötet mellan landskap och järnväg skapar en intressant rumslig kontrast, både i marknivå och i luftrummet.	Kontrasten nyttjas i omvandlingen av spårområdet för att bibehålla en karaktär och värna om det som varit, utan att förutsätta totalt bevarande av järnvägen.
Projektområdet har en rik variation av landskap, tempo, ljudbild, höjder och karaktär, vilket är en tillgång.	Processförslaget utformas så att den utgår från det platsspecifika och stärker befintliga värden, för att bevara områdets variation.
Mänsklig närvaro kan både öka och minska trygghetskänslan i projektområdet. Uppsikten på platsen anses ha stor påverkan på upplevelsen.	Uppsikten förbättras i området genom att skapa siktlinjer från mindre stråk/slutna platser till större stråk till större stråk/öppna platser genom att skapa luckor i vegetationen.
Informella platsbildningar, diffusa stigar, oväntade vyer och sekundära stråk skapar nyfikenhet till projektområdet. Det finns också tecken som vittnar om att det finns en nyfikenhet till spårområdet.	Nyfikenheten samt de platsbildningar som redan finns i området tas om hand om och blir en utgångspunkt för att locka fler människor till platsen.

Litteraturstudien

Slutsatser	Tillämpningar
Det lämpar sig att se temporär användning både som ett <i>Testverktyg</i> , <i>Aktiveringsverktyg</i> och <i>Evenemangsverktyg</i> .	Temporär användning utvecklas med olika mål och funktioner, dessa kan också kombineras.
Det finns en risk för att processen hämmas av att det permanenta ses som ett slutmål.	Projektområdet ses som en dynamisk plats vars styrka är att den är i ständig utveckling, därför utformas processförslaget utan strävan mot det permanenta.
Det finns en risk i att temporär användning och medborgardeltagande kan bidra till socialt negativa effekter.	Processförslaget utformas för att göra processen öppen och transparent och samskapande implementeras i flera stadier.

	Individuella intressen som drivkraft motverkas inte, men deliberativ dialog eftersträvas för att allmänna intressen inte ska förloras. Dialogformer som möjliggör kvalitativ diskussion och interaktion (exempelvis workshops eller samtal under promenad) prioriteras över mer informativa dialogformer.
En temporär användnings demokratiska effekter gynnas av att möjliggöra möten mellan professionella och mindre organiserade grupper/allmänheten.	Processförslaget utformas så att det möjliggör möten mellan professionella och allmänhet
En temporär användnings demokratiska effekter gynnas av att en stor del av kommunikationen kan ske på platsen i fråga.	Projektområdet ses som den huvudsakliga platsen för möten.
En temporär användnings demokratiska effekter gynnas av att möjliggöra användning som öppnar upp för att forma och samla in idéer kring framtida utveckling.	Användare av platsen uppmuntras till att forma och dela idéer genom olika typer av mötesformer.
En temporär användnings demokratiska effekter gynnas av att det finns en balans mellan frihet och reglering - frihet för att ge utrymme för kreativitet, reglering för att kunna ta beslut samt ifrågasätta tagna beslut.	Professionella får genom processförslaget en samordnande, stimulerande roll för att skapa stor frihet för allmänt inflytande i projektet. Ramar för förutsättningar, beslutsfattande och utvärdering formuleras
Temporär användnings generella förmåga att fokusera på nutida användningsvärden kan locka fler intressenter och användare.	Fokuset på nutida användningsvärden används för att motivera temporär användning och i sin tur engagera intressenter och användare.
Temporära platser och gemensamt skapande kan gynna platsanknytning, exempelvis genom att möta platsens behov, möjliggöra social interaktion samt låta platsen ha en viss struktur/programmering.	Platsens behov kan mötas genom att dessa identifieras i återkommande analys och utvärdering. Social interaktion möjliggörs genom att fysiskt tillgängliggöra platsen, göra den nåbar från flera olika riktningar samt inkludera element som uppmuntrar interaktion. En platsanknytning triggas genom att först introducera en mer strukturerad temporär användning i evenemangs-form.
Temporär användning kan generera hälsofördelar, framför allt på grund av dess potentiella sociala påverkan.	Processförslaget får ett starkt socialt fokus, genom att verka för temporär användning som möjliggör social interaktion, integration och inkludering.
En temporär användning är mer tillåtande för misslyckanden och kan genom detta, i kombination med dess begränsade tidsram, öppna upp för en högre grad av experimentering och innovation.	Processförslaget utformas för att inte bara tillåta, utan uppmuntra experimenterande och innovation. Genom återkommande analys och utvärdering minskar risken för alltför omfattande negativa konsekvenser vid potentiella mindre lyckade insatser.

Temporär användning har en förmåga att reagera och agera snabbare på behov och önskemål från omgivningen.	I processförslaget ingår återkommande analys och utvärdering där information om och från omgivningen kan hämtas, för att möjliggöra ett snabbt agerande grundat på behov och önskemål.
Temporär användnings anpassningsbarhet och flexibilitet kan öka om utformningsmaterial är modulära, lättviktiga, återanvändbara och kostnadseffektiva.	Modulära, lättviktiga, återanvändbara och kostnadseffektiva material används i högsta mån. Återanvändning av platsens befintliga material uppmuntras särskilt.
Temporär användning kan öka tryggheten och minska brottsligheten på en plats.	Otrygga platser i projektområdet identifieras genom analys och blir en riktlinje för var temporär användning introduceras.
Det finns en risk att värden av temporär användning går till spillo samt att negativa spänningar mellan människor skapas, om det främsta fokuset är ekonomisk vinning.	Största fokus läggs på social vinning medan ekonomiska framgångar ses som potentiella bi-effekter. Ett <i>bottom-up</i> -förhållningssätt genomsyrar processförslaget för att motverka negativa spänningar mellan människor.
Temporär användning, exempelvis prototyper, förknippas ibland med kris, bristande vision eller kaos och har i vissa sammanhang visat sig bidra till en ökad oro gällande avpolitisering och kooptering. På grund av detta har sådana metoder ett i viss mån dåligt rykte i planeringssammanhang, i jämförelse med konventionell planering.	Processförslaget ses som ett sätt att visa på motsatsen - genom att fokusera på dess många möjligheter kan positiva resultat genereras som motverkar negativ förknippning. En tydlig, transparent kommunikation och balans mellan frihet och reglering implementeras också för att undvika oro.
Det finns en risk i att temporär användning och prototyporienterad planering enbart blir en form av varumärke, utan att generera mer djupgående positiva följder.	De prototyporienterade projekten introduceras tidigt för att se till att faktisk påverkan är möjlig, samt ges tillräckligt med tid och ekonomi.
Det finns en risk i att en hög platsanknytning gör platsen i fråga mer känslig mot förändring.	Processförslaget utformas för att vara transparent och möjliggöra öppen och tydlig kommunikation, för att minska risken för missförstånd vid förändring/avslut av en etablerad platsbildning. En användarinkluderande rutin för förändring/avslut implementeras i förslaget.
Det finns en risk i att inkluderande processer ger exkluderande effekter.	Processförslaget utformas med en medvetenhet för maktstrukturer och säkerställer att olika grupper av människor inkluderas. Spontant, fritt deltagande kombineras med uppsökande av deltagare baserat på specifika målgrupper.
Det finns en risk i att medborgardialog ses som en form av "fejkad demokrati" om	Genom att tidigt förmedla de ramar och förutsättningar som finns i projektet, samt introducera dialog och medskapande tidigt

faktisk påverkan inte är möjlig, med resultatet att grundläggande uppfattningar om och tilliten till inkludering och delaktighet hotas.	och återkommande under processen, säkerställs att faktisk påverkan är möjlig.
De som har en uppfattning av att deras tidigare engagemang i utvecklingen av en plats har påverkat resultatet, är också mer benägna att fortsätta engagera sig.	Genom att tidigt identifiera och förmedla de ramar och förutsättningar som finns i projektet, samt introducera dialog och medskapande tidigt och återkommande under processen, säkerställs att faktisk påverkan är möjlig.
I arbetet med deltagande kan det vara fördelaktigt att möta berörd allmänhet i eller nära deras vardagsmiljöer, att mötesplatsen och mötesutformning är tillgängliga för alla som vill delta, att återkoppling prioriteras och att aktiv diskussion mellan professionella och allmänhet uppmuntras.	Första kontakten med allmänheten tas i vardagsmiljö (baserat på målgrupp kan detta exempelvis vara på skolan, äldreboendet eller i mataffären) och åtgärder görs för att tillgängliggöra den huvudsakliga mötesplatsen samt platsen i fråga. I processen finns flera steg som säkerställer återkoppling från ansvariga till allmänhet och under möten med allmänheten uppmuntras ett aktivt deltagande.
En av de mest tidskrävande aspekterna av dialoginriktade, medskapande och prototyporienterade processer är skapandet och utvecklandet av relationer mellan professionella och medborgare.	Relationer värdesätts i processen då det är en förutsättning för lyckade resultat och tillåts därför ta tid. För att skapa goda förutsättningar för tillit och ett väl fungerande samarbete visar professionella intresse och engagemang till allmänhet och andra berörda i processen.
Planerare ser inte alltid en stark medborgardelaktighet i stadsutvecklingsprocessen som praktisk genomförbar, på grund av att den kan vara mer tidskrävande.	För att underlätta arbetet utformas processen med hänsyn till de kommunala ramar och resurser som finns, men också med hänsyn till att lyckade sociala processer kräver tid.
En kombination av förhållningssätten <i>top-down</i> och <i>bottom-up</i> är fördelaktig.	Processen utformas på ett sätt som uppmuntrar ett starkt medborgarengagemang och kommunen får en viktig roll i att se till att engagemanget har möjlighet att generera faktisk påverkan.

Processförslag: (Plats)labb

(Plats)labb

['pla:ts,lab:], substantiv

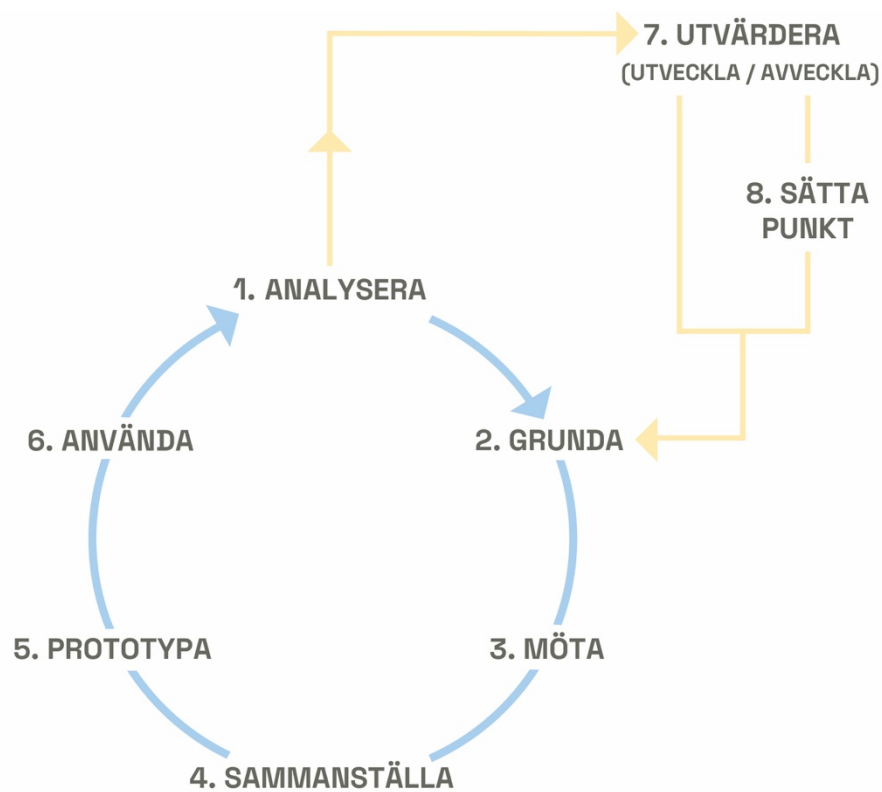
En processmodell för platsutvecklingsprojekt med fokus på dialoginriktade, medskapande och prototyporienterade strategier, där (Plats) betonar vikten av det platsspecifika och labb kommer av modellens experimentella och utforskande karaktär. (Plats)labb är också en fysisk plats vilken byggs som en del av processmodellen.

I detta kapitel presenteras processförslaget, som fått namnet *(Plats)labb*. Först följer en konceptuell presentation av processmodellen, som tagit avstamp i de resultat som kommit av litteraturstudien, dels gällande dialoginriktade, medskapande och prototyporienterade metoder inom fysisk planering, dels gällande uppsatsens *Travelling Transect*. Processmodellen har utformats med Varbergs kommuns projekt *Gamla spåret* som ledstjärna, då detta är ett projekt där ett dialoginriktat, medskapande och prototyporienterat förhållningssätt eftersträvas, men är tänkt att kunna implementeras även i andra platsutvecklingsprojekt med liknande ambitioner. Av denna anledning är namnets första del, *(plats)*, utbytbar för att kunna anpassas till det aktuella projektet och dess fysiska situation.

Först presenteras processmodellen i form av en illustration som visar dess olika steg och den kronologiska ordningen, därefter beskrivs processen vidare i form av en checklista som är tänkt att bockas av för varje steg. Checklistan beskriver mer konkret vad som behöver göras i varje steg och syftar till att undvika att viktiga delar tappas bort i processen.

Som sagt finns en kronologisk ordning för processtegen, men *(Plats)labb* är också designad för att tillåta flexibilitet genom processen. Detta beror på att nya insikter kan komma längs vägen som gör det lämpligt att återbesöka steg i processen innan nya steg utforskas, vilket kommer att exemplifieras under rubriken *(Rallar)labb*.

(Plats)labb

Steg 1: ANALYSERA

- ☐ Identifiera miljöhot och sociala förutsättningar
- ☐ Identifiera juridiska förutsättningar
- ☐ Identifiera kulturmiljövärden, naturvärden samt övriga platsspecifika värden som kan användas som grund för transformationen
- ☐ Identifiera befintliga användare och potentiella intressenter
- ☐ Identifiera tillgängliga material på platsen

Steg 2: GRUNDA

- ☐ Skapa en *Potentialkarta*
- ☐ Upprätta en kommunikationskanal för öppen dialog
- ☐ Åtgärda eventuella, brådskande problem
- ☐ Fysiskt tillgängliggör platsen vid behov
- ☐ Förbättra uppsikten på platsen vid behov
- ☐ Bygg *(Plats)labb*
- ☐ Definiera ramar för beslutsfattande och utvärdering

Tänk på:

- Kommunikationskanalen ska möjliggöra tvåvägskommunikation och kan med fördel vara aktiv genom hela processen.

Steg 3: MÖTA

- ☐ Organisera en första temporär användning i evenemangs-form som möjliggör insamling av idéer, behov och förväntningar
- ☐ Bjud in fysiskt närbelägna organisationer och grupper, boende, företag och/eller identifierade målgrupper i deras vardagsmiljö, samt välkomna allmänt intresserade att delta på plats
- ☐ Skapa en *Önskekarta*

Tänk på:

- Att ha en medvetenhet kring maktstrukturer.
- Möjlighet för olika grupper att delta varierar med exempelvis veckodag och tid på dygnet.
- Ibland kan flera olika evenemang med varierad utformning behövas för att nå olika grupper.

Steg 4: SAMMANSTÄLLA

- ☐ Överlappa *Potentialkartan* och *Önskekartan* och utforska möjlighet för olika idéer att tas vidare
- ☐ Ta beslut för vilka idéer som ska utforskas vidare

Steg 5: PROTOTYPA

- ☐ Sätt ihop en projektgrupp med både professionella och allmänhet som matchar de initiativ som ska utforskas
- ☐ Möts på plats för att samtala, skissa och planera byggande tillsammans
- ☐ Bygg prototyp med befintliga material från platsen som utgångspunkt

Steg 6: ANVÄNDA

- ☐ Planera och marknadsför invigning av prototyp
- ☐ Möjliggör insamling av idéer, behov och förväntningar på plats
- ☐ Ge prototypen tid att användas

OBS – först tillbaka till Steg 1: ANALYSERA

Steg 7: UTVÄRDERA

- ☐ Utvärdera prototypen i projektgruppen
- ☐ Justera *Potentialkartan* utefter analys och utvärdering
- ☐ Justera *Önskekartan* utefter användarnas feedback
- ☐ Återkoppla till delaktiga
- ☐ Ta beslut – avveckla eller utveckla!

Steg 8: SÄTTA PUNKT

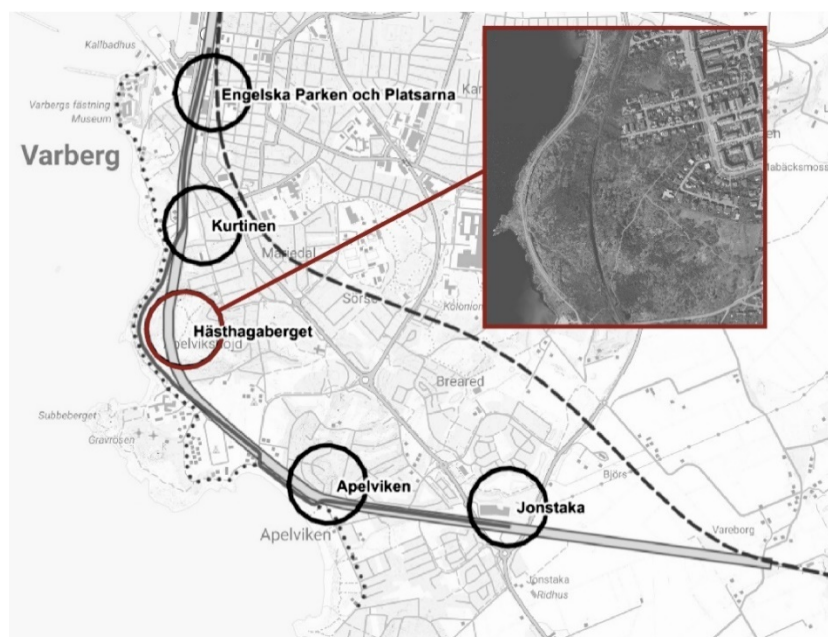
- ☐ Arrangera en ceremoni på plats som en form av avslut av det som varit
- ☐ Möjliggör utbyte av information kring prototypens framtid

- ☐ Möjliggör samtal mellan allmänhet och professionella

(Rallar)labb

(Rallar)labb är en platsspecifik exemplifiering av processmodellen (Plats)labb, som visar på hur den kan implementeras i utvecklingsarbetet för Varbergs kommuns projekt *Gamla spåret*. Här riktas fokus på ett av projektets delområden, *Hästhagaberget*, även om förslaget har potential att gynna hela projektområdet.

Som bekant bygger processmodellen (Plats)labb, och därmed också (Rallar)labb, på de slutsatser som dragits utifrån de studier som genomförts i uppsatsen. Följande exemplifiering är dock endast hypotetisk, med syftet att illustrera ett tänkbart händelseförlopp vid implementeringen av (Plats)labb i ett platsutvecklingsprojekt samt visa på processförslagets potential. Som utgångspunkt för exemplifieringen används Varbergs kommuns redan påbörjade analysarbete för *Gamla spåret* samt uppsatsens *Travelling Transect* och utifrån detta utvecklas sedan en spekulativ beskrivning av hur Varbergs kommun kan gå till väga för att bocka av checklistan för processmodellen. För tydlighetens skull följer presentationen av (Rallar)labb samma struktur som den för (Plats)labb i föregående avsnitt.

Figur 17: Delområden för projekt *Gamla spåret* (Varbergs kommun 2025 & Lantmäteriet 2025b).

Steg 1: ANALYSERA

- ☐ Identifiera miljöhot och sociala förutsättningar

Miljöhot:

Genom rapporten *Översvämningsrisker till följd av ett förändrat klimat*, som Kaiser et al. (2022) tagit fram, kan avrinningsstråk, huvudflödesstråk samt problemområden vid skyfall för delområde *Hästhagaberget* identifieras, vilket återges i figur 18 nedan. Punkter där dessa korsar eller leds ut från spårområdet anses vara särskilt viktiga att uppmärksamma, för att se till att avrinningen fortsatt fungerar, alternativ förbättras där det behövs, när

- Avrinningsstråk
- ➔ Huvudflödesstråk
- Vatten korsar järnväg
- Problemområde vid skyfall
- Nuvarande järnväg

Figur 18: Vattnets väg och översvämningsrisker i Hästthagaberget (Kaiser et al. 2022; Lantmäteriet 2025b)

Gällande miljöhot är det också lämpligt att se till delområdets förmåga att generera ekosystemtjänster, då försörjande, reglerande och stödjande ekosystemtjänster spelar en viktig roll vad det gäller klimatanpassning. Varbergs kommun (2022a) beskriver att förmågan att generera ekosystemtjänster som luftrening, kolbindning, temperaturreglering, vattenrening, näringsreglering och flödesreglering endast är medelgod i hela delområdet, detsamma gäller för pollinering i området väster om järnvägen (Varbergs kommun 2022a). Här finns alltså förbättringspotential, även om det inte utgör direkta miljöhot i nuläget.

Sociala förutsättningar:

Sociala förutsättningar handlar exempelvis om trygghetskänsla och befintliga platsbildningar. Upplevelsen under mina *Travelling Transects* var att delområdet inte är särskilt otryggt, vilket delvis kan bero på den lågväxande vegetationen samt att det öppna hedlandskapet och höjden bidrar till att det finns gott om vegetationsluckor där sikten är fri mot strandpromenaden. En gångtunnel (se nummer nio i figur 19) som går under järnvägen i områdets södra del och kopplar samman områdets västra och östra sida, kan dock upplevas som otrygg. Att området är mycket sparsamt belyst (egentligen endast utmed strandpromenaden) kan möjligen också öka känslan av otrygghet, men då båda platsanalyserna skedde under dagtid har detta inte undersökts i detalj.

Spårområdet innebär i sig en säkerhetsrisk, dels på grund av att det inom vissa områden är mycket lätt att beträda, dels på grund av bergskärningen. Enligt Varbergs kommun (2022b) sträcker sig bergväggarna i skärningen till mellan sju–elva meter, vilket som tidigare nämnt utgör en fall- och suicidrisk, samt en säkerhetsrisk i form av att den skapar en långsmal rumslighet utan flyktvägar i sidled. Den första risken, gällande spårområdets lättillgänglighet, kommer att åtgärdas automatiskt i samband med att tågtrafiken stoppas, medan den andra finns kvar så länge bergskärningen bibehålls utan trygghetsskapande åtgärder.

Genom analysen *Travelling Transect* identifierades fyra informella platsbildningar av olika karaktär (se figur 19). Gällande underanvända delar av området upplevdes genom den senare platsanalysen att dessa är starkt kopplade till tillgängligheten. Stora delar av delområdet är mycket kuperade, saknar stigar eller är bevuxna av buskvegetation vilket gör dessa svårtillgängliga. Denna tolkning stöds också av Varbergs kommuns (2022a) ekosystemkartläggning, som visar på att möjligheten till fysisk hälsa och social interaktion endast är medelgod i delområdets västra del.

- Nuvarande järnväg
- Huvudsakliga stråk
- Otrygga områden
- Underanvända områden
- Informella platsbildningar

Figur 19: Sociala förutsättningar i Hästhagaberget.
Information hämtad genom platsanalys
(Lantmäteriet 2025b).

Fotografierna beskriver karaktären av de områden som markerats i figur 19.

□ Identifiera juridiska förutsättningar

Markägande:

Trafikverket äger marken för spårområdet medan Varbergs kommun äger resterande mark i delområdet (Varbergs kommun 2025a).

Detaljplan:

Hästhagaberget omfattas av detaljplan (före detta stadsplan) från 1972, där området planlagts som allmän plats som ska användas för park och plantering. Denna markanvändningsangivelse innebär att mindre ytor kan bebyggas (exempelvis för toaletter, förvaring relaterat till service- och skötselbehov eller kiosk), men att större bebyggelse inte är möjlig. Själva spårområdet är angivet som *Specialområde för järnvägsändamål* (Varbergs kommun 2024e).

Genomförandeavtal (Varbergs kommun-Trafikverket):

Förutsättningar för delområdet kommer också av genomförandeavtalet mellan Trafikverket och Varbergs kommun. I avtalet har det formulerats att järnvägen i sin helhet, det vill säga spår, kontaktledningar, signalsystem och bommar, ska avlägsnas från området och att Trafikverket ska återställa den mark som frigörs innan överlämnande. Gällande *Hästhagaberget* framgår även att bergskärningen från år 1936 ska fyllas igen och planteras med liknande växtlighet som i resterande delar av området, samt att bron vid *Sanatorievägen* ska rivas (Varbergs kommun 2025a).

Kulturmiljölagen:

I delområdet har flera fornlämningar, vilka är skyddade genom *Kulturmiljölagen* (SFS 1988:950), identifierats, bland annat i form av spår från stenbrytning, äldre stenmurar (som också är skyddade genom *Miljöbalken* (SFS 1998:808)) samt gravplatser eller potentiella sådana (PE Teknik och Arkitektur 2022). Dessa, samt betydande område kring fornlämningen, får inte skadas, täckas, ändras eller avlägsnas utan tillstånd från länsstyrelsen (Varbergs kommun 2024e)

Idéstudien:

Idéstudien, som innehåller förslag för utvecklingen av spårområdet och ska fungera som underlag för framtida planering och utredning, godkändes av kommunfullmäktige första januari år 2024. I dokumentet framgår också att förslaget inte är bindande, ifall framtida utredningar ger nya lärdomar och visar på andra förutsättningar för områdets utveckling, kan andra, potentiellt mer lämpliga vägar, utredas vidare (Varbergs kommun 2024e).

I *Idéstudien* har beslutet om bergskärningens igenfyllnad från 2017 utretts ytterligare och alternativa tillvägagångssätt (att behålla hela respektive delar

av bergskärningen) har undersökts. Slutsatsen var att behålla beslutet om en fullständig igenfyllnad, på grund av dess potential att då kunna bidra till ett mer sammanhängande och tryggare naturområde, samt på grund av ekonomiska och miljömässiga fördelar gällande att massor (från tunnelbygget) används lokalt. *Idéstudien* föreslår bland annat också en ny cykelväg längs med banvallen från år 1885, i syfte att avlasta trafiken på strandpromenaden, att skapa nya fysiska kopplingar mellan stad och hav, att natur- och kulturmiljöer bevaras samt att mötesplatser utvecklas (Varbergs kommun 2024e).

☐ **Identifiera kulturmiljövärden, naturvärden samt övriga platsspecifika värden som kan användas som grund för transformationen**

Kulturmiljövärden:

De kulturmiljövärden som kan identifieras i *Hästhagaberget* är dels kopplade till den stenbrytning som var aktiv i området under 1800- och 1900-talen, dels till områdets järnvägshistoria. Stenindustrin har historiskt spelat en viktig roll i stadens industriutveckling och tecken från den återfinns i delområdet. Inom delområdet finns många gamla stenbrott och i västra delen finns en mycket välbevarad stenhuggerimiljö med bland annat spår från trallbanor⁵ och stengrunder av mindre byggnationer. Kopplat till järnvägshistorien är spår från alla tre generationer av järnvägen - från år 1885, år 1920 och år 1936 - synliga i delområdet i form av banvallar samt två bergskärningar, varav den från år 1885 är bevarad och idag nyttjas, likt banvallarna, som promenadstråk. Andra kulturmiljövärden som pekats ut i *Hästhagaberget* är äldre stenmurar samt en stålbro i områdets söder (PE Teknik och Arkitektur 2022).

Naturvärden:

Från uppsatsens *Travelling Transect* noterades det dramatiska landskapet i *Hästhagaberget*, som kommer av bergets kuperade arkitektur, som ett starkt värde. Ett annat naturvärde kopplas till de naturtyper som landskapet består av, som väster om järnvägen domineras av klipp-hed och öster om järnvägen består av en mosaik av klipp-och ljunghed. Karaktäriserande arter för delområdet är bland annat ljunghed, en, stagg, ängsvädd, slån, björk och asp och för att bibehålla landskapets prägel används svedjebränning och bete som skötselmetoder (Varbergs kommun 2024e).

I den kartläggning för ekosystemtjänster som nämndes under *Steg 1* (se sida 63) beskrivs att *Hästhagaberget* generellt har god till mycket god förmåga att generera ekosystemtjänster, med undantag av de ekosystemtjänster som tidigare beskrivits (Varbergs kommun 2022a).

⁵ Bana där en trallvagn (mindre vagn med gods som färdas på järnvägsspår) kan färdas (Svenska Akademien 2007).

Övriga platsspecifika värden:

Genom platsanalyserna identifierades tre särskilt intressanta utsiktspunkter (se figur 20). Bergskärningarna, som markerats som kulturmiljövärden, markeras även som platsspecifika värden för att poängtera dess unika karaktär på platsen, inte bara ur ett kulturhistoriskt perspektiv utan också i form av rumslig och upplevelsemässig karaktär.

 Nuvarande järnväg

Kulturmiljövärden

- Banvall
- Nuvarande järnväg
- Stenmurar
- Stenhuggerimiljö
- Stålbros

Naturvärden

- Kustlinje
- Klippshed
- Mosaik klippshed och ljunghed

Platsspecifika värden

- Bergskärning
- Utsiktspunkter

Figur 20: Kulturmiljövärden, naturvärden och platsspecifika värden (Lantmäteriet 2025b; PE Teknik och Arkitektur 2022; Varbergs kommun 2025c; Varbergs kommun 2025e).

□ Identifiera befintliga användare och potentiella intressenter

I dagsläget nyttjas *Hästhagaberget* framför allt för promenader, löpträning, cykelturer och friluftsliv (Varbergs kommun 2024b). De informella platsbildningarna i området som utforskats under platsanalyserna, där spår av bland annat dryckesburkar och utbränd ved, vittnar om att området också används som umgängesplats. För att identifiera potentiella intressenter studeras de grupper, företag och organisationer som finns i närområdet (se figur 21).

☐ Identifiera tillgängliga material på platsen

De material som finns tillgängliga på platsen är dels järnvägstekniskt material, dels naturliga material i form av levande vegetation och sten. Som tidigare nämnt finns en mängd skyddade miljöer i landskapet vilka måste tas hänsyn till i utvecklingen och tillstånd från länsstyrelsen kan krävas (Varbergs kommun 2024e).

Steg 2: GRUNDA

☐ Skapa en *Potentialkarta*

Nedan bild visar en form av *Potentialkarta*, inspirerad av de *Potential maps* som användes som verktyg under utvecklingen av Jubileumsparken i Göteborg (Raumlabor 2014). Kartan utgår från resultatet av de genomförda analyserna och kan ses som ett nästa steg där ett skissarbete över hur potentialen kan tas till vara och framhävas tar vid. *Potentialkartan* blir ett sätt för kommunen att tänka tillsammans med pennan i hand och dela tidiga idéer.

Figur 22: Potentialkarta för Hästhagaberget (Lantmäteriet 2025b).

☐ Upprätta en kommunikationskanal för öppen dialog

I detta steg skapas ett Instagram-konto för *Gamla spåret*-projektet som möjliggör transparens i processen och tvåvägskommunikation mellan professionella, övriga deltagare och användare.

☐ Åtgärda eventuella, brådskande problem

För *Hästhagaaberget* har ett brådskande problem identifierats i ett område i den sydligaste delen av delområdet, där det idag samlas mycket vatten vid skyfall. För att inte riskera att detta problem tappas bort i processen och förblir ohanterat, åtgärdas det redan i detta steg.

☐ Fysiskt tillgängliggör platsen vid behov

Utifrån analys av ekosystemtjänster i delområdet har flera naturvärden identifierats, framför allt gällande mentalt välbefinnande, kunskap och inspiration, pollinering, bullerdämpning och visuell barriär samt biologisk mångfald (Varbergs kommun 2022a). Att tillgängliggöra platsen för människan skulle eventuellt kunna bli ett negativt ingrepp i landskapet sett till ekosystemtjänster, exempelvis har ett fragmenterat landskap generellt en mindre biologisk mångfald än större, sammanhängande områden (Wilkinson et al.). Därför görs arbetet med stor omsorg och stora områden lämnas orörda, medan tillgängliggörande åtgärder fokuseras på befintliga stigar, de inofficiella platsbildningarna samt på att minska barriären som spåret utgör även utan aktiv tågtrafik. Förbättrade staket vid bergskärningen byggs också. I figur 23 visas genomförda åtgärder som skapar nya kopplingar mellan stad och hav samt ökad tillgänglighet.

☐ Förbättra uppsikten på platsen vid behov

Uppsikten förbättras genom viss röjning av vegetation längs stråken samt genom att belysning introduceras i delområdet. För att inte bidra alltför mycket till ljusförorening, som kan innebära försämrade förhållanden för delområdets ekosystem (Helldin & Jägerbrand 2020), placeras belysningen endast längs med stråken. Belysning placeras även utmed spåret som i och med borttagandet av tågtrafiken nu också kan fungera som ett promenadstråk, om än av begränsad tillgänglighet. En del järnvägsstolpar kan återanvändas för denna funktion. Hur belysningen placerats visas i figur 23.

Inspirationsbild för
återanvändning av
järnvägsstolpar som belysning.

- Nuvarande huvudsakliga stråk
- Nya huvudsakliga stråk
- Ny belysning
- Staket
- Broar

Figur 23: Hästhagaaberget efter insatser för att förbättra tillgängligheten och uppsikten (Lantmäteriet 2025b).

□ Bygg ett *(Plats)labb*

Den fysiska formen av *(Plats)labb* är inspirerad av *Omställningslabbet* i Frihamnen, Göteborg (Göteborgs stad u.å.) och byggs i syfte att skapa en officiell mötesplats och arbetsplats för projektet, som möjliggör att en stor del av utvecklingsarbetet kan ske fysiskt på plats.

Eftersom projektområdet har en mycket långsmal sträckning är det en utmaning att bestämma den mest lämpliga positionen för en sådan funktion, då dess huvudsakliga syfte är att möjliggöra arbete på den plats som för tillfället utvecklas. I denna exemplifiering föds en idé ur denna problematik som handlar om ett portabelt *(Plats)labb*, som kan flyttas och placeras utefter det delområde som är fokus för utvecklingen. Järnvägen är en naturlig transportväg för en sådan lösning och att bevara den skulle dessutom värna om dess kulturhistoriska värde samt ha potential att väcka nyfikenhet till området. Med dessa argument utvecklas idén till en ombyggd tågagn, som får det passande namnet *(Rallar)labbet* för att knyta an till områdets historia.

För att förverkliga detta scenario krävs att avtalet mellan Varbergs kommun och Trafikverket revideras. Detta är också ett scenario som sträcker sig utanför delområdets gränser, därmed behövs övriga delområden undersökas för att säkerställa att det kan förverkligas utan att potentiellt negativa konsekvenser förbises. Här blir flexibilitet i processen väsentlig då ytterligare analys krävs innan *(Rallar)labbet* kan byggas, därför behöver kommunen först återbesöka *Steg 1*.

Figur 24: Simulering av största vattendjup vid skyfall år 2023 i Apelviken, med befintlig banvall och en havsnivå på +0,06. Röda cirklar markerar problemområden (Gohblit et al. 2023).

(Steg 1: ANALYSERA)

Efter analys gällande vad ett eventuellt bibehållande av spårområdet skulle kunna innebära för konsekvenser i övriga delområden kan det konstateras att *Apelviken* riskeras stora negativa följder, relaterade till att den banvall som spåret leds på i delområdet bidrar till att större mängder vatten samlas öster om spåret i tre punkter där åkermark och/eller bostäder kan drabbas (Gohblit et al. 2023).

Både genom uppsatsens *Travelling Transect* samt Varbergs kommuns kulturmiljöutredning framgår även att i delområdet *Jonstaka och Hamra* är landskapets identitet betydligt mer präglad av jordbrukslandskapet än av järnvägen och att ett borttagande av spåret skulle skapa möjligheter för att förstärka detta ytterligare i fortsatt utveckling av området (PE Teknik och Arkitektur 2022). I övriga områden anses den potential som ett bibehållande av spåret har överväga eventuella nackdelar.

Med anledning av översvämningsproblematiken i *Apelviken* (Gohblit et al. 2023) samt få argument för att bibehålla spårområdet i *Jonstaka och Hamra* (PE Teknik och Arkitektur 2022), beslutas att järnvägsspåret tas bort i dessa delområden och genomförandeavtalet mellan kommunen och Trafikverket revideras därmed till att spårområdet behålls från *Engelska parken och Platsarna* till och med *Apelviken*, medan spårområdet i de två resterande delområdena tas bort och återställs i samband med att tågtrafiken upphör. Detta möjliggör byggnation av *(Rallar)labbet*, vars första position väljs med bakgrunden att det är en plats som tidigare identifierats ha stor potential gällande att sammankoppla stad och hav.

● Position för (Rallar)labbet
---- Bevarat järnvägsspår

Figur 25: Position för *(Rallar)labbet* och bevarat järnvägsspår (Lantmäteriet 2025a).

☐ Definiera ramar för beslutsfattande och utvärdering

(Rallar)labbet ges en första provperiod på ett år. Det beslutas också att de prototyper som utvecklas genom labbet ska vid implementering ges en personlig tidsram, då denna kan variera beroende på prototypens form och förutsättningar.

Steg 3: MÖTA

☐ Organisera en första temporär användning i evenemangs-form som möjliggör insamling av idéer, behov och förväntningar

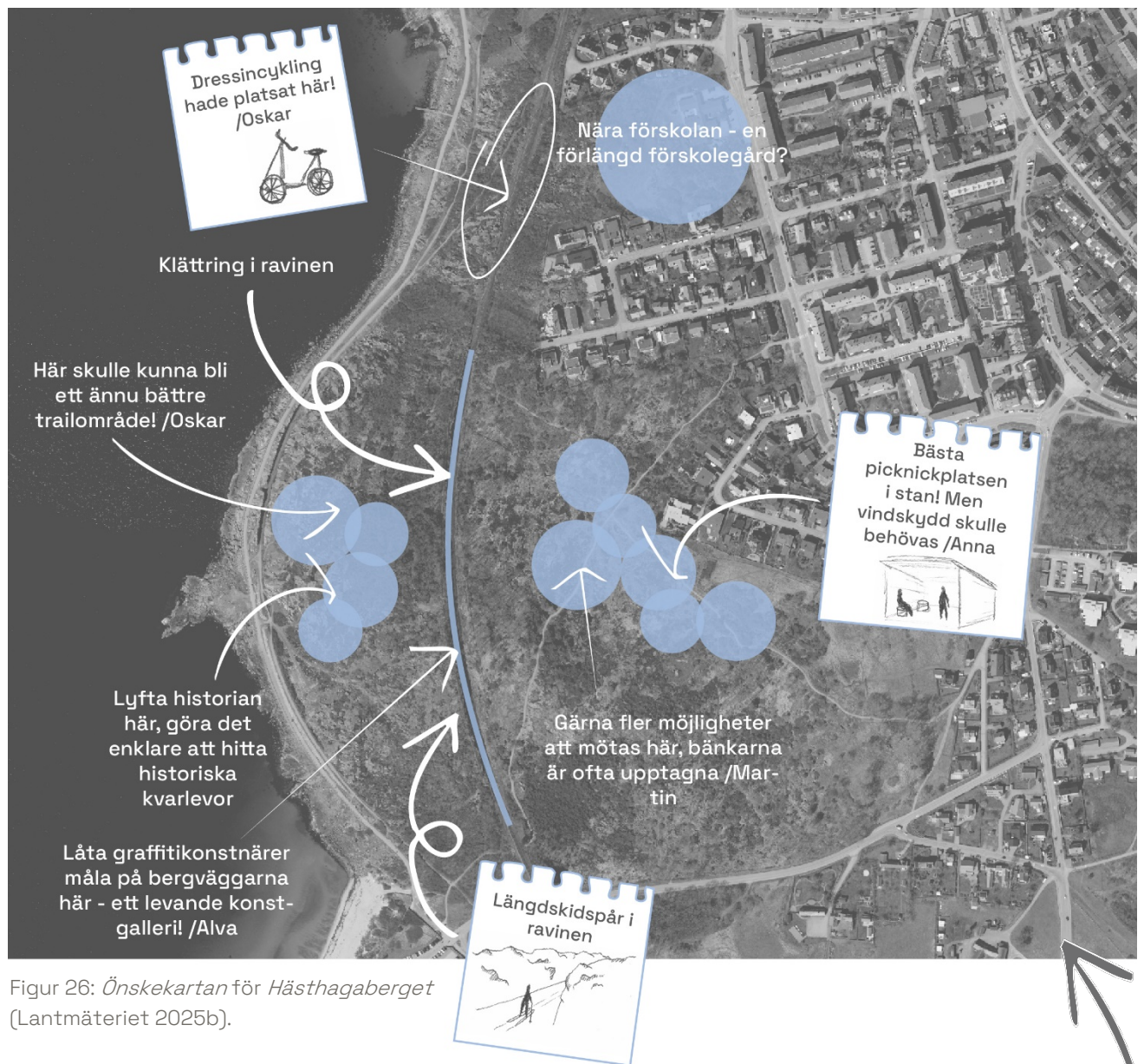
Denna punkt implementeras i form av en invigningsdag för *(Rallar)labbet*. För att nå flera målgrupper organiseras dagen i samarbete med gymmet *Actic Friskvågen* och *Hallands Kulturhistoriska Museum*, som bidrar till aktiviteter av olika slag. *Actic friskvågen* styr upp två aktiviteter i form av instruktörsledd yoga-session respektive terränglöpning i delområdet, medan *Hallands Kulturhistoriska Museum* bidrar med två guidade kulturvandringar i delområdet, varav en är riktad till en yngre målgrupp.

☐ Bjud in fysiskt närbelägna organisationer och grupper, boende, företag och/eller identifierade målgrupper i deras vardagsmiljö, samt välkomna allmänt intresserade att delta på plats

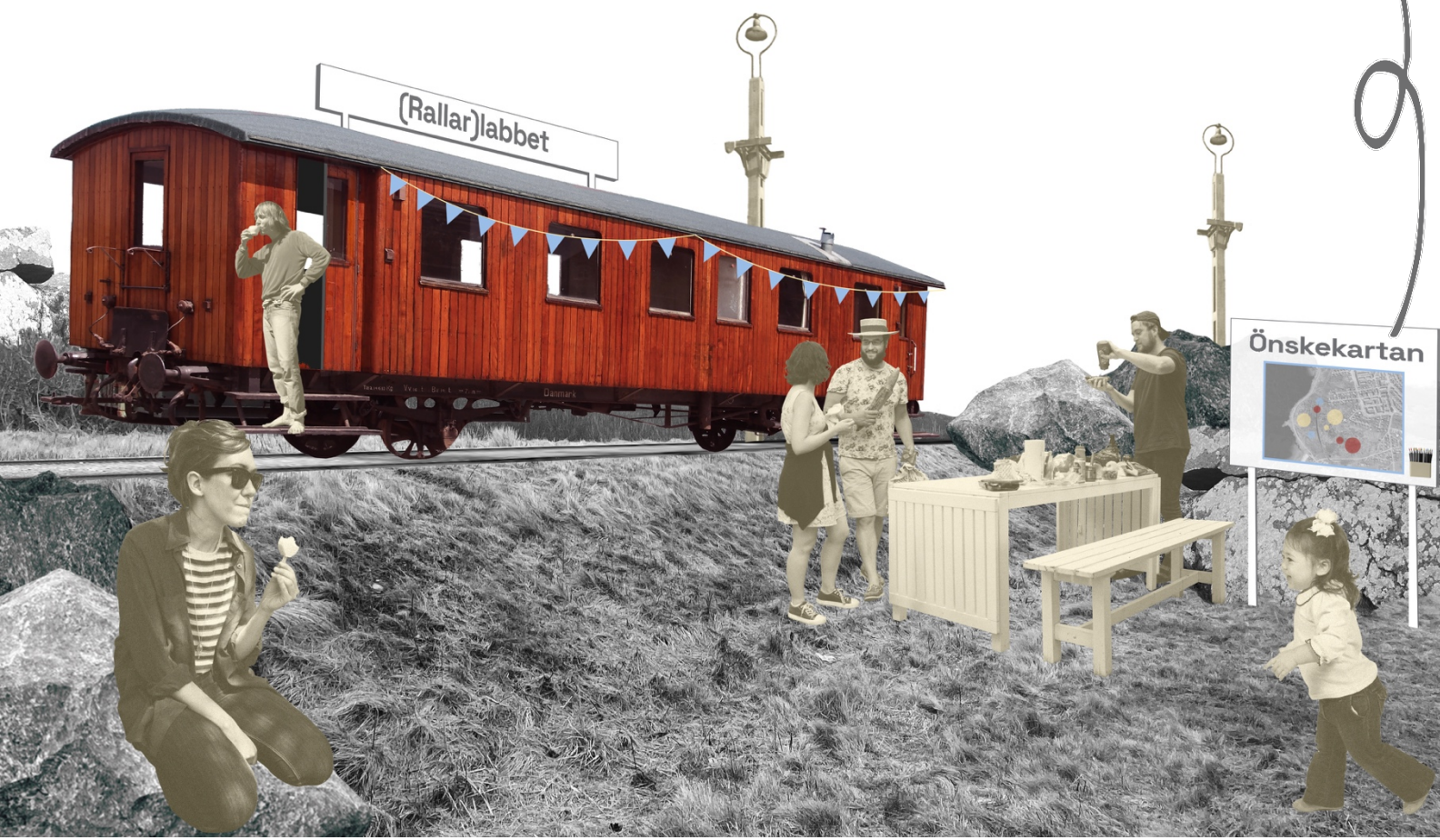
Invigningsdagen marknadsförs i förväg genom *Instagram*-kontot, utdelning av inbjudningar på offentliga platser (till exempel Varbergs torg), genom samarbetspartners kommunikationskanaler samt genom att inbjudningar skickas ut till de närbelägna grupper, boende och företag som tidigare identifierats.

☐ Skapa en *Önskekarta*

Vid *(Rallar)labbet* serveras fika under dagen för att locka både aktivitetsdeltagare samt övriga fikasugna, kommunen finns också på plats för att möta användarna och öppna upp för samtal kring utvecklingen av området. En stor tavla placeras på platsen där besökare kan skriva ner sina tankar, önskemål och upplevelser kopplade till *Gamla spåret*, som tillsammans med spontana yttranden under dagen blir grunden för en *Önskekarta* - vars idé härstammar från den *Desire map* som användes som verktyg under utvecklingen av *Jubileumsparken* i Göteborg (Raumlabor 2014). En QR-kod placeras vid också vid *(Rallar)labbet* för att besökare ska kunna dela sina tankar gällande områdets utveckling även efter invigningsdagen.

Figur 26: Önskekartan för Hästthagaberget (Lantmäteriet 2025b).

Steg 4: SAMMANSTÄLLA

- ☐ Överlappa *Potentialkartan* och *Önskekartan* och utforska möjlighet för olika idéer att tas vidare

Genom att överlappa både den potential som kommunen funnit genom analys samt användarnas önskemål och behov får kommunen överblick över var likheter och skillnader finns, vilka idéer som är möjliga att genomföra, vilka platser som det finns extra intresse kring och så vidare. I figur 27 visas principen av att kommunens *Potentialkarta* och användarnas *Önskekarta* jämförs.

Figur 27: Överlapp av *Potentialkartan* och *Önskekartan* för Hästthagaberget (Lantmäteriet 2025b).

- ☐ Ta beslut för vilka idéer som ska utforskas vidare

En plats som visat sig få mycket uppmärksamhet är bergskärningen, som identifierats som intressant ur ett kulturhistoriskt, pedagogiskt och upplevelsemässigt perspektiv både av Varbergs kommun och av allmänheten (PE Teknik och Arkitektur 2022); Varbergs kommun 2024b). Från *Önskekartan* (se figur 26) kan flera idéer från allmänheten utläsas gällande bergskärningen, varav en handlar om att nyttja bergsväggarna för klättring. Då detta är ett förslag som skulle värna om *Hästthagabergets* kulturhistoriska värde, möjliggöra för nya målgrupper att hitta till delområdet samt stärka identiteten för *Hästthagaberget* som motions- och friluftsområde (som kommit av dess huvudsakliga användningsområden), anses förslaget ha goda motiv att förverkligas. Att det finns en väletablerad klättringsklubb i staden (*Varbergs klätterklubb*), att kostnaderna för en sådan funktion förväntas vara relativt små samt att den omgestaltning som krävs skulle kunna hålla sig inom gränsen för den gällande detaljplanen stärker förslaget ytterligare, och det beslutas därmed att ta det vidare till nästa steg.

Steg 5: PROTOTYPA

- ☐ Sätt ihop en projektgrupp med både professionella och allmänhet som matchar de initiativ som ska utforskas

Varbergs klätterklubb kontaktas och blir en del av projektgruppen, som i övrigt består av personer verksamma på stadsbyggnadskontoret i Varbergs som är verksamma i *Gamla spåret*-projektet. *Svenska Klätterförbundet* kontaktas också för vägledning i arbetet.

- ☐ Möts på plats för att samtala, skissa och planera byggande tillsammans

Detta arbete utgår som regel från (*Rallar*)*labbet*, vars främsta roll nu blir att fungera som platsnära kontor.

- ☐ Bygg prototyp med befintliga material från platsen som utgångspunkt

För denna prototyp behövs inte särskilt mycket fast material, det som krävs är anordning för topprepsklättring (i form av exempelvis bultar) samt en mängd grepp som kan fästas i bergsväggarna, vilka utgör den huvudsakliga strukturen. Olika leder, så kallade problem, byggs med greppen för att passa olika åldrar samt färdighetsnivåer och tavlor med säkerhetsrekommendationer installeras. En teknisk inspektion av anordningen görs innan prototypen öppnas.

Steg 6: ANVÄNDA

- ☐ Planera och marknadsför invigning av prototyp

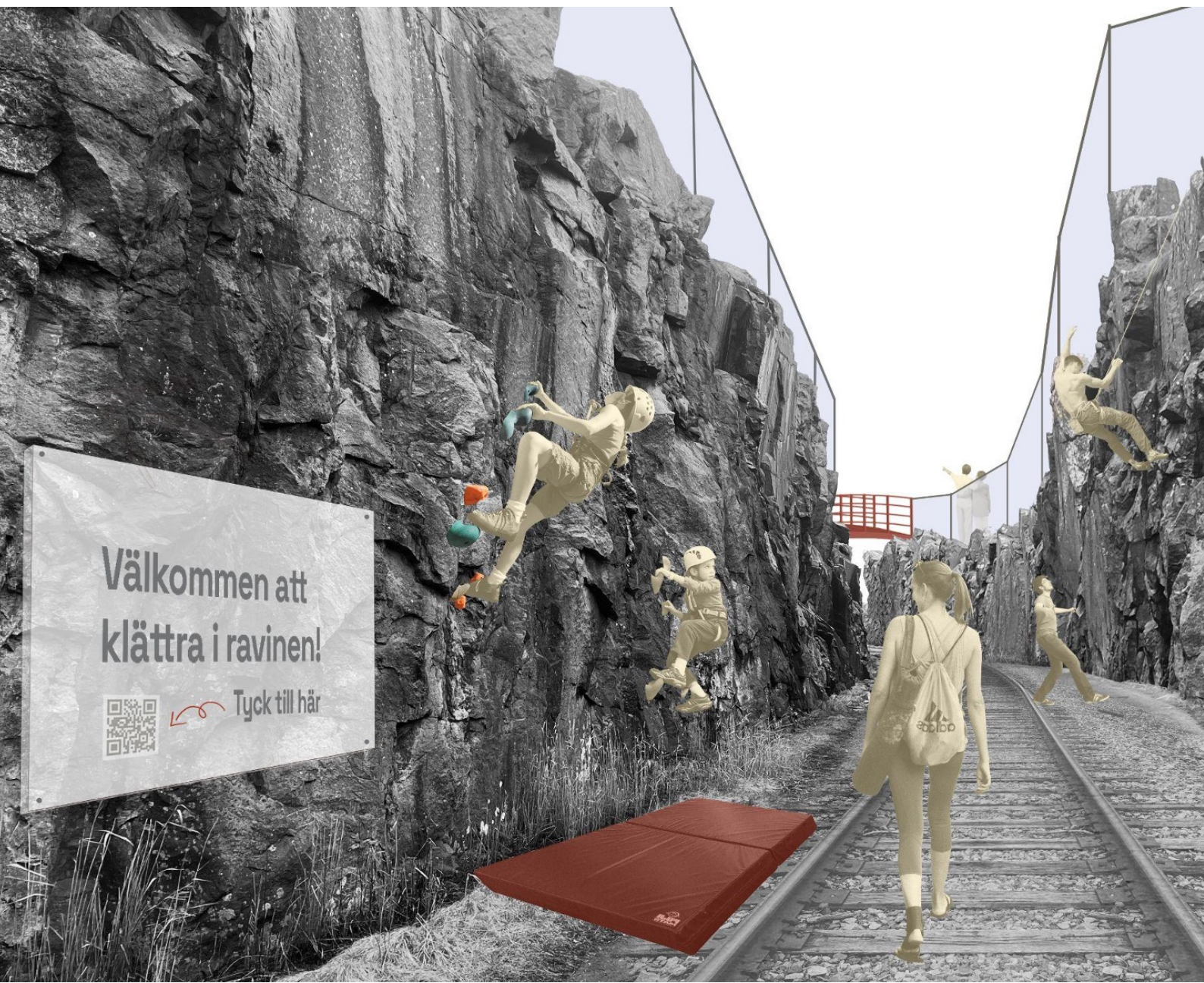
För att inviga prototypen arrangeras en klättringsworkshop som leds av *Varbergs klätterklubb*, där det finns möjlighet att prova på de olika formerna av klättring som erbjuds i bergskärningen. Workshopen marknadsförs via *Gamla spårets* Instagram-konto, *Varbergs klätterklubbs* plattformar samt via lokala tidningar.

- ☐ Möjliggör insamling av idéer, behov och förväntningar på plats

Vid tillfället för workshopen är projektgruppen på plats för att delta i samtal kring platsen och likt invigningen av (*Rallar*)*labbet* skapas möjlighet för besökare att skriva ner sina tankar, önskemål och upplevelser gällande platsen. En interaktiv QR-kod installeras även på bergväggen, där synpunkter kan fortsätta delas under prototypens fortsatta användning.

☐ Ge prototypen tid att användas

Efter invigningstillfället ges prototypen en första användningsperiod på sex månader, innan det är dags att gå tillbaka till processens första steg och analysera på nytt. Under denna period är platsen öppen för allmänheten och genom *Varbergs klätterklubb* finns möjlighet att hyra utrustning, som exempelvis så kallade *crash pads*, sele, rep eller klättringsskor.

(Steg 1: ANALYSERA)

☐ **Identifiera miljöhot, kulturmiljövärden och naturvärden**

Inga förändringar har uppdagats under de sex månader prototypen varit aktiv.

☐ **Identifiera juridiska förutsättningar**

Utöver att Varbergs kommun tagit över ägandeskapet för spårområdet har inga förändringar skett gällande juridiska förutsättningar. aktiv.

☐ **Identifiera otrygga och underanvända områden som kan användas som grund för transformationen**

De åtgärder som gjordes tidigare i *Steg 2*, gällande röjning av vegetation, förbättring av tillgängligheten genom nya stråk och belysning, anses ha ökat trygghetskänslan och användningen av området. Bergskärningen har dock inga flyktvägar åt sidorna vilket innebär en ökad känsla av otrygghet i området (Varbergs kommun 2022b). Detta bör åtgärdas i kommande *Steg 2*.

☐ **Identifiera platsbildningar och platsspecifika värden som kan användas som grund för transformationen**

De värden som tidigare identifierats är fortfarande aktuella och en del anses ha förstärkts av förändringarna, framför allt relaterat till att en större del av området blivit nåbar. I och med att spårområdet nu är möjligt att beträda har nya informella platsbildningar längs med spåret börjat utvecklas, på platser som tidigare inte kunnat utforskas.

☐ **Identifiera befintliga användare och potentiella intressenter**

Sedan *(Plats)labb* inleddes har en del användargrupper stärkts, framför allt relaterat till klättringsprototypen vilken lockat användare i tränings- eller leksyfte. Stort intresse har riktats till projektet och i synnerhet gentemot *(Rallar)labbet*, till vilken flera intressenter hört av sig gällande labbets framtida, potentiella användning.

☐ **Identifiera tillgängliga material på platsen**

Tillgängliga material är oförändrade.

Steg 7: UTVÄRDERA

☐ Utvärdera prototypen i projektgruppen

Prototypen har visat sig locka både erfarna och nya klättrare, barn samt en nyfiken, observerande allmänhet. Framför allt är det lederna (problemen) som används frekvent och av en bredare grupp människor medan topprepsklättringen visats mindre intresse. Möjligheten att vistas i bergsskärningen har mötts med stor nyfikenhet och platsen besöks även i andra syften än att nyttja klättrings-prototypen, exempelvis för att promenera.

Mer negativa aspekter som framgår i utvärderingen är dels att skräp lämnas på platsen. Det har även påvisats fall av felaktig, potentiellt riskfylld användning av anordningen för topprepsklättring under användningsperioden.

Genom feedback från allmänheten, som främst hämtats genom QR-koden som placerats på platsen, har tankar lyfts kring att göra bergsskärningen mer nåbar, framför allt från öst. Önskningar om mötesplatser för att slå sig ned i samband med prototypen, ett mer tillgänglighetsanpassat promenadstråk genom ravinen samt att kunna spela musik i bergsskärningen har också nämnts.

☐ Justera *Potentialkartan* utefter analys och utvärdering

Potentialkartan uppdateras med att trappor och hissar kan göra bergsskärningen mer trygg och nåbar, potentiella fallskyddsåtgärder för prototypen, behov av soptunnor och förvaltning i området samt möjlighet att utveckla nya platsbildningar.

☐ Justera *Önskekartan* utefter användarnas feedback

Gällande prototypen uppdateras *Önskekartan* med önskningar om att göra den mer nåbar, utveckla mötesplatser, göra spårområdet mer tillgängligt och möjliggöra musikspelande. Genom QR-koden som placerats vid *(Rallar)labbet* har tankar lyfts kring att i framtiden nyttja tågagnen som caféverksamhet eller mobil ungdomsgård, anordna natur- och kulturvandringar i området samt möjliggöra leder för mountainbike, vilket också läggs till i *Önskekartan*.

☐ Återkoppla till delaktiga

Genom *(Rallar)labbs* Instagram-konto delas de resultat som kommit av utvärderingen.

☐ Ta beslut – avveckla eller utveckla!

Då prototypen har visats stor uppskattning bland användare och att fortsatt potential för funktionen har påvisats, beslutas att den kommer att behållas för fortsatt utveckling. Möjligheten till topprepsklättringen kommer dock tas bort som en säkerhetsåtgärd, medan nyfunnen potential och idéer utforskas vidare i processen.

Bidragande till utvecklingsmål

Globala mål sätter en övergripande riktning för den fysiska planeringen, medan nationella och lokala mål konkretiserar dessa i lagstiftning och planer (Boverket 2021b). I detta kapitel presenteras utvecklingsmål som *(Plats)labb* har potential att bidra till, från lokal nivå till global nivå. Då Varbergs kommuns projekt *Gamla spåret* är uppsatsens fallstudie avgränsas utforskandet av mål och riktlinjer på lokal nivå till Varberg.

Kommunala mål

Mål i projekt Gamla spåret

I projekt Gamla spåret har som bekant fyra mål formulerats. Det första målet:

”Skapa nya kopplingar mellan stad och hav. Förbättra förutsättningarna för hållbart resande och utveckla ett snabbt rörelsestråk för cyklister och fotgängare.” (Varbergs kommun 2024e, s 8)

relaterar till *(Plats)labb* genom att förslaget öppnar upp för förbättrade rörelsestråk för fotgängare, då *Steg 2* i processen innefattar att tillgängligheten förbättras vid behov. Att tågtrafiken upphör, även om de faktiska spåren bibehålls i större delen av området, skapar dessutom möjligheter för att binda samman stad och hav. Nästa mål, som är:

”Koppla samman landskapet kring spårsträckan genom att förstärka befintliga värden i parker och rekreatiomsområden och ta tillvara spårområdets unika kulturmiljö.” (Varbergs kommun 2024e, s 8)

kan *(Plats)labb* bidra till att nå genom att kulturmiljövärden, som spår av stenindustrin, banvallar och bergskärningar (PE Teknik och Arkitektur 2022), identifieras i *Steg 1* och sedan nyttjas genom processen. I exemplifieringen framgår också hur processen har potential att bidra till att kulturmiljövärden förstärks, då de tillgängliggörs och får nytt liv genom ny programmering (här i form av att *(Rallar)labbet* blir ett besöksmål i direkt anslutning till spårområdet samt att värdet av bergsskärningen förstärks genom klättringsverksamhet). Att bevara och förstärka kulturmiljövärden genom att aktivera dessa med andra funktioner liknar utvecklingen som skett i *Natur Park Södgelände*, därmed finns potential för *(Plats)labb* att

generera liknande effekter – exempelvis ett ökat intresse och mängd besökare till platsen (Grün Berlin Logo u.å.a). Det tredje målet:

”Stödja utvecklingen av Varberg som en unik konst- och kulturdestination.”
(Varbergs kommun 2024e, s 8)

samt det fjärde målet:

”Skapa möjlighet för verksamheter att utvecklas och för tillkomst av ny bebyggelse med respekt till platsens unika karaktär.” (Varbergs kommun 2024e, s 8)

kan båda främjas av processens sociala fokus och uppmuntran till starkt medborgarengagemang, både i idéstadiet (*Steg 3*) samt senare stadier (*Steg 5* och *6*). Likt hur *Omställningslabbet* har bidragit till nya kulturinslag i Frihamnen (så som skateverksamhet och marin kolonilott) genom samarbete med olika verksamheter (Omställningslabbets Instagram 2024) har (*Plats*)*labb* potential att göra detsamma. Att medborgardeltagande dessutom introduceras tidigt i processen stärker chansen för faktisk påverkan (Anton & Lawrence 2016; Boverket 2022a; Soneryd & Lindh 2018), vilket i sin tur ökar chansen för att medverkande ska fortsätta engagera sig längre fram i processen (Anton & Lawrence 2016). Genom detta finns potential för verksamhetsgrupper att utvecklas i takt med *Gamla spårets* utveckling. Då (*Plats*)*labb* inte berör bebyggelse bidrar förslaget inte till den avslutande delen av mål fyra.

Målet gällande ökad trygghet och trygghetskänsla i området, som uttryckts av Sjödin⁶ och Frederiksen⁷ på Varbergs kommun, relaterar även detta till (*Plats*)*labb*. Att aktivera en plats kan ha positiv inverkan både på den faktiska och upplevda tryggheten (Nilsson Varhelyi & Stigle 2024), vilket (*Plats*)*labb* syftar till att göra tidigt i processen (*Steg 3*). I *Steg 2* förbättras dessutom uppsikten på platsen, i syfte att stärka tryggheten.

Mål i Varberg

All planering i Varbergs kommun, från tidiga målformuleringar till genomförande, ska utgå från kommunens vision: *Varberg – västkustens kreativa mittpunkt*. Visionen innebär att arbetet ska *”...förenkla människors vardag och inspirera dem att uppnå sina drömmar”* (Varbergs kommun 2023, s. 4). Fyra ledord beskriver hur detta ska ske: *nytänkande, kunskap, framåtanda* och *mod* (Varbergs kommun 2023). Eftersom (*Plats*)*labb* bygger på idéer som kan uppfattas som okonventionella inom fysisk planering (Braae et al. 2013; Dahl & Helsing 2023; Talen 2015; Turku et al. 2023), ligger det väl i linje med kommunens vision. (*Plats*)*labb* är i denna bemärkelse nytänkande,

⁶ Karin Sjödin, landskapsarkitekt på Varbergs kommun. Möte den 14 oktober 2024.

⁷ Cecilia Frederiksen, stadsträdgårdsmästare på Varbergs kommun. Möte den 14 oktober 2024.

kreativt och dess prototyporienterade drag ger också förslaget ett visst mod, då det temporära kan underlätta vad det gäller att våga experimentera (Dovey 2016).

Utifrån visionen har Varbergs kommun (2022c) formulerat huvudsakliga inriktningar för den kommande översiktsplanen, som går i linje med kommunens utvecklingsmål. Inriktningarna berör bland annat att stadens utformning ska möjliggöra rekreation och rörelse i vardagen samt värna om kulturvärden. Sociala aspekter, som social integration, delaktighet och social samvaro är ytterligare en inriktning (Varbergs kommun 2022c). I kommunen har också målområdet *Ett samhälle för alla* formulerats, där ett av målen handlar om att invånarna ska känna tillit till demokratin och ha möjlighet att påverka utvecklingen (Varbergs kommun 2023). I

Stadsbyggnadsprogrammet av Varbergs kommun (2020) beskrivs dessutom bland annat att det ska finnas närhet till mötesplatser och stråk, att utvecklingen ska utgå från platsspecifika förutsättningar och karaktär, att kopplingen till havet ska stärkas samt att kulturmiljöer ska synliggöras. Att områden ska gestaltas på ett sätt som ökar trygghetsupplevelsen beskrivs också, samt att olika intressen ska sammanvägas tidigt i planeringsprocessen (Varbergs kommun 2020).

Genom *(Plats)lab* berörs dessa mål på olika sätt. Förslaget möjliggör utveckling av nya rekreativa miljöer i samarbete med och utifrån initiativ från medborgarna, vilket enligt Gattupalli (2023) kan bidra med sociala fördelar som stärkt platsidentitet, känsla för ägandeskap samt att lokala behov tillgodoses. Att invånare engageras i utvecklingsprocessen kan dessutom stärka förtroendet mellan dem och planerare och öka planeringens legitimitet samt de beslut som fattas (Boverket 2022c; Mellqvist 2017), vilket relaterar till målet gällande demokrati. Också kopplat till de sociala målen som beskrivs ovan har förslaget potential att bidra till ökad integration och inkludering i planeringen, på grund av dess temporära natur, som enligt Andres et al. (2021) kan generera sådana effekter. Som beskrevs under föregående rubrik har förslaget potential att bidra till en starkare koppling till havet, synliggörande av kulturmiljöer samt trygghetsaspekten.

I inriktningarna finns också ett mer ekologiskt fokus som handlar om tillvaratagande av naturresurser, samt att rusta staden för höjda havsnivåer, ökade skyfall, torkperioder och andra förväntade följder av klimatförändringar (Varbergs kommun 2022c). Även om *(Plats)lab* har ett socialt fokus har processen viss potential att bidra här, genom att analys av miljöhot och sociala förutsättningar sker i *Steg 1* för att stärka hållbarhetsperspektivet, att nödvändiga åtgärder sker i *Steg 2* samt att lokala material (vilket uppmuntras av Helsing (2023)) förespråkas i *Steg 5*.

Vidare har Varbergs kommun översatt de *Globala målen* i *Agenda 2030* till hållbarhetsmål i tre inriktningar, varav inriktningen *Välmående samhälle* berör den sociala dimensionen. Relaterat till denna inriktning beskriver kommunen hur arbetet mot målen kan förbättras, vilket bland annat handlar om att mer aktivt bjuda in

civilsamhället till dialog, involvera unga i arbetet samt utveckla arbetet kring evenemang som medel för möten och ökad trygghet (Varbergs kommun 2025c). *(Plats)labb* svarar på de två förstnämnda utvecklingsmöjligheterna genom dess fokus på ett starkt medborgardeltagande från och med *Steg 3* i processen, vilket kan ses som en form av utökad medborgardialog, som enligt Boverket (2022c) är att föredra på grund av potentiell social vinning. Den sistnämnda utvecklingsmöjligheten bidrar *(Plats)labb* till genom att tillämpa olika former av evenemang i processen, då evenemang möjliggör aktivering av platser samt stimulering av samskapande (Frisk et al. 2016; Living Cities and Communities & SLU 2022).

Nationella mål

Genom att kombinera analys, medborgardeltagande, experimenterande och återkoppling stödjer *(Plats)labb* flera nationella mål. Sverige har exempelvis kulturpolitiska mål som handlar om att alla ska ha möjlighet att ta del av kultur, samt att kreativitet och mångfald ska präglade samhällets utveckling. Dessutom ska kulturarvet bevaras, användas och utvecklas (Regeringen u.å.b). *(Plats)labbs* potential relaterad till kultur beskrevs under rubrik *Mål i projekt Gamla spåret* (se sida 81) och relaterar även till detta mål.

Det svenska *Generationsmålet* handlar om att lösa miljöproblem utan att orsaka nya problem utanför landets gränser (Naturvårdsverket 2025) och miljökvalitetsmålet *God bebyggd miljö* betonar att stadsutveckling ska ta hänsyn till både ekologiska och sociala faktorer (Sveriges miljömål 2023). Hur *(Plats)labb* kan bidra till ekologiska mål beskrevs under föregående rubrik (se sida 83). Kopplat till det sistnämnda målet kan *(Plats)labb*, genom att prioritera dialog (*Steg 3, 5, 7 och 8*), också bidra till stadsutveckling som bättre anpassas efter lokala, sociala behov (Gattupalli 2023).

Flera källor (Boverket 2022c; Living Cities & SLU 2022; Mellqvist 2017) påpekar att dialogbaserade och medskapande metoder har stor demokratisk potential. Även prototyporienterade metoder lyfts i detta sammanhang (Parker et al. 2019). Då *(Plats)labb* är utformat utifrån sådana metoder kan den ses som bidragande till Sveriges demokratipolitiska mål, som bland annat syftar till att skapa en hållbar demokrati med aktivt deltagande i beslutsprocesser (Regeringen u.å.a). Exempelvis innebär användandet av medborgardialog och medskapande (*Steg 3, 4 och 6*) att fler röster kan bli hörda i stadsutvecklingen och den transparens och återkoppling som implementerats i *(Plats)labbs Steg 7 och Steg 8* stärker ytterligare demokratins kvalitet och invånarnas förtroende för beslutsprocesser (SKR 2024b). Att fritt deltagandet kombineras med inbjudan av specifika grupper i processen (*Steg 3*) kan dessutom gynna representationen (Tahvilzadeh 2015).

Som nämnt gynnar en utökad medborgardialog flera nationella mål (Boverket 2022c), vilket *(Plats)labb* uppmuntrar. De handlar om barnets rätt att vara delaktig och ha inflytande i de frågor som berör barnet (UNICEF 2024) och genom Sveriges

ungdomspolitik framgår mål om att ungdomar i åldrarna 13–25 ska ges makt att påverka sina liv och samhällsutvecklingen. I jämställdhetspolitiken, vars övergripande mål är att människors makt att forma sitt eget liv och samhället i stort ska vara densamma oavsett kön, formuleras dessutom mål som handlar om att verka för en jämn makt- och inflytelsefördelning. Även folkhälsopolitiska mål berörs då social delaktighet, att få chans att framföra åsikter och bli hörd bidrar till folkhälsan (Boverket 2022c). Den temporära karaktären av *(Plats)labb* har också potential att bidra till de folkhälsopolitiska målen, då den kan gynna social interaktion, integration och inkludering, som i sin tur kan gynna mående och hälsa (Andres et al. 2021).

Globala mål

Den 25 september 2015 antogs den universella agendan *Agenda 2030* av FN:s medlemsländer. Agendan ska ses som en gemensam handlingsplan där 17 mål (*Globala målen*) och 169 delmål för att uppnå miljömässig, social och ekonomisk hållbar utveckling har formulerats med avsikten att de ska uppnås innan år 2030 (Regeringen 2016).

Av de *Globala målen* har *Mål 11: Hållbara städer och samhällen* mest direkt koppling till fysisk planering och därmed också till *(Plats)labb*, då målet är fullt koncentrerat till städernas utformning (Guarneri & Ramalho 2023). Målet innefattar bland annat att arvet av natur och kultur ska skyddas, att planeringen av städernas fysiska miljö ska vara integrerad och inkluderande, att grönområden och andra offentliga rum ska vara trygga och tillgängliga samt att utformningen ska vara klimatanpassad och begränsa negativ klimatpåverkan. En central del av *(Plats)labb* är att säkerställa medborgarnas delaktighet i stadsutvecklingen, vilket går i linje med *Delmål 11.3* om att skapa mer inkluderande och hållbara städer. Genom att identifiera och bevara natur- och kulturmiljövärden (*Steg 1*) bidrar processen även till *Delmål 11.4*, som betonar vikten av att skydda kulturellt och naturligt arv (UNDP Sverige 2024c).

Fler av de *Globala målen* är mycket relevanta för den fysiska planeringen, även om dess koppling inte är lika direkt som för mål 11. Ett exempel är *Mål 3: God hälsa och välbefinnande*, då det bland annat berör sociala faktorer som påverkas av hur fysiska miljöer utformas (UNDP Sverige 2024b). I föregående avsnitt beskrevs hur *(Plats)labb* kan påverka mål relaterade till hälsa genom sociala faktorer. Processförslaget har också en viss koppling till *Mål 15: Ekosystem och biologisk mångfald* genom att miljöhot identifieras i *Steg 1*, då målet innefattar delmål som bland annat handlar om att frågor gällande detta ska integreras i planeringsprocesser både på nationell och lokal nivå (UNDP Sverige 2024a).

Barnkonventionen, FN:s konvention om barnets rättigheter som ratificerades av Sverige år 2020 (UNICEF 2024) relaterar också till *(Plats)labb*, framför allt genom dess dialog- och medskapandefokus. *Artikel 1* och *Artikel 12* i *Barnkonventionen* handlar

kortfattat om barnets rätt att uttrycka sina åsikter i frågor som berör henne eller honom samt att barnet ska bli hört oavsett valt uttrycksmedel (Varbergs kommun 2020). Även om processförslaget inte har ett specifikt fokus på barn finns stor potential att involvera barn i utvecklingsprocessen, vilket exemplifieras (*Rallar*)*labb*.

Diskussion

Uppsatsens mål har varit att utforska potentialen av dialoginriktade, medskapande och prototyporienterade strategier, hur de kan yttra sig i ett konkret processförslag samt vilka utvecklingsmål de kan bidra till, i syfte att motivera kommuner till att implementera sådana strategier i sin fysiska planering. Utifrån detta mål formulerades tre frågeställningar, vilka speglas i huvudrubrikerna för diskussionen.

Vilka möjligheter och risker finns med strategier som fokuserar på dialog, medskapande och prototyper?

Uppsatsens första frågeställning utgjorde grunden för processförslaget och besvarades främst i kapitlen *Teoretisk bakgrund* samt *Möjligheter och risker med processen* för att sedan sammanfattas i *Slutsatser och förslag*. Resultatet visar både att strategiernas möjligheter och risker, samt tillvägagångssätt för hur dessa kan implementeras respektive undvikas.

Möjligheter

Det är tydligt att de möjligheter och risker som kan komma av att arbeta med dialog, medskapande och prototyper i utvecklingsprocesser framför allt är sociala. Resultaten visar att temporära landskap kan aktivera en plats och därmed öka tillgänglighet, attraktivitet, trygghet och omhändertagande av platser (Frisk et al. 2016; Nilsson Varhelyi & Stigle 2024).

Genom att inkludera temporära insatser i staden kan platserns flexibilitet och förmåga att anpassa sig öka (Koyama 2017), då de har en förmåga att reagera och agera snabbare på omgivningen och därmed belysa det samhällets krav och behov (Koyama 2017; Riegler & Bylund 2020). Med detta resonemang i kombination med att samhället är föränderligt och osäkert, stärks motivet till att arbeta prototyporienterat (Berg 2023; Hays 2021). Dovey (2016) belyser dessutom att temporär urbanism, tack vara dess flexibilitet, kan gynna kreativitet och innovation.

Relaterat till det temporära kan prototyper sänka barriärer och öka tillgängligheten till deltagande, menar Kant et al. (2024) samt Dahl och Helsing (2023). Temporär användning har också potential att sänka barriärer mellan professionella och invånare (Parker et al. 2019). För att öka engagemang från invånarna bör arbetet kopplas till deras vardag och präglas av ett *bottom-up*-perspektiv där de får en stark röst (Tahvilzadeh 2015). Samtidigt betonar flera källor (Depani 2022; Gattupalli

2023; Pissourios 2014; Vogel 2017) att en blandning mellan förhållningssätten *bottom-up* och *top-down* är optimal. Detta skulle jag vilja tolka som positivt sett till uppsatsens huvudsakliga målgrupp, då det kan antas underlätta omställning i de kommuner som fungerar efter konventionella ramar.

Gällande medborgardeltagande kan det stärka demokratin, genom att förtroendet mellan invånare och planerare kan öka, fler röster ges möjlighet att höras och legitimiteten stärks i beslutsprocessen. För sådana resultat är det viktigt att resultat från deltagandet tas tillvara och ger verkliga effekter (Boverket 2022c; Mellqvist 2017), återkoppling är också väsentlig (Living Cities & SLU 2022; Tahvilzadeh 2015). Detta belyser det ansvar som kommunen har gällande hur väl medborgardeltagandet fungerar.

Riskerna

Av de identifierade riskerna är de som jag anser vara mest svårhanterliga de som handlar om negativa förknippningar mot det dialoginriktade, medskapande och prototyporienterade. Det handlar dels om att traditionella planeringssammanhang ibland ser temporära lösningar som röriga, visionslösa och kopplade till kris (Andres et al. 2021; Oswalt et al. 2004), dels om att experimentella metoder och temporär användning ibland associeras med informell planering och rebelliska inslag (Hou 2020). Resultatet visar även på en ekonomisk skepsis kopplad till sådana processer (Guwallius 2023; Randrup et al. 2024), samt att de kan uppfattas som långsamma och osäkra, vilket gör att de ifrågasätts i praktiken (Johansson & Khakee 2009). Hur dessa negativa förknippningar ska hanteras var inget som framgick av den teoretiska studien, men inspiration hämtades från referensprojekten. Genom att visa på motsatsen och lyfta möjligheterna med de ibland okonventionella strategierna, som dessa projekt gör och som även jag försökt anamma genom *(Plats)lab*, kanske bilden av dem kan förändras.

Risk - men också en möjlighet

En slutsats som kan dras utifrån resultaten är att det som kan vara en risk med dialoginriktade, medskapande och prototyporienterade metoder ibland också är en möjlighet. Detta gällde exempelvis tidsaspekten, då flera källor (Dahl & Helsing 2023; Mellqvist 2017; Randrup et al. 2024) menar att sådana metoder kan vara tidskrävande, men att det inte nödvändigtvis behöver vara negativt. I den strategiformulering som uppsatsen på många sätt byggts kring beskrivs:

"...Att låta tiden peka ut rätt markanvändning bidrar till social hållbarhet för Varberg. Att utveckla spårområdet över tid bidrar också till ekonomisk hållbarhet då kortsiktiga lösningar kan undvikas." (Varbergs kommun 2024e, s. 8),

vilket kan tolkas som en positiv syn på en process som kräver tid. Även det resonemang som Mellqvist (2017) och Randrup et al. (2024) för gällande att goda relationer mellan professionella och medborgare tar tid att utveckla, samtidigt som

det är en förutsättning för lyckade resultat av medborgardialog och medskapande, antyder att det finns ett värde i tidsåtgången.

Det visade sig också finnas två sidor av det ekonomiska perspektivet. Å ena sidan kan temporära insatser vara billigare att utveckla och därmed innebära att platsutveckling, med dess fördelar, kan ske även när resurserna är få (Frisk et al. 2016). Å andra sidan beskrivs ett ekonomiskt fokus som en risk som kan innebära ouppnådda förväntningar (Turku et al. 2023) och att temat kring deltagande och det temporära endast blir ett sätt för kommunen att bygga varumärke (Dahl & Helsing 2023; Turku et al. 2023).

När det gäller inkludering beskrivs en liknande problematik. Å ena sidan kan medborgarinflytande öka förtroendet mellan planerare och medborgare, ge fler en röst i utvecklingsprocessen och stärka beslutens legitimitet (Boverket 2022c; Mellqvist 2017). Å andra sidan finns risker, såsom att inkluderingen skapar förväntningar som inte kan förverkligas (Soneryd & Lindh 2018) eller att vissa grupper utestängs på grund av bristfälliga upplägg (Cars 2015; Tahvilzadeh 2015).

Även en stark platsanknytning, vilken kan triggas genom *bottom-up*-processer (Gattupalli 2023) samt gynnas av temporära platser och samskapande (Boverket 2022b; Dinar Aguspriyanti 2022), kommer med både möjligheter och risker. Möjligheterna ligger i att den kan bidra till ökat socialt och politiskt engagemang, ett större ansvarstagande för platsens fysiska miljö (Anton & Lawrence 2016; Boverket 2022b; Dinar Aguspriyanti 2022) och en känsla av tillhörighet och säkerhet på platsen (Boverket 2022b). Risken handlar om att de som har en stark anknytning till en plats ofta ser förändring av den som ett hot och därmed göra motstånd vid förändring (Anton & Lawrence 2016), vilket skulle kunna vara problematiskt vid prototyporienterad utveckling.

Ytterligare en tvetydighet visade sig finnas gällande synen på det temporära respektive permanenta, huruvida det i en utvecklingsprocess är en möjlighet eller risk att inte sikta mot det permanenta. Frisk et al. (2016) menar att det kan vara en risk, medan andra menar att det är en fördel då "mellantiden" (the meantime) värderas högre (Dahl & Diedrich 2016), möjligheterna till experimenterande och innovation stärks (Fox 2015) samt förmågan att reagera på och belysa det lokala krav och behov stärks (Koyama 2017; Riegler & Bylund 2020).

En slutsats relaterad till ovan text är att nyckeln för att stärka möjligheterna och sänka riskerna med dessa aspekter många gånger verkar ligga i hur de implementeras. En tidskrävande process är inget problem om den skapar värde under tiden, exempelvis genom temporära insatser (Randrup et al. 2024), vilket också relaterar till spänningen mellan det temporära och det permanenta. På samma sätt kan ekonomiska mål samexistera med social hållbarhet, förutsatt att sociala

aspekter prioriteras och en tydlig dialog förs mellan planerare och användare (Frisk et al. 2016; Turku et al. 2023). För att inkludering ska bli verklig krävs mer än en tidig medborgardialog – deltagarna måste ges verkligt inflytande (Boverket 2022a; Soneryd & Lindh 2018; Anton & Lawrence 2016) och både fritt deltagande och aktivt uppsökande av medborgare bör främjas (Ahola et al. 2021; Tahvilzadeh 2015). Slutligen bör en stark platsanknytning kunna verka utan risk genom att planerare har en transparens i processen och värnar om förändringen och dess berörda människor genom att genomföra den värdigt tillsammans (Finlöf 2023).

Vad är egentligen "tillräckligt"?

I litteraturen identifierades en del resonemang som kan uppfattas som vaga. Flera källor (Dahl & Helsing 2023; Mellqvist 2017; Randrup et al. 2024) skriver exempelvis om vikten av att ge dialoginriktade, medskapande och prototyporienterade processer tillräckligt med tid, även vikten av att ge processen tillräckligt med ekonomi uttrycktes av Dahl och Helsing (2023). Men vad är egentligen "tillräckligt"? Den frågan väcktes under utformningen av processförslaget, då begreppet är svårdefinierat och relativt.

Relaterat till den vaghet som beskrivs ovan upptäcktes också en risk till förvirring gällande balansen mellan reglering och flexibilitet. Flera källor (Andres et al. 2021; Berg 2023; Dovey 2016; Fox 2015; Koyoma 2017; Riegler & Bylund 2020) lyfter att temporära insatser kan bidra till flexibilitet i utvecklingsprocessen och de positiva effekter som kan komma av detta. Samtidigt belyser Parker et al. (2019) vikten av att ha tydliga regler för att underlätta utvecklingsprocesser som berör temporär användning, vilket återigen väcker tankar kring vad som är tillräckligt. Men hur mycket reglering klarar egentligen en utvecklingsprocess av, innan den förlorar sin flexibilitet? Och hur mycket reglering krävs för att den temporära användningen ska fungera väl?

Möjligen belyser ovan diskussion (och det faktum att dessa aspekter var något av det mest utmanande i utformningen av *(Plats)lab*) återigen vikten av platsspecifitet och anpassningsbarhet i ett processförslag. Vad som är tillräckligt i ett projekt är inte nödvändigtvis det i ett annat. Detta understryker vikten av att låta processer formas utifrån lokala förutsättningar, snarare än att följa generella riktlinjer som kanske inte alltid är relevanta. Genom att arbeta platsspecifikt och anpassningsbart kan man skapa bättre förutsättningar för att balansera reglering och flexibilitet samt säkerställa att både tid och resurser används på ett sätt som faktiskt gynnar processen och dess syfte.

Hur kan planeringsstrategier som fokuserar på dialog, medskapande och prototyper yttra sig i ett konkret processförslag?

Denna frågeställning besvarades genom processförslaget *(Plats)lab* och dess exemplifiering i projekt *Gamla spåret*. I *(Plats)lab* illustreras hur de identifierade möjligheterna och riskerna kan tillämpas respektive undvikas i en konkret process, med målet att göra den omfattande forskning som berör ämnet mer användbar för kommuner. *(Rallar)lab* syftade till att fördjupa förståelsen och inspirera genom att lyfta fram den praktiska potentialen i dessa strategier.

Att uppnå medborgardeltaktighet

(Plats)lab bygger till stor del på medborgardeltaktighet. Genom litteraturstudien visades olika former av delaktighet samt resonemang för när de fungerar optimalt. Tahvilzadeh (2015) betonar vikten av deliberativ dialog för att stärka delaktigheten, vilket kopplas till Bobbios (2019) argument om fördelarna med fysiskt deltagande. Samtidigt lyfter Rowe och Frewer (2005) fram både för- och nackdelar med informativa dialogformer: de kan minska den deliberativa kapaciteten men är också effektiva för att inkludera fler och spara resurser. Det verkar därmed inte vara svart eller vitt när det kommer till att planera för medborgardeltagande med att syftet med deltagandet är det centrala.

I utformningen av *(Plats)lab* låg det främsta fokuset på att skapa utbyte och relationer mellan planerare och deltagare, då det kan leda till bättre beslut (Boverket 2022c) och starkare platsanknytning (Boverket 2022b; Dinas Aguspriyanti 2022; Gattupalli 2023). Samtidigt betonade Riegler och Bylund (2020) vikten av transparens, och Rowe och Frewer (2005) menade att informativa format kan inkludera de som inte kan delta fysiskt. Därför kombinerar *(Plats)lab* interaktiva, fysiska moment (som evenemang och skapandet av Önskekartan) med informativa inslag (som digitala kommunikationskanaler och QR-koder).

Dock finns det utmaningar med digital kommunikation. SKR (2024a) varnar för digitalt utanförskap, eftersom vissa grupper sällan eller aldrig använder internet. Samtidigt beskriver Tahvilzadeh (2015) och Cars (2015) att även vid fysiska informationsmöten kan det vara svårt att nå olika grupper av människor. Detta motiverar ett behov av stor variation av delaktighetsformer i utvecklingsprocesser som syftar till att inkludera, vilket även Living Cities and Communities och SLU (2022) förespråkar. *(Plats)lab* möjliggör en viss variation och underlättar också inkludering genom att kombinera fritt deltagande med inbjudan av särskilda grupper (Tahvilzadeh 2015), men att transparensen i processen till stor del förlitas på digitala medel är en utvecklingsmöjlighet.

Förslagets genomförbarhet

Det är relevant att diskutera den verkliga genomförbarheten av *(Plats)lab*, särskilt då processförslaget endast testats hypotetiskt. Då utgångspunkten har varit att förslaget ska gå att genomföra i en kommun har det varit värdefullt att använda Varbergs kommun som en form av bollplank för mina idéer, fallstudien av projekt *Gamla spåret* har därmed underlättat vad det gäller att behålla en rimlighet i processförslaget.

Det har identifierats flera utmaningar i processförslaget som skulle kunna försvåra genomförande. En sådan handlar om tid, både det faktum att processer likt *(Plats)lab* kräver tid för att bli lyckade (Dahl & Helsing 2023; Mellqvist 2017; Randrup et al. 2024) och då det också är en negativ förknippning som finns gentemot sådana processer (Dahl & Helsing 2023; Johansson och Khakee 2009) innebär detta en utmaning. I denna uppsats gjordes ett aktivt val att i processförslaget fokusera på de positiva, framför allt sociala, resultat som kan genereras relativt snabbt (Randrup et al. 2024) för att motivera en potentiell ökad tidsåtgång. Hur starkt dessa argument väger i verkligheten är dock svårt att analysera utan att diskutera direkt med kommuner, vilket därför hade varit en intressant vidareutveckling av arbetet. Det är skillnad på en tidskrävande process och en *för* tidskrävande process, och min hypotes är att gränserna för detta varierar från kommun till kommun beroende på dess förutsättningar och förståelse för processens potential. Att en i projekt *Gamla spåret* redan har påbörjat arbetet med att bygga relationer med medborgare och aktivera dem i processen (Varbergs kommun 2024b), något som Randrup et al. (2024) beskriver som tidskrävande, är naturligtvis positivt för *(Plats)lab*s genomförbarhet, då kommunen inte startar från ruta ett.

Andra utmaningar som visat sig i utformningen av förslaget är förutsättningar som tidigare tagna beslut och gällande detaljplaner. Fallstudien av projekt *Gamla spåret* tyder dock på, genom att Varbergs kommun beskriver att beslut och avtal kan revideras i efterhand (Varbergs kommun 2024e), att den kommunala organisationen möjligen är mer flexibel än vad den kan verka vid första anblick. Sett till detta verkar *(Plats)lab* ha goda möjligheter att implementeras i *Gamla spåret*-projektet.

Utvecklingsprocesser som liknar *(Plats)lab* har tidigare genomförts på olika platser med goda resultat, vilket framgår av de referensprojekt som använts (se sida 48). Att med detta som bakgrund anta att *(Plats)lab* därmed också bör ha goda chanser att genomföras framgångsrikt i andra kommuner och projekt, vore dock obefogat. Processförslaget är utformat för att vara anpassningsbart, men för en mer välgrundad analys av dess genomförbarhet behövs fler exemplifieringar, likt den för *Gamla spåret*. Ett alternativ är också att se *(Plats)lab* som en prototyp i sig och testa processen i ett verkligt projekt, något som kan göras i liten skala. Att verkligt testa processen skulle inte innebära att den får ett facit - det är omöjligt då platser

är föränderliga och har olika förutsättningar - men det skulle kunna bidra med värdefulla insikter för dess framtida utveckling.

Hypotetisk approach

Som bekant utformades *(Plats)lab* med hjälp av de slutsatser som dragits av litteraturstudien och analys medan exemplifieringen *(Rallar)lab* utvecklades med en mer hypotetisk approach. I utforskandet av hur *(Plats)lab* skulle kunna yttra sig i projekt *Gamla spåret* tillät jag mig själv att nyttja min fantasi och tänka kreativt, som komplement till de teoretiska slutsatserna. Det händelseförlopp som beskrivs grundar sig i tankar och idéer som kommit av invånare i Varberg (det var exempelvis så prototypen med klättring blev aktuell) samt faktiska förutsättningar i projektet, men det har också formats med hjälp av mina egna förslag och spekulationer. Det finns därmed många alternativa händelseförlopp för exemplifieringen, det hade exempelvis kunnat visa sig att det fysiska *(Rallar)labbet* inte är möjligt att genomföra, att samarbetet med inblandade parter inte fungerar eller att prototypen för klättring inte nyttjas alls. Det är därför viktigt att betona att exemplifieringen inte bör ses som ett givet resultat av processförslaget, då det är mycket svårt att utvärdera en process som endast gjorts teoretiskt. Syftet är i stället att illustrera processens potential, vilket lämnar ett större utrymme för visionärt tänkande.

Mer hade kunnat rymmas i den (till stor del) hypotetiska exemplifieringen. Då *(Plats)lab* är utformad som en cirkulär process hade det varit intressant att visa flera varv av den och på detta sätt närmare illustrera exempelvis den potentiella framtiden av det fysiska *(Rallar)labbet* samt hur prototyper kan utvecklas och avvecklas. Att låta bli att göra detta var dock ett aktivt beslut, då det hade blivit för omfattande för uppsatsens ramar. Det ansågs också vara fördelaktigt att hålla exemplifieringen relativt kortfattad för att behålla tydlighet i förslaget, samt för att processen inte ska uppfattas som komplicerad.

Vilka utvecklingsmål kan en sådan utvecklingsprocess bidra till att nå?

Kvalitativa studier kan vara svåra att mäta (Skolverket u.å.). Då *(Plats)lab* i högsta grad är en kvalitativ process vars resultat inte kan mätas i siffror, krävs andra sätt för att mäta dess potential. I denna uppsats används utforskandet av vilka utvecklingsmål processförslaget kan bidra till som ett sätt.

För att identifiera de utvecklingsmål som *(Plats)lab* kan bidra till utgick jag från förslagets potential som synliggjordes i föregående frågeställningar. Utifrån detta blev det tydligt att det framför allt är genom dess sociala och kulturella styrkor processförslaget kan bidra. I de utvecklingsmål som satts för projekt *Gamla spåret* (Varbergs kommun 2024e) finns delvis ett fokus på trafik, bebyggelse och miljö, vilket på grund av uppsatsens avgränsningar inte (eller endast i liten grad) berörs

genom *(Plats)labb*. Med detta sagt använder sig Varbergs kommun som nämnt i projektbeskrivningen (se sida 24) även av andra strategier i projektet (Varbergs kommun 2024e), vilka förmodligen kompletterar det *(Plats)labb* missar.

Ett intressant fynd är att *(Plats)labb* kan kopplas till flera utvecklingsmål som inte speglas i projekt *Gamla spårets* egna mål. Teorin bakom *(Plats)labb* pekar på en stark demokratisk potential (Boverket 2022c; Mellqvist 2017) samt värden som integration, inkludering och folkhälsa (Andres et al. 2021; Boverket 2022c). Detta är värden som relaterar till överordnade mål på kommunal, nationell och global nivå (Boverket 2022c; Regeringen u.å.a; UNDP Sverige 2024b; UNICEF 2024; Varbergs kommun 2020, 2022c, 2023, 2025c) men återspeglas inte i utvecklingsmålen för *Gamla spåret*. Detta kan tolkas som att kommunen möjligen inte har insett den fulla potentialen i sin strategi och att processförslaget visar att det finns ännu mer att vinna på att implementera sådana strategier. Eftersom prototypbaserad planering (Andres et al. 2021; Dahl & Helsing 2023; Guwallius 2023; Oswalt et al. 2004) och medborgardeltagande (Johansson & Khakee 2009) ibland förknippas negativt, är det viktigt att lyfta denna insikt som initiativtagare. Genom att visa på metodernas verkliga värde kan man förändra synen på dem, öka acceptansen och ge dem en större roll i framtida planeringsprocesser.

Metoddiskussion

Litteraturstudier

Att litteraturstudier skulle vara en stor del av metoden för denna uppsats var givet från start, då jag ville utveckla ett processförslag som bygger på nuvarande forskningsläge för uppsatsens tema. För att finna relevant, vetenskaplig litteratur har flera söktjänster nyttjats, däribland *Google Scholar* (där en stor mängd vetenskaplig forskning från hela världen finns samlad (Google u.å.)) och SLU-bibliotekets söktjänst *Primo* (som innefattar en stor mängd vetenskapliga artiklar, avhandlingar med mera (SLU u.å.)). För att bedöma trovärdigheten av källorna har akademisk samt offentlig litteratur, beroende på vilka ämnen som i stunden studerats, prioriterats och slutsatser utifrån litteraturen har framför allt dragits när flera källor styrker samma idé. De källor som använts har antingen varit skrivna på svenska eller engelska och exempel på sökord som använts är “medborgardialog”, “temporär fysisk planering”, “medskapande landskapsarkitektur”, “urbana allmänningar” och “co-design”.

Referensprojekt

Gällande referensprojekten som använts i denna uppsats fanns många spännande alternativ och på grund av uppsatsens ramar behövde ett urval göras. Anledningen till att just *ParkLIV*, *Omställningslabbet* och *Natur Park Södgelände* valdes ut beskrivs närmare i kapitlet Referensprojekt, men grundtanken i valet var att fånga projekt som kunde fungera som

inspirationskällor för den faktiska processutformningen, hur en kan arbeta med omställning av en plats och värna om dess historia samt hur prototyparbete och medskapande kan yttra sig i projekt. Dessa tre projekten ansågs göra detta och det sågs också som positivt att alla projekt var tillräckligt genomförda för att ha genererat konkreta resultat. I uppsatsens slutliga form presenteras referensprojekten relativt koncist, i syfte att betona dess kärnidéer, men det är lämpligt att diskutera om en mer fördjupad analys av projekten hade kunnat gynna arbetet. En mer ingående studie av projektens resultat, både positiva och negativa, hade exempelvis kunnat bidra med fler värdefulla lärdomar som kunnat nyttjas i utformningen av *(Plats)lab*.

Andra projekt som påträffats i arbetet, och som här nämns som en läsrekommendation till dig som är fortsatt intresserad av dialoginriktade, medskapande och prototyporienterade strategier som värnar om det platsspecifika, är exempelvis omställningsprojekten i franska Île de Nantes (Samoa u.å.) och Nyhamnen i Malmö (Malmö stad u.å.), *Pixlapiren* i Helsingborg (Helsingborgs stad u.å.) samt projektet *Lines of Life* i Singapore (Nikken Sekkei u.å.).

Platsanalys

Någon form av platsanalys ansågs vara relevant framför allt på grund av uppsatsens fallstudie *Gamla spåret* i Varberg, samt dess fokus på det platsspecifika.

Platsanalysen utformades likt Lisa Diedrich, Ginni Lees och Ellen Braaes metod *Travelling Transect* och som beskrivits i metoden är denna utvecklad för att både vara vägledande i design- och planeringsinriktat fältarbete, samtidigt som den ger stort utrymme för fantasi och utforskning (Diedrich & Paju 2023). Metodens fokus på mjuka värden gjorde den relevant inte bara för att analysera projektområdet, utan även som stöd i processutformningen. Jag skulle vilja argumentera för att de slutsatser som drogs genom platsanalysen, framför allt gällande mänsklig närvaro och faktorer som kan väcka nyfikenhet till en plats, kan appliceras även utanför *Gamla spårets* fysiska kontext.

En faktor som är värd att nämna, där min *Travelling Transect*-metod skiljer sig mot den Diedrich, Lee och Braae (2013) beskriver, är att analysarbetet för uppsatsen utfördes självständigt, medan fältstudien av Diedrich, Lee och Braae utförde i grupp. De tre författarna skriver att deras analysarbete gynnades av att de reste i grupp och därmed gick in i analysen med olika erfarenheter och förkunskaper. De menar att analysen formas av den som utför analysen och genom att kombinera flera olika tolkningar av erfarenheter som kommer av att upptäcka en plats kan nya tankebanor och kunskap genereras (Braae et al. 2013). Detta är faktorer som uppsatsens platsanalys saknar, vilket kan ha missgynnat resultatet. En annan aspekt som troligen begränsat resultatet är att båda platsbesöken skedde under liknande omständigheter (under vinterhalvåret, dagtid samt på vardagar). Sådana

omständigheter förväntas påverka exempelvis flödet av människor, vegetationen och den övergripande upplevelsen av platsen, därför hade det varit intressant att utforska om en större variation i besöken ger nya insikter.

Inledande samtal

Det möte som skedde i arbetets start var som nämnt i metoden utformat som ett samtal, ett upplägg som fungerade väl med tanke på att dess syfte var att samla tidig inspiration till arbetet. När uppsatsens syfte sedan definierades, vilket skedde i ett betydligt senare stadiet, väcktes idéer om att utföra en mer strukturerad intervju i syfte att undersöka kommuners attityder till den typen av process jag ville ta fram. Då negativa förknippningar identifierats som en risk gällande sådana processer (Andres et al. 2021; Dahl & Helsing 2023; Guwallius 2023; Oswald et al. 2004) hade en sådan intervju varit intressant för att få en djupare uppfattning av förslagets verkliga genomförbarhet. I detta syfte hade det också varit givande att utföra flera intervjuer med olika kommuner, för att kunna dra slutsatser utanför Varbergs kommuns gränser. Denna typ av metod prioriterades dock bort i arbetet på grund av tid, men kan ses som ett förslag för en alternativ arbetsmetod för liknande arbeten, alternativt för att vidareutveckla resultatet av denna uppsats.

Avslutande reflektion

Redan innan detta arbete påbörjades såg jag en stor potential i det temporära, medskapande och i dialogen, utan att egentligen ha vetenskapliga stöd för detta. Nu, efter att ha ägnat de senaste månaderna åt att utforska dessa ämnesområden grundligt har jag blivit än mer övertygad. I en tid präglad av osäkerhet, snabba förändringar och ökade krav på hållbar stadsutveckling har behovet av nya planeringsstrategier blivit alltmer påtagligt. Konventionella metoder, som utgår från ett förutbestämt slutresultat, har visat sig otillräckliga för att hantera den komplexitet och dynamik som präglar dagens samhällsutveckling. Jag tror inte dialoginriktade, medskapande och prototyporienterade arbetssätt är lösningen på allt, men absolut ett steg i rätt riktning.

Uppsatsen har belyst både möjligheter och utmaningar kopplade till dessa metoder, där särskilt den sociala dimensionen har framträtt som central. Potentialen ligger i förmågan att aktivera platser, stärka deras attraktivitet, höja flexibiliteten, öka tryggheten, motverka förlust av värden, sänka barriärer för deltagande och kanske det viktigaste - att planerare och användare gör detta tillsammans. Genom att konkretisera möjligheterna med dialoginriktade, medskapande och prototyporienterade strategier samt använda Varbergs kommuns projekt *Gamla spåret* som utgångspunkt, har *(Plats)labb* skapats. Jag hoppas processförslaget kan inspirera kommuner i omställningen till en mer nutida, dynamisk och hållbar planeringskultur.

Slutligen: I takt med att intresset för alternativa planeringsmetoder växer blir det avgörande att inte bara experimentera med nya arbetssätt, utan också att reflektera över hur de kan skalas upp, struktureras och implementeras i praktiken. Med denna uppsats vill jag bidra till den diskussionen och understryka vikten av att planeringsprocesser utformas på ett sätt som både är inkluderande, handlingskraftigt och värnande om det som varit och är – så att städer och samhällen kan möta de utmaningar och möjligheter som framtiden bär med sig på ett fint sätt.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Mwa J'.

Referenser

- Ahola, T., Maxim, M. & Vuorinen, L., Johansen, A. (2021). Public participation in urban development projects: A systematic cross-disciplinary literature review. I *EURAM 2021 Conference: Reshaping capitalism for a sustainable world* (EURAM conference). European Academy of Management, EURAM.
- Andres, L., Bryson R J. & Moawad, P. (2021). Temporary Urbanisms as Policy Alternatives to Enhance Health and Well-Being in the Post-Pandemic City. *Curr Environ Health Rep.*, 8(2), s. 167–176. doi:10.1007/s40572-021-00314-8
- Anton, C.E., & Lawrence, C. (2016). The relationship between place attachment, the theory of planned behaviour and residents' response to place change. I *Journal of Environmental Psychology*, 47, s. 145-154. doi:10.1016/j.jenvp.2016.05.010.
- Berg, E. (2023). Planen, protesten & prototypen. I Dahl, C. & Olsson, T. (red.). *Prototypa! Bygga platser tillsammans*. Stad & Land, (194), s. 14-16.
- Bobbio, L. (2019). Designing effective public participation. *Policy and Society*, 38(1), s. 41–57. <https://doi.org/10.1080/14494035.2018.1511193>
- Boverket (2022a). *Deltagandebaserad samhällsplanering*. <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/stadsutveckling/brottsforebyggande-och-trugghetsskapande-atgarder/hur-har-andra-gjort/deltagarbaserad-samhallsplanering/> [2025-01-21]
- Boverket (2021). *Generella tips*. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/teman/medborgardialog/metoder/tips/> [2025-01-24]
- Boverket (2023). *Samråd vid standard och utökat förfarande*. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/planering/detaljplan/detaljplaneprocessen/samrad/> [2025-01-17]
- Boverket (2021b). *Så planeras Sverige*. <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/sa-planeras-sverige/> [2025-02-25]
- Boverket (2022b). *Placemaking - gemensamt platsskapande*. <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/stadsutveckling/brottsforebyggande-och-trugghetsskapande-atgarder/metoder/kunskapsinhamtning/placemaking/> [2024-12-25]
- Boverket (2022c). *Varför satsa på utökad medborgardialog*. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/teman/medborgardialog/utokad/> [2025-01-17]
- Braae, E. M., Diedrich, L. & Lee, G. (2013). The traveling transect: capturing island dynamics, relationships and atmospheres in the water landscapes of the Canaries. I *Nordes 2013: Experiments in design research: Online proceedings*, s. 191-200. The royal danish academy of fine arts, schools architecture, design and conservation. Nordes
- Cambridge Dictionary (u.å.). *Makerspace*. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/makerspace> [2025-02-28]

Carlsson, G. (u.å a). *Folkstorm och en station där man höll för näsan. Järnvägens historia i Varberg*. Varbergs kommun.
<https://varberg.se/download/18.2b514d9b18a92e6fafc4e704/1494228003325/Varbergs%20j%C3%A4rn%C3%A4g.pdf>

Carlsson, G. (u.å b). *I dag hamn, i morgon stad - historien om Varbergs hamn*. Varbergs kommun.
https://varberg.se/download/18.2b514d9b18a92e6fafc43e49/1615305885420/Hamn-redigerad_ny.pdf

Cars, G. (2015). Medborgardialog - ett verktyg för att stärka demokratin i samhällsplaneringen? I Lindholm, T., Oliveira e Costa, S. & Wiberg, S. (red.) *Medborgardialog - demokrati eller dekoration?* Arkus, s. 135-143.

Carter, N., Bryant-Lukosius, D., DiCenso, A., Blythe, J., & Neville, A. J. (2014). The use of triangulation in qualitative research. I *Oncology nursing forum*, 41(5), 545-547.
doi:10.1188/14.ONF.545-547

Cision News (2021). *Pressinbjudan: Elever på Mariedalsskolan deltar i dialog om spårområdet efter tunnelbygget*. <https://news.cision.com/se/varbergs-kommun/r/pressinbjudan--elever-pa-mariedalsskolan-deltar-i-dialog-om-sparomradet-efter-tunnelbygget,c3405905> [2025-01-17]

Dahl, P. -J. (2023). Att prototypa en prototyp. I Dahl, C. & Olsson, T. (red.). *Prototypa! Bygga platser tillsammans*. Stad & Land, (194), s. 18-23.

Dahl, C. & Helsing, C. (2023). Våga testa! I Dahl, C. & Olsson, T. (red.). *Prototypa! Bygga platser tillsammans*. Stad & Land, (194), s. 6-13.

Dahl, C. & Diedrich, L. (2016). Ile de Nantes 2000-2010: a method for the meantime? *Journal of Landscape Architecture*, 11(2), s. 72-83. doi:10.1080/18626033.2016.1188576

Depani, A. (2022). *City making doesn't have to be top down vs bottom up*. https://www.architectural-review.com/essays/city-making-doesnt-have-to-be-top-down-vs-bottom-up?utm_medium=website&utm_source=archdaily.com [2025-01-31]

Diedrich, L. & Paju, J. (2023). *Travelling transect*. Sveriges lantbruksuniversitet

Dinar Aguspriyanti, C. (2022). Understanding place attachment in temporary public space through noematic-noetic synthesis. I *ARTEKS: Jurnal Teknik Arsitektur*, 7, s. 197-204.
doi:10.30822/arteks.v7i2.1402.

Dovey, K. (2016). *Urban Design Thinking - A Conceptual Toolkit*. Bloomsbury Academic.

Fahrman, E. (2021). *Ånghästens intåg - Om järnvägens ankomst till Varberg och Halland*. <https://digitaltmuseum.se/0211810488650/anghastens-intag-om-jarnvagens-ankomst-till-varberg-och-halland> [2024-12-10]

Finlöf, M. (2023). Hur prototyper man? I Dahl, C. & Olsson, T. (red.). *Prototypa! Bygga platser tillsammans*. Stad & Land, (194), s. 45-50.

Frisk, R., Loulie, J. & Frisk, J. (2016). *Temporary Use 2.0, A tool for planning and developing the new urban context*. <https://www.arkilab.dk/wp-content/uploads/2016/06/4.pdf>

Fors, H., Hagemann, F.A., Sang, Å.O. & Randrup, T.B. (2021). Striving for Inclusion—A Systematic Review of Long-Term Participation in Strategic Management of Urban Green Spaces. *Frontiers in Sustainable Cities*, 3. doi: 10.3389/frsc.2021.572423.

Fox, R. (2015). *Creating a Typology of Temporary Landscapes*. Masterrapport, Landskapsarkitektur. Kansas State University.

Gattupalli, A. (2023). *Top-Down and Bottom-Up Urban Planning: A Synergetic Approach*. <https://www.archdaily.com/1005567/top-down-and-bottom-up-urban-planning-a-synergetic-approach> [2025-01-31]

Gehl, J. (2011). *Life between Buildings: Using Public Space*. Washington DC: Island Press.

Gohblit, N., Johansson, V. & Elfving, R. (2023). *Översvämningsutredning Apelviken*. Ramboll. <https://varberg.se/download/18.211efca318db728f47dc3ceb/1708509265919/PM%20%C3%96versv%C3%A4mningsutredning%20Apelviken.pdf>

Google (u.å.). *Stand on the shoulders of giants*. <https://scholar.google.se/intl/sv/scholar/about.html> [2025-03-10]

Grün Berlin Logo (u.å.a). *About us*. <https://www.natur-park-suedgelaende.de/en/service-information/about-us/> [2025-02-28]

Grün Berlin Logo (u.å.b). *Art in the park*. <https://www.natur-park-suedgelaende.de/en/translate-to-english-entdecken-erleben/art-in-the-park/> [2025-02-28]

Guarneri, M. & Ramalho, T. (2023). *The role of urban planning in achieving sustainable development goals: leaving no place and no agenda behind*. <https://energy-base.org/news/the-role-of-urban-planning-in-achieving-sustainable-development-goals-leaving-no-place-and-no-agenda-behind/> [2024-12-10]

Guwallius, T. (2023). Prototyp som förändringsmotor. I Dahl, C. & Olsson, T. (red.). *Prototypa! Bygga platser tillsammans*. Stad & Land, (194), s. 52-55.

Göteborg & co (u.å.). *Omställningslabbet*. <https://goteborg2023.com/arena/omstallningslabbet/> [2025-02-28]

Göteborgs stad (2024). *Nu är det klart hur Omställningslabbet vidareutvecklas*. <https://goteborg.se/wps/portal/aktuelltarkivet/aktuellt/81d3343a-e3f9-4a1b-bce6-9d83ded8764d> [2025-02-28]

Göteborgs stad (u.å.). *Omställningslabbet*. <https://goteborg.se/wps/portal/start/goteborg-vaxer/sa-arbetar-staden-med-stadsutveckling/sa-utvecklas-parker-och-stadsmiljoer/omstallningslabbet> [2025-02-21]

Hammarlund, E. (2022). *Ansökan om ändringstillstånd för vattenverksamhet Varbergstunneln*. Trafikverket.

<https://bransch.trafikverket.se/contentassets/f7984c7b4a6642b2bdc8a3022a19f4cf/samradsunderlag-pdf-828-kb.pdf>

Hays, D. L. (2021). Prototyping and the Critical Practice of Landscape Architecture. I Roberts-Smith, J., Ruecker, S., & Radzikowska, M. (red.) *Prototyping across the disciplines : Designing better futures*. Intellect, Limited, s. 189-207.

Helldin, J.-O. & Jägerbrand, A. K. (2020). Förlusten av mörker. *Biodiverse*, (3), s. 5-7. https://www.biodiverse.se/app/uploads/2021/01/Biodiverse_3-20_210105_low.pdf#page=5

Helsing, C. (2023). Prototyper i Göteborg - Omställningslabbet. I Dahl, C. & Olsson, T. (red.). *Prototypa! Bygga platser tillsammans*. Stad & Land, (194), s. 78-79.

Helsingborgs stad (u.å.). *Pixla experience park – Det krävs en box för att kunna tänka utanför boxen*. <https://innovation.helsingborg.se/initiativ/pixla-experience-park-det-kravs-en-box-for-att-kunna-tank-utanfor-boxen/> [2025-03-11]

Hou, J. (2020). Guerrilla urbanism: urban design and the practices of resistance. *Urban Design*, 25, s. 117-125. <https://doi.org/10.1057/s41289-020-00118-6>

Jacobs, J. (1992). *The Death and Life of Great American Cities*. Vintage Books. http://www.petkovstudio.com/bg/wp-content/uploads/2017/03/The-Death-and-Life-of-Great-American-Cities_Jane-Jacobs-Complete-book.pdf

Jansson, M., Vicenzotti, V. & Diedrich, L. (2019). *Landscape design based on research - A methodological guide to design-oriented projects for students and teachers in landscape architecture*. Sveriges Lantbruksuniversitet. <https://pub.epsilon.slu.se/16389/1/LTV-rapport%202019-10.pdf>

Johansson, M. & Khakee, A. (2009). *Etik i stadsplanering*. Studentlitteratur AB. <https://doi.org/10.3384/9789180758215>

Kaiser, G., Thurin, S., Åkesson, A. & Zigaf, A. (2022). *Översvämningsrisker till följd av ett förändrat klimat Varbergs kommun*. WSP. https://varberg.se/download/18.2b514d9b18a92e6fafc4b98c/1669292972222/%C3%96versv%C3%A4mningsrisker%20Varbergs%20kommun_final_rev.pdf

Kant, H., Ramsby, A., Rehngren, J. & Siesjö, B. (2023). En hållbar framtid. I Dahl, C. & Olsson, T. (red.). *Prototypa! Bygga platser tillsammans*. Stad & Land, (194), s. 3.

Koyoma, M. (2017). *Can Temporary Urbanism be a Permanent Solution? Urban Spaces in Liquid Times*. <https://medium.com/@megukoyama/can-temporary-urbanism-be-a-permanent-solution-urban-spaces-in-liquid-times-643d423ae4fc> [2024-12-25]

- Lindholm, T. (2012). *HANDBOK I MEDBORGARDIALOG*. Haninge kommun.
https://dialogguiden.se/media/395-Medborgardialog_Haninge_Handboken.pdf
- Living Cities and Communities & SLU (2022). *Parkliv - Sju enkla verktyg för ökad användning och tillgänglighet i urbana grönområden* [guide]. https://cdn.prod.website-files.com/65705a80f05ea0288c699c27/662f5f3efaed3ef8397f7905_Parkliv%20Guide%20FINAL%20WEB.pdf
- Lydon, M. & Garcia, A. (2015). *Tactical urbanism: Short-term action for long-term change*. Island Press.
- Löhr, K., Weinhardt, M., & Sieber, S. (2020). The “World Café” as a Participatory Method for Collecting Qualitative Data. *International Journal of Qualitative Methods*, 19.
<https://doi.org/10.1177/1609406920916976>
- Malmö stad (u.å.). *Nyhamnen*.
<https://malmo.se/Stadsutveckling/Stadsutvecklingsomraden/Nyhamnen.html> [2025-03-11]
- Mayo, J. M. (2009). TEMPORARY LANDSCAPES. *Journal of Architectural and Planning Research*, 26(2), s. 124–135. <http://www.jstor.org/stable/43030860>
- Mellqvist, H. (2017). *The connoisseur method – A study on long-term participation in landscape planning*. Diss. Sveriges lantbruksuniversitet. <https://res.slu.se/id/publ/104111>
- Munthe-Kaas, P. (2015). Agonism and co-design of urban spaces. *Urban Research & Practice*, 8(2), s. 218–237. <https://doi.org/10.1080/17535069.2015.1050207>
- Naturvårdsverket (u.å.). *Om miljöbalken*. <https://www.naturvardsverket.se/lagar-och-regler/om-miljobalken/> [2024-12-10]
- Naturvårdsverket (2025). Sveriges miljömål. <https://www.naturvardsverket.se/om-miljoarbetet/sveriges-miljomal/> [2025-03-16]
- Naturvårdsverket (2024). *Ämnesområde samhällsplanering*.
<https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/samhallsplanering/> [2024-12-10]
- Nikken Sekkei (u.å.). *Stitching the Nation with Lines of Life*.
https://www.nikken.co.jp/en/projects/landscape/the_rail_corridor_lines_of_life.html [2025-03-11]
- Nilsson Varhelyi, H. & Stigle, M. (2024). Lärdomar från platsaktivering i riskmiljöer. *Movium fakta*, (5). https://movium.slu.se/media/f5hduvij/movium-fakta-5_2024-laerdomar-fraan-platsaktivering-i-riskmiljoeer_v6-k5_final_webb.pdf
- NYC DOT (u.å.). *Pedestrian Plazas*. <https://www.nyc.gov/html/dot/html/pedestrians/nyc-plaza-program.shtml> [2025-02-01]

Oles, T. (2014). *Go with me – 50 Steps to Landscape Thinking*. Amsterdam Academy of Architecture.

Omställningslabbet's Instagram (2024). Instagramkonto.
<https://www.instagram.com/omstallningslabbet/> [2025-02-28]

Oswalt, P., Overmeyer, K. & Misselwitz, P. (2004). *Urban catalyst strategies for temporary use*.
http://urbancatalyst.net/downloads/180820urban_catalyst-Final-documentation-2004.pdf

Oswalt, P., Overmeyer, K. & Misselwitz, P. (2013). *Urban catalyst - The Power of Temporary Use*. DOM publishers. http://www.urbancatalyst.net/downloads/2013_UC_Extract_eng.pdf

Parker, P., Vogel, N. & Diedrich, L. (2019). Investigating the Democratic Potential of Temporary Uses in Urban Redevelopment Projects. I Fisker, J., Chiappini, L., Pugalis, L., Bruzzese, A. (red.) *Enabling Urban Alternatives*. s. 85–107. doi:10.1007/978-981-13-1531-2_5

PE Teknik och Arkitektur (2022). *Kulturmiljöutredning Varbergs spårområde*.
https://varberg.se/download/18.2b514d9b18a92e6fafc4a225/1648452410922/Slutversion%20Kulturmilj%C3%B6utredning%20Varberg%20sp%C3%A5romr%C3%A5de%202022_Mindre%20filstorlek.pdf

Pissourios, I. (2014). Top-Down and Bottom-Up Urban and Regional Planning: Towards a Framework for The Use of Planning Standards. *European Spatial Research and Policy*, 21(1). doi:10.2478/esrp-2014-0007.

Randrup, T. B., Fors, H., Sang, Å. O., Persson, B., Björstad, J., Shepherdson, E., & Nolmark, H. (2024). ParkLIV – engaging non-users in green space management. *Local Environment*, 29(8), s. 1008–1025. <https://doi.org/10.1080/13549839.2024.2353046>

Raumlabor (2014). ALLMÄNNA BADET/BATHING CULTURE. <https://raumlabor.net/bathing-culture/> [2025-02-21]

Riegler, J. & Bylund, J. (2020). *Unfolding dilemmas of urban public spaces*. https://jpi-urbaneurope.eu/wp-content/uploads/2020/10/AGORA_PublicSpaces_PolicyPaper_Online.pdf

Regeringen (2016). *Att förändra vår värld: Agenda 2030 för hållbar utveckling*.
<https://www.regeringen.se/contentassets/af12d612e6e94b2698057db968d30b80/bilaga-3-svensk-oversattning-av-resolutionen-forandra-var-varld-agenda-2030-for-hallbar-utveckling/>

Regeringen (u.å.a). *Mål för demokrati och mänskliga rättigheter*.
<https://www.regeringen.se/regeringens-politik/demokrati-och-manskliga-rattigheter/mal-for-demokrati-och-manskliga-rattigheter/> [2025-03-16]

Regeringen (u.å.b). *Mål för kultur*. <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/kultur/mal-for-kultur/> [2025-03-16]

Region Skåne (2024). *Citizen dialogue*. <https://www.skane.se/en/politics-and-democracy/how-you-can-influence-politics/citizen-dialogue/> [2025-01-29]

Rowe, G. & Frewer, L. (2005). A Typology of Public Engagement Mechanisms. *Science, Technology, & Human Values*, 30(2), s. 251-290. <https://doi.org/10.1177/0162243904271724>

Samoa (u.å.). *Histoire de l'île de Nantes : d'hier à aujourd'hui*. <https://www.iledenantes.com/le-projet-de-lile/une-histoire/> [2025-03-11]

SCB (2023). *Folkmängd, topp 50, 31 december 2023*. <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningens-sammansattning/befolkningsstatistik/pong/tabell-och-diagram/folkmangd-och-befolkningsforandringar---helarsstatistik/folkmangd-topp-50/> [2024-12-10]

SFS 2022:367. *Järnvägssäkerhetslag*.

SFS 1988:950. *Kulturmiljölag*.

SFS 1998:808. *Miljöbalk*.

SFS 2010:900. *Plan- och bygglag*.

SFS 1971:948. *Väglag*.

Skolverket (u.å.). *Att förstå och använda resultat från forskning i undervisningen*. <https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och-utvarderingar/utbildning-pa-vetenskaplig-grund-och-beprovad-erfarenhet/att-kunna-anvanda-sig-av-forskningsresultat> [2025-03-18]

SKR (2024a). Digital delaktighet. <https://skr.se/skr/naringslivarbetedigitalisering/digitalisering/digitaldelaktighet.1186.html> [2025-03-18]

SKR (2024b). *Medborgardialog*. <https://skr.se/skr/demokratiledningsturning/medborgardialogsamverkan/medborgardialog.372.html> [2025-01-17]

SLU (u.å.). *Primo – SLU-bibliotekets söktjänst*. https://slu.primo.exlibrisgroup.com/discovery/search?vid=46SLUB_INST:SLUB_V1&lang=sv [2025-03-10]

Soneryd, L. & Lindh, E. (2018). Citizen dialogue for whom? Competing rationalities in urban planning, the case of Gothenburg, Sweden. *Urban Research & Practice*, 12(3), s. 230–246. <https://doi.org/10.1080/17535069.2018.1436721>

Stockholm stad (2024). *Platssamverkan för trygga miljöer*. <https://start.stockholm/om-stockholms-stad/stockholmarnas-fokus/trygghet/arbete-i-stadens-offentliga-miljo/platssamverkan-for-trygga-miljoer/> [2024-12-25]

Svenska Akademien (2007). *Svenska Akademiens ordbok - Tralla*.
https://svenska.se/saob/?id=T_2241-0022.50Di&pz=7 [2025-02-22]

Svenska Akademien (2015). *Svenska Akademiens ordlista - Prototyp*.
<https://svenska.se/saol/?sok=prototyp&pz=4> [2024-12-11]

Sveriges miljömål (2023). *God bebyggd miljö*.
<https://www.sverigesmiljomal.se/miljomalen/god-bebyggd-miljo/> [2025-03-16]

Tahvilzadeh, N. (2015). Deltagande styrning - optimistiska och pessimistiska perspektiv på medborgardialoger som demokratipolitik. I Lindholm, T., Oliveira e Costa, S. & Wiberg, S. (red.) *Medborgardialog - demokrati eller dekoration?* Arkus, s. 23-51.

Talen, E. (2015). Do-it-Yourself Urbanism: A History. *Journal of Planning History*, 14(2), s. 135-148. <https://doi.org/10.1177/1538513214549325>

Trafikverket (2017a). *Från planering till byggande*. <https://bransch.trafikverket.se/om-oss/var-verksamhet/sa-har-jobbar-vi-med/Fran-planering-till-byggande/> [2024-12-10]

Trafikverket (2022). *Varbergstunneln*. <https://www.trafikverket.se/vara-projekt/projekt-i-hallands-lan/varbergstunneln/> [2024-12-10]

Trafikverket (2017b). *Varbergstunneln, Väst kustbanan, Varberg-Hamra, utbyggnad till dubbelspår* [video]. <https://www.youtube.com/watch?v=TNQ15KoQ3Nc> [2024-12-10]

Trafikverket (2023). *Vår verksamhet, vision och uppdrag*. <https://www.trafikverket.se/om-oss/var-verksamhet-vision-och-uppdrag/#uppdrag> [2024-12-10]

Turku, V., Kyrönviita, M., Jokinen, A. & Jokinen, P. (2023). Exploring the catalytic power of temporary urbanism through a binary approach. *Cities*, 133.
<https://doi.org/10.1016/j.cities.2022.104145>

UNDP Sverige (2024a). *Mål 15: Ekosystem och biologisk mångfald*.
<https://globalamalen.se/om-globala-malen/mal-15-ekosystem-och-biologisk-mangfald/> [2024-12-10]

UNDP Sverige (2024b). *Mål 3: God hälsa och välbefinnande*. <https://globalamalen.se/om-globala-malen/mal-3-halsa-och-valbefinnande/> [2024-12-10]

UNDP Sverige (2024c). *Mål 11: Hållbara städer och samhällen*. <https://globalamalen.se/om-globala-malen/mal-11-hallbara-stader-och-samhallen/> [2024-12-10]

UNDP Sverige (2017). *Vem ansvarar för Sveriges genomförande av Globala målen?*.
<https://globalamalen.se/fragor-och-svar/vem-ansvarar-sveriges-genomforande-av-de-globala-malen/> [2024-12-10]

Varbergs kommun (2022a). *Ekosystemtjänstkartläggning Spårområdet Engelska parken-*

Hamra. <https://varberg.se/download/18.2b514d9b18a92e6fafc48fd6/1656503014501/EST-kartl%C3%A4ggning%20220615.pdf>

Varbergs kommun (2024a). *Delområde Hästhagaberget*.

<https://varberg.se/varbergvaxer/gamla-sparet/delomrade-hasthaga> [2025-02-21]

Varbergs kommun (2024b). *Dialog om Hästhagaberget*.

<https://varberg.se/varbergvaxer/gamla-sparet/delomrade-hasthaga/dialog-om-hasthagaberget> [2025-02-21]

Varbergs kommun (2024c). *En ny översiktsplan behövs*. <https://varberg.se/varbergvaxer/vi-planerar-for-framtiden/ny-oversiktsplan---vart-framtida-varberg/en-ny-oversiktsplan-behovs> [2024-12-10]

Varbergs kommun (2024d). Fakta om projekt Gamla spåret.

<https://varberg.se/varbergvaxer/gamla-sparet/fakta-om-projekt-gamla-sparet> [2024-12-11]

Varbergs kommun (2016). *Hållbarhetsmål 2017-2025 Inriktningar för hållbarhetsarbetet i Varbergs kommun*.

https://varberg.se/download/18.2b514d9b18a92e6fafc41f74/1558624358813/H%C3%A5llbarhetism%C3%A5l%202017_2025-%20Inriktningar%20f%C3%B6r%20h%C3%A5llbarhetsarbetet%20i%20Varbergs%20kommun.pdf

Varbergs kommun (2024e). *Idéstudie: Utveckling av Västkustbanans enkelspår område Engelska parken till Hamra*.

https://varberg.se/download/18.158a3be318db9319639a7bff/1708510009189/2024-01-16_Idestudie_Utveckling%20av%20Vastkustbanans%20enkelsparomrade_minskad.pdf

Varbergs kommun (2024f). *Korta fakta om Varberg*. <https://varberg.se/kommun-och-politik/kommunfakta/korta-fakta-om-varbergs-kommun> [2024-12-10]

Varbergs kommun (2022b). *Landskapsanalys Spårområdet Engelska parken–Hamra*.

<https://naringsliv.varberg.se/download/18.577352b91888be389fd24014/1686136145493/Landskapsanalys%20220615%20Prospera.pdf>

Varbergs kommun (2023). *Mål och inriktning 2024-2027 Varbergs kommun*.

<https://varberg.se/download/18.2b514d9b18a92e6fafc4fb24/1726657360556/M%C3%A5l%20och%20inriktning%202024-2027%20Varbergs%20kommun%20KF.pdf>

Varbergs kommun (2022c). *Planeringsinriktningar för ny översiktsplan*.

https://varberg.se/download/18.2b514d9b18a92e6fafc40e81/1665151311266/Planeringsinriktningar_ny%20%C3%B6versiktsplan_220920.pdf

Varbergs kommun (2020). *Stadsbyggnadsprogram för Varberg*.

<https://varberg.se/download/18.2b514d9b18a92e6fafc549a8/1602677898173/Riktlinjer%20qo>

[dk%C3%A4nd%20KF%202020-09-15.pdf](#)

Varbergs kommun (2024g). *Tidslinje för projekt Varbergstunneln*.
<https://varberg.se/varbergqvaxer/varbergstunneln/tidslinje-for-projekt-varbergstunneln>
[2024-12-10]

Varbergs kommun (2024h). *Tyck till om Gamla spåret*. <https://varberg.se/varbergqvaxer/gamla-sparet/tyck-till-om-gamla-sparet> [2025-01-17]

Varbergs kommun (2025a). *Utredningar och tidigare beslut i projekt Gamla spåret*.
<https://varberg.se/varbergqvaxer/gamla-sparet/nya-utredningar-och-tidigare-beslut-i-projekt-gamla-sparet> [2025-02-21]

Varbergs kommun (2025b). *Välmående samhälle*. <https://varberg.se/kommun-och-politik/hallbarhetsarbete-i-kommunen/vara-hallbarhetsmal/valmaende-samhalle> [2025-03-14]

Village Well (2021). *The New Local Place Activation Toolkit*. <https://seda.ca/wp-content/uploads/ecdevonline-pages/Place-Activation-Toolkit.pdf>

Visit Berlin (2024). *Advent Lichter Genuss at Natur Park Schöneberger Südgelände*.
<https://www.visitberlin.de/en/advent-lichter-genuss-natur-park-schoneberger-sudgelände>
[2025-02-28]

Vogel, N. (2017). Synergies through Entanglement. Commoning Entering the Urban Governance Realm. *Der öffentliche Sektor - The Public Sector*, 43, s. 7-18. doi: 10.34749/oes.2017.2358

Wilkinson, C., Sendsta, M., Parnell, S. & Schewenius, M. (2013). Urban Governance of Biodiversity and Ecosystem Services. I Elmqvist, T., Fragkias, M., Goodness, J., Güneralp, B., Marcotullio, P. J., McDonald, R. J., Parnell, S., Schewenius, M., Sendstad, M., Seto, K. C. & Wilkinson, C (red.) *Urbanization, Biodiversity and Ecosystem Services: Challenges and Opportunities*, Springer, s. 539-587.

Yeganeh, H. (2011). Liquid Times: Living in an Age of Uncertainty. *Society and Business Review* *Society and Business Review*, 6(3), s. 292-295. doi: 10.1108/1746568111171028